

Антоніна КАДУРІНА –
кандидат архітектури,
доцент кафедри Ботаніки,
фізіології рослин та садово-
паркового господарства
Одеського національного
університету імені
І. І. Мечникова.

Автор понад 100 наукових
публікацій, трьох монографій:
«Типи будівель і їх символи
в архітектурі Одеси» (2013 р.),
«Інформаційний код архітектури
Одеси в символах» (2013 р.),
«Символіка в архітектурному
декорі (на прикладі м. Одеси)»
(2015 р.).

Сфера наукових інтересів:
символіка в архітектурі та
садово-парковому мистецтві.

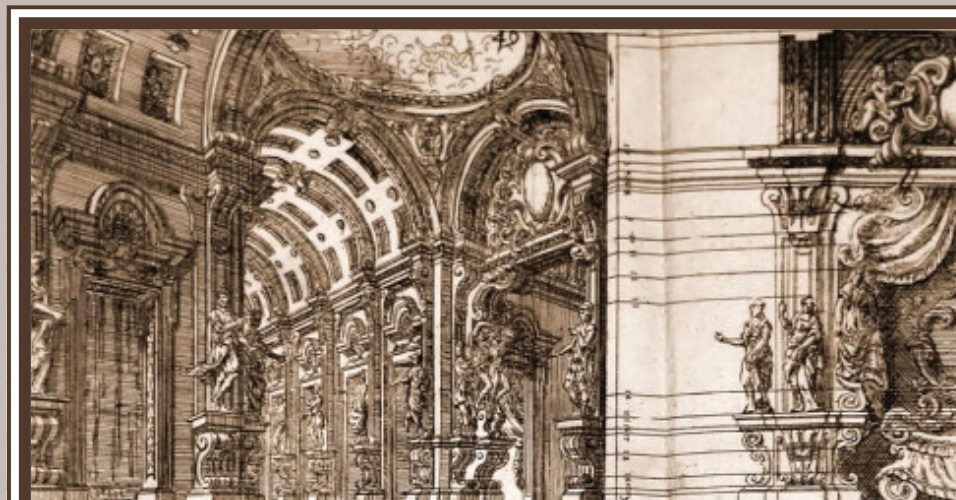

Олена МОРГУН –
кандидат архітектури,
доцент кафедри Морського
та цивільного будівництва
і архітектури Одеського
національного морського
університету.

Автор понад 60 наукових
публікацій з питань архітектури
історизму в Одесі та дизайну
архітектурного середовища.

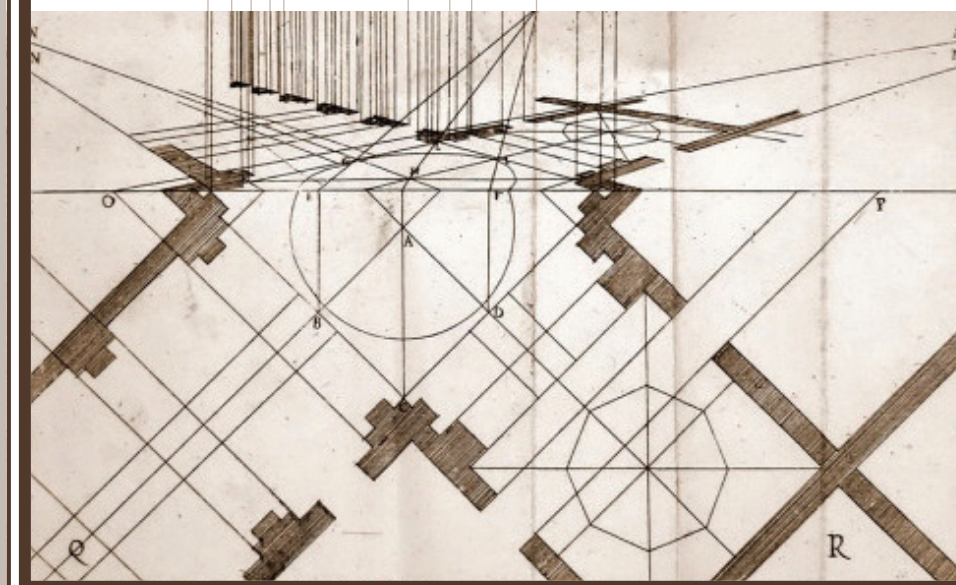
Співавтор книги «Огородження
сходів. Одеса. XIX – початок
XX ст.» (2014 р.).

Сфера наукових інтересів:
історія архітектури,
садово-паркове мистецтво.

ІЛЮСТРОВАННИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІХ і САДОВО-ПАРКОВИХ ТЕРМІНІВ

Том 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІЛЮСТРОВАННИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК
АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІХ
і САДОВО-ПАРКОВИХ ТЕРМІНІВ
Том 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

Авторські ілюстрації до тексту Кадуріної А.

Одеса
Видавець С.Л. Назарчук
2025

Укладачі:

А. О. Кадуріна, кандидат архітектури, доцент, доцент кафедри ботаніки, фізіології рослин та садово-паркового господарства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

О. М. Моргун, кандидат архітектури, доцент, доцент кафедри морського та цивільного будівництва і архітектури Одеського національного морського університету.

Рецензенти:

М. В. Бевз, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри Архітектури та реставрації Національного університету «Львівська політехніка»;

М. Ю. Сапунова, кандидат архітектури, доцент кафедри Образотворчого мистецтва Одеської державної академії будівництва та архітектури.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою ОНУ
імені І. І. Мечникова. Протокол № 7 від 5 грудня 2024 р.*

I-496 **Ілюстрований** словник-довідник архітектурно-мистецьких і садово-паркових термінів. Т. 1. Теорія та історія архітектури : вид. 2-е, доп. і перероб. / уклад.: А. О. Кадуріна, О. Л. Моргун. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2025. 136 с.: іл.

ISBN 978-617-7883-37-0

Книга «Ілюстрований словник-довідник архітектурно-мистецьких і садово-паркових термінів. Теорія та історія» присвячена висвітленню понятійного апарату з теорії, історії архітектури та мистецтва в цілому. Перший розділ словника представляє терміни та поняття, що характеризують архітектурні стилі, напрямки, течії та школи з розкриттям їх як на архітектурно-художньому, так і на символічному рівнях. Другий розділ стосується теоретичних термінів щодо сприйняття архітектурного середовища на рівнях: архітектурному, художньому, дизайнерському та ін. Словник містить 270 термінів та призначений для проведення занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: «Садово-паркове господарство» та «Архітектура та містобудування», а також для різних творчих спеціальностей з: дизайну, декоративно-прикладного, образотворчого мистецтва і широкого кола читачів.

ВСТУП

«Архітектура оточує нас повсюди» проста фраза, якою починає Джеремі Мелвін свій путівник по стилях, але яка ємна. Дійсно архітектура оточує нас, створює певне середовище, ми помічаємо, що в оточенні якихось будівель, споруд нам затишно, комфортно, покращується настрій. Ми починаємо помічати красу будівель, витончений, вигадливий орнамент, що вкриває стіни, вишуканість оздоблення еркерів та порталів. Але чи вміємо ми читати ту інформацію, яку нам залишили зодчі попередніх часів, чи розуміємо, в якому стилі створені пам'ятки архітектури?

На теперішній час існує багато словників з архітектури, це й словники-довідники, словники-путівники, путівники по стилях, словники архітектурних термінів. Тема архітектури та садово-паркового мистецтва, невід'ємною частиною якого вона є, – дуже складна, невичерпна. Сприйняття архітектури дуже мінливе, залежне від факторів часу, місця, соціальних і економічних умов, тому потребує постійного вивчення.

Особливе місце в архітектурі займає поняття стилю – стилю в архітектурі, стилю і архітектури. Стиль будинку безпосередньо впливає на стиль саду. Наприклад регулярні французькі сади будувалися за архітектурним принципом і навіть простори в боскетах називалися «зеленими кімнатами» або кабінетами, а візерунки на паркетах в палацах повторювалися в малюнках партерів садових просторів. Також стилі в архітектурі і садово-парковому мистецтві поєднуються за допомогою закладених в них символів, символічного значення елементів та філософії відрізка часу, коли існував стиль. В цій галузі архітектури є багато різночитань, крім того, як змінюються з часом фактори, що впливають на архітектуру, змінюється і ставлення до архітектурної спадщини минулих часів. Змінюється і оцінка архітектурної спадщини сучасниками.

У словник, який складається з двох частин (теорія архітектури, архітектурні стилі), увійшли описи архітектурних стилів, в яких були враховані сучасні наукові праці провідних фахівців з цього питання. Майже кожна стаття словника, що стосується архітектурного стилю, проілюстрована авторськими малюнками Антоніни Кадуріної, на яких зображені відповідні витвори архітектури.

Терміни словника подані в алфавітному порядку та за хронологією виникнення того чи іншого стилю, починаючи з архітектури Давньої Греції та завершуючи Модерном. Автори не обмежилися дефініціями та коротким тлумаченням понять. Майже в кожному опису терміна надаються додаткові відомості стосовно основних зовнішніх ознак стилю та його символічного, змістовного наповнення.

Для зручності читачів надано стислу систематизацію щодо періодизації стилів, назв архітектурних напрямків та течій в межах головних стилів різних історичних епох в різних країнах Європи:

Архітектура Стародавньої Греції:

- крито-мікенська архітектура (егейський період);
- Гомерівський (найдавніший) період;
- архаїчний період;
- класичний період;
- період еллінізму.

Архітектура Стародавнього Риму:

- етруський період;
- царський період;
- республіканський період;
- імперський період;
- ранньохристиянська архітектура.

Християнська дороманська архітектура:

- **в Іспанії:** вестготська архітектура, астурійська архітектура, мосарабський стиль;
- **у Франції:** меровінгська та каролінгська архітектура;
- **у Німеччині:** оттонський стиль;
- **в Італії:** остготський стиль, лангобардська архітектура;
- **у Великобританії:** англо-саксонський стиль.

Романський стиль (Романіка):

- **в Італії:** інкрустаційний (тосканський), ломбардський, «сицилійський» (арабо-візантійсько-норманський) стилі;
- **в Іспанії та Португалії:** мавританський стиль;
- **у Франції:** нормандський стиль, цистерціанська архітектура; архітектурні школи Перигора, Пуату, Оверні, Провансу, Бургундії;
- **у Німеччині:** саксонський стиль, вестфалійська архітектура, рейнсько-романський стиль;
- **у Британії:** нормандський стиль.

Готика:

- **у Франції:** стрілчаста готика, променева, полум'яна готика;
- **у Великобританії:** ланцетоподібна готика, «прикрашений» (декоративний стиль), перпендикулярний, тюдоровський стилі;
- **у Німеччині:** цегляний (ганзейський, північнонімецький) стиль, зондерготика;
- **в Іспанії:** мудехар, левантіно, ісабеліно;
- **у Португалії:** моріско;
- **в Італії:** «міжнародний стиль».

Ренесанс:

- **в Італії:** проторенесанс, дученто, треченто, кватроченто, чинквеченто, сейченто, маньєризм;
- **у Франції:** стиль Шато, «стиль Франциска I», «стиль Генріха II»;

- **в Великобританії:** Єлизаветинський стиль, Якобінський стиль;
- **в Іспанії:** платереско, ерререско;
- **у Португалії:** мануеліно.

Бароко:

- **в Італії:** італійське бароко, як напрямок сицилійське бароко;
- **у Франції:** «стиль Людовіка XIII»; «стиль Людовіка XIV» (поєднання елементів бароко і класицизму);
- **у Великобританії:** стиль Стюартів; палладіанство замість римського бароко, як занадто католицького стилю;
- **на території Великого князівства Литовського:** сарматське, віленське бароко;
- **у Бельгії:** фламандське бароко;
- **в Іспанії:** чуррігереско;
- **в Україні:** українське бароко.

Рококо:

- **у Франції:** «стиль Людовіка XV»; «стиль Людовіка XVI», як перехід від рококо до класицизму.

Класицизм:

- **у Франції:** ампір, як продовження, напрямок класицизму;
- **у Великобританії:** піранезі; ампір – стиль регенства (режанс);
- **у Португалії:** помбаліно.

Романтизм та історизм:

- **у всіх країнах Європи:** романтизм та історизм, еkleктизм: неогрек (неогрецький «стиль»), неороманський «стиль», неоготика, неоренесанс, неомавританський «стиль», неокласицизм, необарокко та інші;
- **у Німеччині:** рундбогенстиль;
- **у Британії:** вікторіанський та георгіанський стилі, як течія вікторіанського стилю – «стиль Королеви Анни»;
- **у Португалії:** неомануеліно;
- **у Франції:** «стиль» Другої імперії, «стиль Наполеона III».

Модерн:

- **в Італії:** ліберті;
- **у Франції та Бельгії:** ар-нуво;
- **в Австрії:** сецесіон;
- **у Німеччині:** югендстиль;
- **в Іспанії:** каталонський модерн (модернізм, modernismo);
- **у Скандинавії:** національний романтизм;
- **в Україні, Росії:** модерн;
- **в Англії:** сучасний стиль (modernstyle);
- **у Швейцарії:** ялиновий стиль (stylesapin);
- **у Шотландії:** стиль Глазго (Glasgowstyle).

Друга частина словнику, що стосується теоретичних понять архітектури, образотворчого мистецтва, середовищного дизайну, ландшафтної архітектури та термінів, запозичених з інших галузей знань, побудована в алфавітному порядку. Словник містить близько 270 термінів, 108 авторських малюнків.

Оскільки архітектура – явище складне, останнім часом багато термінів було запозичено з інших галузей знань, введено до понятійного апарату, тому виникають перспективи для подальшої роботи над словником; частина словника, яка присвячена архітектурним стилям, може отримати продовження у вигляді статей, що присвячені стилям XX – початку XXI століття.

Словник стане у нагоді студентам будівельних та архітектурних спеціальностей, спеціальності садово-паркове господарство, майбутнім ландшафтним архітекторам, дизайнерам, садівникам, художникам та широкому колу читачів.

АРХІТЕКТУРНІ СТИЛІ
ТА НАПРЯМКИ

A

Ампір (від франц. *empire* – імперія) – архітектурний напрямок, своєрідне продовження стилю Класицизм, що з'явився в 1-й половині XIX століття (Франція – 1800–1830-ті рр., Росія – бл. 1805–1830-ті рр.) у період правління Наполеона. Головною його метою було вихваляння імперської влади та імператора, його військових завоювань і успіхів. Ампір орієнтувався на зразки архітектури Стародавнього Риму. Звідти були запозичені сюжети та мотиви, що втілюють ідею величчя, військової могутності, сили та слави. З давньоримського зодчества прийшли: монументальні портики і фронтони з барельєфами, декор з рельєфними зображеннями орлів, левів, вінків, щитів, копій і сокир. Єгипетські компанії привнесли в декор архітектури Ампіра елемент романтизму в давньоєгипетських традиціях.

Тріумфальна арка
на площі Каррузель
у Парижі. Франція.
Арх. Шарль Персьє,
П'єр Фонтен,
1806–1808 рр.

Основні особливості Ампіру:

- урочистість та парадність в архітектурі;
- театральність в оформленні фасадів та інтер'єрів;
- запозичення давньоримських зразків скульптури: грифонів, сфінксів, левових лап та ін;
- наявність колон, пілястр, карнизів та інших класичних елементів;
- архітектурний декор, що має військову символіку.

У напрямку переважає статусна символіка, покликана звеличувати імператорську владу (орли, вінки та інших.) і військова символіка, що втілює ідею військової слави, сили, доблесті (зброя).

Інтерес до архітектури Стародавнього Риму і Стародавнього Єгипту при «накладенні» на існуючий стиль Класицизм повинен був показати Францію, як наступницю древніх цивілізацій та імперій, зміцнивши цим державну ідеологію.

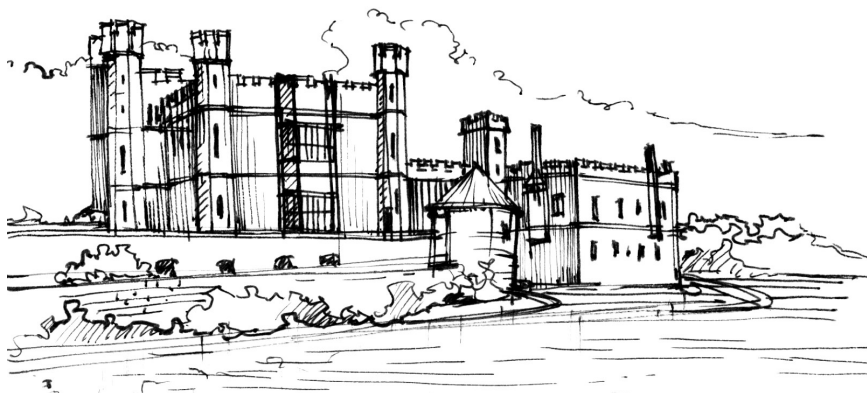

Англо-саксонський стиль (від нім. *angelsachsen*, англ. *anglo-saxons* – германських племен англів, саксів і ютів) – архітектурний напрямок дохристиянської архітектури, що існував в Англії з VI по XI ст.

Англо-саксонський стиль поєднує в собі риси кельтської архітектури та римського фортифікаційного зодчества. Його створенню сприяла асиміляція англосаксів із кельтами у V столітті. Для цього напрямку характерно будівництво фортець, за прикладом римських бастионів, з високими стінами, частоколом, ровами і розташуванням всіх архітектурних споруд по периметру, а не в центрі.

Характерні риси напрямку:

- лаконічність форм;
- прямокутні завершення веж;
- обрамлені кам'яними смужками стіни фортець;
- башти із зубцями.

Замок Лідс у графстві Кент у Великій Британії.
Донатори: Роберт де Кревекер, 1119 р., Едуард Довгоногий, 1278 р.

Англо-саксонський стиль несе у собі символіку захисту та безпеки.

Антична архітектура (від лат. *antiquus* – стародавній) – греко-римська архітектура III тис. до н.е. – V ст. Антична культура виникла у південній частині півострова Пелопонес, на островах Егейського архіпелагу та західному узбережжі Малої Азії. Поява античності у надрах давньогрецької культури пов'язана з VIII ст. до н.е., часом зародження полісної системи.

Найвищий період розквіту античної архітектури препадає на V–VI ст. до н.е. Її філософія лежить в основі космогонічності, згідно з якою космос – абсолют, а Всесвіт, людина, порядок протистоять Хаосу гармонійністю і красою. Розуміння світу в цілому антична людина пов'язувала з красою, мірою та гармонією. Краса виражалася через пропорційність, визначеність, органічність і єдність у різноманітті. Міра розумілася, як характеристика вдосконалення, будучи єдиною та неподільною. Гармонія розглядалася як внутрішня природа речей. Пізніше космогонізм трансформувався в антропоцентризм і культ тілесності. Тіло людини стало мірилом усіх форм античної культури.

В епоху Еллінізму філософія античної культури та архітектура поширилися на великому Середземноморському та Чорноморському узбережжі, на Близькому та Середньому Сході зі створенням місцевих шкіл. Також традиції давньогрецької архітектури були запозичені і втілені в архітектурі Стародавнього Риму. Вони лягли на такі самобутні риси римської культури, як практицизм, суворість, чітка організованість і упорядкованість, створивши тоталітарне, «чоловіче» розуміння філософії архітектури.

В цілому ж, антична архітектура побудована на високих гуманістичних ідеалах, які пов'язані з уявленнями про недосяжну художню досконалість і зразок. Вона несе в собі символіку космологічності та єднання людини зі світом природи та абсолютом через великий пантеон античних богів, що опікуються у всіх сферах людського життя.

Ар-Нуво (фр. *artnouveau* – нове мистецтво) – назва стилю Модерн кін. XIX – поч. XX ст. у Бельгії та Франції. Каталізатором появи Ар-Нуво стала індустріальна революція. Головною його особливістю є відмова від прямих ліній на користь природних ліній.

Вхідна група паризького метро.
Франція.
Арх. Ектор Гімар, 1900–1904 рр.

Стилю Ар-Нуво притаманні такі риси:

- використання сучасних матеріалів (металу та скла);
- живопис на фасадах та в інтер'єрах;
- синтез мистецтв;
- використання орнаментів із природними формами (квіти, виноградна лоза, мушлі, пір'я птахів, крила комах) та абстракції;
- головний мотив – S-подібні лінії та лінія «удар бича» (петлеподібно вигнуте стебло цикламена).

У стилі Ар-Нуво домінує водна, місячна символіка, що втілює жіночий початок.

Архаїчний період давньогрецької архітектури (700–500 рр. до н.е.). Цей період характеризується виробленням основних принципів та форм в архітектурі Стародавньої Греції. Характерні риси:

- винахід та активне застосування доричного та іонічного ордерів;
- формування нових типів будівель: периптер, антовий, простільний храм, стоя;
- будівництво подібних споруд, але у різному масштабі;

*Скарбниця афінян у Дельфах.
Стародавня Греція, 487 р. до н.е.*

- перехід від дерево-сирцевого будівництва до кам'яного;
- прагнення гармонізації – спроби поєднувати виражені у цілих числах пропорції храмів по стилобату або осях колон;
- безліч локальних відмінностей у архітектурі різних полісів;
- поява «відхилень» в архітектурі: ентазис колон, звуження куткових інтерколумніїв, потовщення куткових колон, нахил колон усередину, курватура стилобату;
- органічне поєднання архітектури та скульптури: метопи в доричному ордері, зоофори в іонічному ордері;
- послідовне розкриття архітектурних видів по мірі руху глядача до головної святині у храмі, що є кульмінаційним пунктом композиції;
- виникнення понять масштабу та масштабності;
- виготовлення скульптур з мармуру, вапняку, теракоти, бронзи, дерева та рідкісних металів;
- формування основних типів монументальної скульптури: статуї оголеного юнака-атлета (курор) та задрапірованої дівчини (кора);
- використання скульптур: що окремо стоять, також у вигляді рельєфів для прикраси храмів і як надгробні пам'ятки;
- протокоринфський, протоаттичний та орієнталізуючий стилі в мистецтві.

У цей час у Стародавній Греції існувало дві основні культури: дорична та іонічна. Дорична культура спиралася на пошук твердих правил мистецтва і незмінних законів краси, а іонічна – живу реальність та чуттєву наочність. В архітектурно-художньому декорі чітко простежується природна символіка: зображення міфічних істот та левів, пантер – охоронні символи; хижаків з трав'яними тваринами та птахів – символ зміни пори року, циклічності природи; пальмет та розеток (солярна захисна символіка), символи різних стихій в орнаментах та міфологічних сюжетах.

Астурійська архітектура (від ісп. *Asturias* – королівство Астурія) – архітектурний напрямок християнської дороманської архітектури, що існував в Іспанії з VIII по X ст. Астурійський стиль поєднує у собі елементи місцевих та інших традицій, зокрема, вестготської течії. В основному, архітектура цього напрямку мала придворний характер. Його характерні риси:

- наскрізні перегородки в апсидах, циліндричні склепіння;
- трійчасті вікна;
- використання поперечних арок та контрфорсів, підковоподібні арки;
- настінний живопис, запозичений у стародавніх римлян;
- орнаменти з вираженим сирійським впливом.

*Храм Санта-Марія-дель-Наранко,
Астурія, Іспанія X ст.*

Астурійська архітектура символізує силу та міцність королівської влади.

Б

Бароко (італ. *barocco* – химерний, дивний, схильний до надмірностей; порт. *perolabarroca* – перлина незвичної форми; фр. *baroque* – неправильний, безформний) – стиль епохи абсолютизму кін. XVI – сер. XVIII ст., заснований на новаторському використанні класичних архітектурних форм (ордерної системи). У Європі: Італія (1585–1715 рр.), Франція (1660-ті – 1740-ті рр.), Португалія (1650-ті – 1770-ті рр.), Іспанія (1650-ті – 1750-ті рр.), Англія (1670-ті – 1770-ті рр.), Скандинавія (1630-ті – 1760-ті рр.).

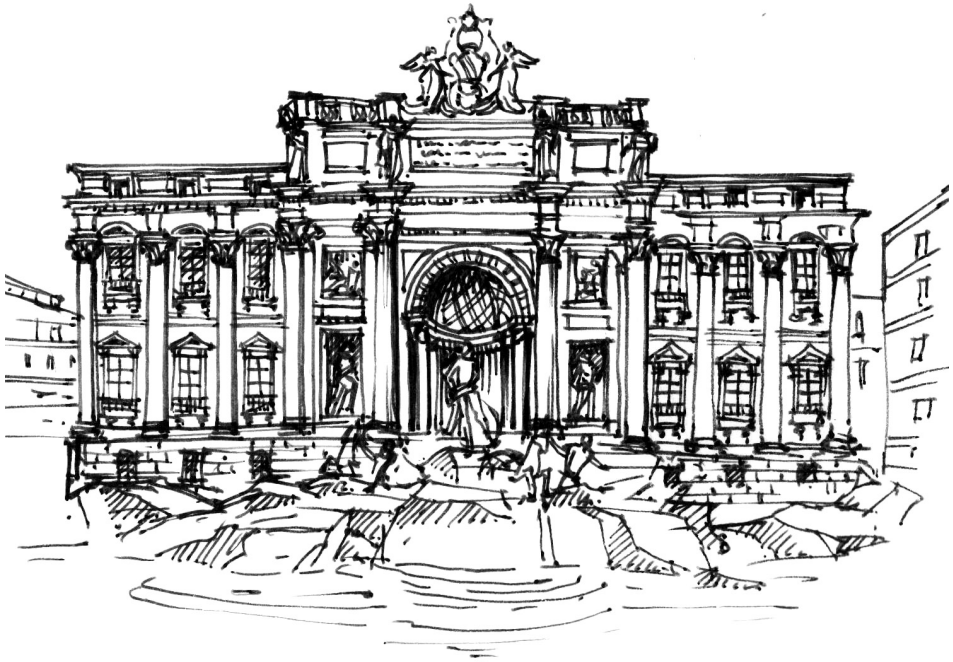
Для стилю Бароко характерна химерність, ускладнена архітектурно-образна мова. Засоби архітектури, скульптури, живопису спрямовані на досягнення театралізованого емоційного сприйняття, створення патетичного настрою, активного та владного «захоплення» уваги глядача.

Характерні риси Бароко:

- застосування ордера як декоративно-пластичної форми поряд зі скульптурою;

- велика кількість кривих пластичних ліній та поверхонь;
- злиття обсягів та ярусів будівлі в єдину динамічну, напружену, «ілюзорну» масу з екзальтацією образів;
- прагнення до величчя, пишності, розкоші;
- змішання внутрішніх та зовнішніх просторів, об'єму будівлі з оточенням;
- вигнуті та увігнуті фасадні поверхні;
- складні просторові ефекти, найчастіше поліхромне колірне рішення;
- пишній скульптурний декор з використанням каріатид та картушів;
- тричетвертні та/або рустовані колони;
- розірвані фронтони.

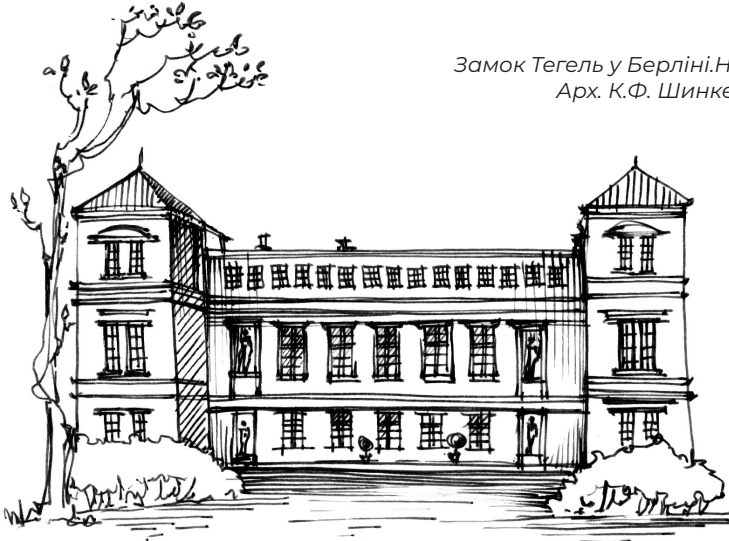

Фонтан Треві у Римі. Італія. Арх. Ніколо Сальві, Джузеппе Панніні, 1732–1762 рр.

У світовідчутті Нового часу з'являються такі риси, як тривога, сумнів, трагічність. Це проявляється у пристрасі до складного метафоризму, алегорії та гіпербол.

В архітектурно-художньому декорі проявляється розкіш і помпезність. У символіці будівель домінують: символіка багатства і процвітання (золото, ріг достатку, фрукти), високого соціального статусу, обраності (корона, лілія, орел, лев). Відбувається чіткий поділ релігійного та світського життя. Відповідно до релігійного життя йдуть символи світського статусу. Тепер в архітектурі світського суспільства присутня символіка античних богів, а в храмах – християнського Бога, святих, апостолів та ін.

Бідермайєр (нім. *bieder-meier*, от *bieder* – простодушний, обивательський; від псевдоніма німецького поета Людвіга Айхрода «Готліб Бідермайєр» «простодушний пан Майєр») – архітектурний напрямок, що прийшов на заміну холодному, аристократичному Ампіру, здебіше, поширений у Німеччині, Австрії та Центральній Європі у 1820-х – 1850-х рр.

Замок Тегель у Берліні. Німеччина.
Арх. К.Ф. Шинкель, 1824 р.

Стиль німецького городянина, бюргера. Для нього характерні: фронтон, тераса; вхід із парою колон; високі вікна та двері. Цей напрямок – символ затишку, спокою та пристойності приватного міського життя. Найбільш повно Бідермайєр проявився у меблевому мистецтві та інтер'єрі.

Бургундська архітектура (кльонійська архітектура) (від назви королівства Бургундії, фр. *Bourgogne*, від германського племені бургундів) – школа Романського стилю у Франції кінця XI–XII ст., поширеного в Бургундії.

Базиліка Сакре-Кер у Парє-ле-Мон'яль.
Франція, XII ст.

З'являється так звана «кльонійська архітектура», прихід якої збігається з часом першого хрестового походу наприкінці XI ст., та від якої відштовхуються числені культові будови Бургундії.

Характерні риси Бургундського стилю:

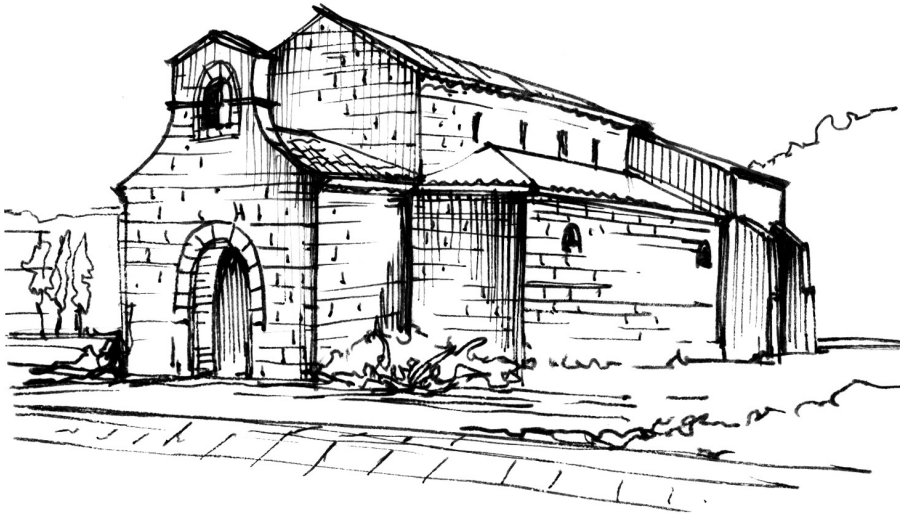
- план з обходом хору;
- бічні нефи перекриті хрестовими склепіннями;
- головні нефи перекриті високим легким циліндричним склепінням з освітленням крізь вікна;
- кльонійський ордер;
- стрілчастий обрис склепінь;
- пристінні колони з капітелями, багато прикрашеними скульптурою;
- монументальність композиції.

Архітектурна символіка цього напрямку дуже оригінальна та теологічна.

Наприклад, символічне зображення семи музичних тональностей, як символ абсолюту та містичного порядку.

Вестготська архітектура – (від лат. *Visigothi, Wisigothi, Vesi* – «візиготи», гот. *Vesi* «добропорядний», «знатний» – назва західної гілки групи германські племен готів) – напрямок християнської дороманської архітектури, що існував в Іспанії з V по VIII ст.

В

Церква Сан-Хуан Баутіста, Баньйос-де-Серрато, Валенсія, Іспанія, VII ст.

Характерні риси вестготської дороманської архітектури:

- кладка з тесаного каміння;
- використання рослинного та тваринного орнаменту;
- підковоподібні арки.

Цей напрямок відповідно до характеру орнаментів та загального архітектурно-художнього рішення будівель несе у собі, перш за все, охоронну символіку.

Вестфалійська архітектура (від нім. *Westfalen* – історична область між річками Рейн і Везер в Німеччині, в раннє середньовіччя – територія розселення вестфалів, західної гілки саксів, нім. *Westfal* в пров. – «Західні люди») – напрямок романського стилю, що існував в Германії X–XI ст.

*Соборна приходська церква
Санкт Петер унд Санкт Горгоніус
в Міндене. Німеччина. X ст.*

Характерні риси Вестфалійського напрямку:

- храми з трьома нефами однакової висоти, перекриті кам'яним склепінням;
- відсутність чіткого зіставлення обсягів будівлі;
- відсутність яскраво виражених архітектурних членувань та скульптурних прикрас;
- площа фасаду ділиться на кілька менших площин безвідносно до загальної конструкції храму.

Вестфалійська архітектура виступає символом первинної єдності та цілісності, єдності Творця та всього неподільного.

Візантійська архітектура (від грец. *Byzantium* – м. Візантій, столиці Візантії) – середньовічна архітектура IV – середини XV ст., що характеризується синтезом західних і східних традицій, з домінуванням греко-римських мотивів. Візантійська архітектура синтезувала грецькі, римські, малоазійські та ранньохристиянські архітектурні традиції формоутворення, розвиваючись аж до падіння Константинополя у 1453 році.

Її характерні риси:

- основні будівельні матеріали: камінь, обпалена цегла – плінфа, бетон;
- творча переробка конструкцій та прийомів в архітектурі (арочно-склепінчасті конструкції);
- формування 4-х основних типів культових будівель: центричних, хрестово-купольних та центрально-купольних;

- пологий купол на барабані;
- велика кількість куполів;
- аркади по периметру будівель зовні та всередині;
- фасади мають смугасту фактуру (кладка велася з плінфи – плоскої цегли на вапняному розчині з додаванням цемянки, шви виконувалися товстими, інодім кладка велася з чергуванням цегли та каменю) та декоровані нішами;
- подушкоподібну капітель (пульван або пульвіно), без абаки у вигляді усіченої чотиригранної піраміди;
- декорування стін мозаїкою на золотому тлі та фресковим живописом;
- різноманітне мармурове облицювання, колони, різьблені капітелі, різьблені чи інкрустовані фризи, панелі тощо.
- арочні вікна з мозаїкою із кольорового скла.

*Церква Святої Софії
у Константинополі. Візантія.
Арх. Анфій з Тралл
та Ісідор з Мілету.
532–537 рр.*

Розроблені у Візантії об'ємно-планувальні рішення храмових будівель вплинули на формування архітектури Відродження в Європі. У візантійській архітектурі спостерігається дивовижне змішання язичницьких і християнських ідей, образів і уявлень; поєднання містики та язичницької міфології. Винайдено універсальну мову релігійних символів, що вказують на Христа, як боголюдини (хрест, виноградна лоза, квіти та ін). Відмінність релігійних уявлень, символіки в Західній Європі та Візантії полягала в тому, що увага латинян була звернена до страждань Христа і страшних мук грішників у пеклі. У православ'ї ж домінували просвітлені моменти життя Христа, перемога добра над злом і звернення до Божественного світла.

Вікторіанський стиль (англ. *Victorianstyle* – від імені королеви Вікторії) – умовна назва тривалого періоду в мистецтві і архітектурі Великобританії, що отримав свій розвиток в роки правління королеви Вікторії (1819–1901). Вікторіанський стиль з'явився в буржуазному середовищі, а потім був запозичений середнім класом у зв'язку з зростанням індустріалізації і добробуту.

Стиль став продуктом суміші англійських традицій і буржуазних реформ в Англії. У Вікторіанському стилі можна виділити три етапи: ранній (1835–1870) – неостилі та їх змішання; середньо-вікторіанський «Mid-victorianperiod» (1855–1870) і пізній «Free Renaissans erevivals» (1870–1901), де домінував неоренесанс.

У Вікторіанській архітектурі присутні мотиви: неогрецької архітектури, Неорококо, Візантійського, Мавританського та китайського стильових напрямів, Неоготики та Неоренесансу.

Особливо популярна була Неоготика, оскільки вважалося, що вона уособлює моральні принципи британців і посилює духовність людей.

Характерні риси Вікторіанського стилю:

- несиметричне планування, складна форма плану;
- складний об'єм будинку, гра окремими деталями об'єму будинку;
- круглі або квадратні у плані вежі;
- крута, ламана, багатоступінчаста покрівля;
- фронтон-щипець, утворений схилами даху на головному фасаді;
- веранда вздовж однієї чи двох сторін будинку; балкони з колонами;
- еркери, декоративні слухові вікна, великі вікна.

*Вікторіанська школа мистецтв та наук у Страуді.
Глостершир. Великобританія. XIX ст.*

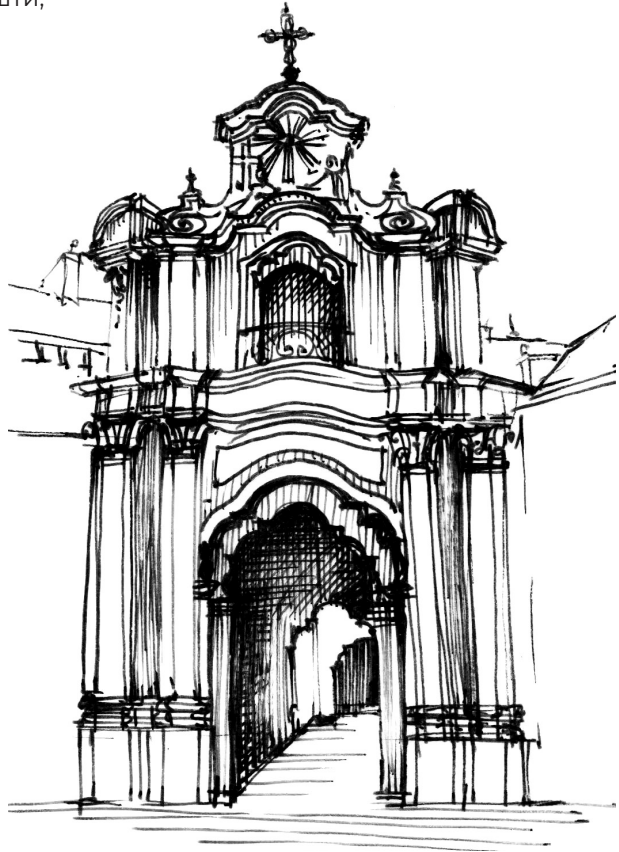
Вікторіанський стиль, при всьому своєму різноманітті, символізує прагнення набути аристократизму і культури минулих століть.

Віленське бароко (від літ. *Vilnia* – Вільно, головного міста Великого князівства Литовського) – архітектурний напрямок стилю бароко у храмовій архітектурі римсько-католицької церкви в Речі Посполитій, який набуло поширення у другій половині XVIII століття. Він був створений на основі творчого синтезу візантійського і західноєвропейського мистецтва.

Характерні риси Віленського бароко:

- витонченість пропорцій;
- скульптурна пластичність фасадів та інтер'єрів;
- мальовничість та стрункість силуетів будівель;
- багатоярусні ажурні башти;
- фігурні фронтони;
- «хвилясті» фасади;
- арки складних форм ажурного контуру.

Брама базиліанського монастирю Святої Трійці у Вільнюсі. Литва. Арх. Іоганн Кристоф Глаубіц, 1761 р.

Будівлі Віленського бароко перейняті складною релігійною символікою (живопис та скульптура – це Біблія для тих, хто не вміє читати). Голуб – символ святого духу, промениста дельта – символ першопричини всього суцього, досконале добро, перемога над злом.

Символіка та атрибути святих: корони – для святих царського роду; тіару – для пап; мітри – для єпископів; Писання – для авторів релігійних праць, Батьків Церкви; пальмові гілки для незайманих; стовпи – для стовпників, черепа для пустельників.

Г **Георгіанський (Григоріанський) стиль** (англ. *Georgian style* – від імені Георга I) – найзагальніше позначення архітектури Великобританії XVIII століття. На початку цього періоду в Європі був у моді стиль Рококо. Після подорожі до Італії архітектор герцог Берлінгтон став популяризувати Палладіанство. У результаті взаємодіяли такі несхожі стилі, як Класицизм та Рококо: прямі лінії, симетрія і строгість архітектури Палладіо стримували буйність ліній рококо, а французька вишуканість і свобода ліній зробили більш одухотвореним стриманий класичний стиль.

На формування стилю вплинули також китайські екзотичні форми архітектури (Шинуазрі) та середньовічні (Готика). Рядова забудова складалася з цегляних будинків з мінімальним декором, перевага надавалася чітким геометричним лініям.

Будинок-музей Пікфорда у Дербі. Великобританія, Арх. Джозеф Пікфорд, 1760 р.

Характерні риси Георгіанської архітектури загалом:

- цегляна кладка з однотонної або строкатої цегли бордових відтінків;
- покрівля часто вальмова, чотири схила;
- використання класичних архітектурних форм;
- оштукатурений білий орнамент;
- мінімальний декор, чіткість та геометричність ліній;
- високий цоколь навколо всієї будівлі; однакові, ритмічно розташовані вікна;
- вхід з портиком та декоративним козирком; парадні двері з фільонками та напівколоннами.

Суть Георгіанського стилю полягала у відмові від навмисної барокової помпезності. Він несе в собі символіку аскетичності, простоти та гідності.

Гомерівський (найдавніший) період Давньогрецької архітектури

(від др.-грец. *Ὅμηρος* – названий на честь великого грецького поета Гомера, автора «Одіссеї» та «Ілліади») – це період XI–VIII ст. до н.е. Цей період відзначався руйнуванням мікенської культури грецькими племенами дорійців, які прийшли на Балканській півострів. Містобудівна діяльність була зовсім незначною. Завойовники не створювали міст, лише використовували укріплені акрополі мікенської епохи, перетворюючи їх на центри панування над оточуючими сільськими громадами.

Характерні риси:

- житлові будинки будувалися здебільшого з деревини та цегли серцю;
- просторовий зв'язок будівлі з природою, можливість її всебічного сприйняття;
- поява перших храмів, які можливо мали зв'язок з мегаронами мікенської епохи;
- протогометричний та геометричний стилі в мистецтві.

У цей період в архітектурно-художній символіці домінують природні мотиви. Так, в орнаментах ми бачимо геометричні елементи, що символізують взаємодію, гармонію і заступництво природних стихій (хрести, квадрати, ромби – земля; різні види кіл і свастик – сонце, меандр, зигзаги, хвилясті лінії – вода, стилізовані птахи – небо та ін.).

Готика (італ. *gotico* – готський, варварський; від назви німецьких племен готів) – архітектурно-художній стиль Середньовічної Європи сер. XII–XVI ст. Термін «Готика» був запроваджений в епоху Відродження, як принижуюче позначення середньовічного мистецтва, яке вважалося варварським.

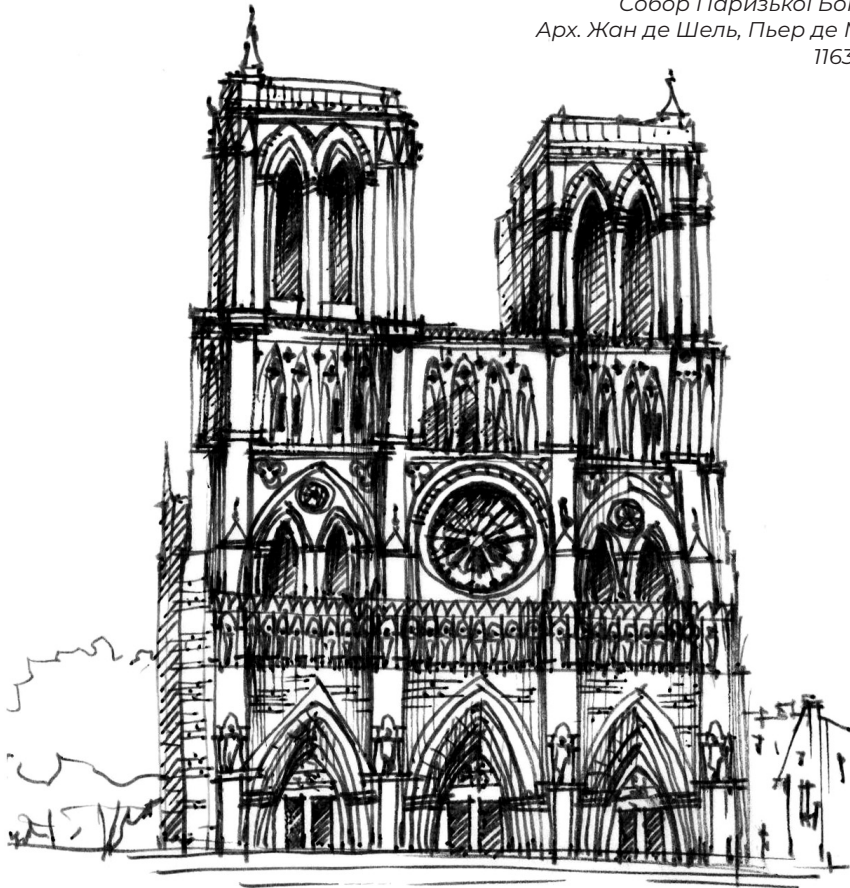
Періодизація стилю: Німеччина та Центральна Європа (1200-ті – 1530-ті рр.), Італія (1170-ті – 1500-ті рр.), Іспанія (1210-ті – 1520-ті рр.), Нідерланди (1220-ті – 1510-ті рр.), Португалія (1170-ті – 1400-ті рр.), Скандинавія (1190-ті – 1530-ті рр.).

Розвиток мистецтва готики став можливим внаслідок формування централізованих держав, зростання і зміцнення міст, висування світських сил, ремесел і техніки, придворно-лицарських кіл.

Для готичної архітектури, головне місце в якій займав собор, як осередок культурного і релігійного життя суспільства, характерні:

- незрівнянний з людиною простір собору;
- вертикалізм веж і склепінь, що ускладнюють силует;
- підпорядкування скульптури ритмам динамічності архітектури;
- стрілочасті арки;
- нервюрні склепіння;
- багатобарвні вітражі у великих віконних отворах;
- вікна-троянди;
- декоративні фронтони-вімперги;
- декоративні завершення – башти-фіали;
- велика кількість скульптурного декору із зображенням рослинних мотивів, людей та фантастичних істот.

Собор Паризької Богоматері.
Арх. Жан де Шель, П'єр де Монтрей,
1163–1345 рр.

Для готики характерні символіко-алегоричний тип мислення та умовність художньої мови. Готичне мистецтво було культовим за призначенням та релігійним за тематикою. Згідно з трактатом абата Сугерія, храм – це корабель, що символізує Всесвіт, який ділиться поясом вітражів у верхній частині храму та масивом стін у нижній його частині на гірський (небесний) та дольний (земний) світи. Арки у храмі – символ розриву кругообігу часу, його швидкоплинності та кінцівки. Готичне вікно роза – символ циклічності часу та колеса Фортуни. Світло, що проникає через кольорове скло вітражів, символізує Божественне світло і провидіння. Споглядаючи готичну архітектуру, людина ніби усувається матеріального світу і потрапляє у Божественний світ.

Д

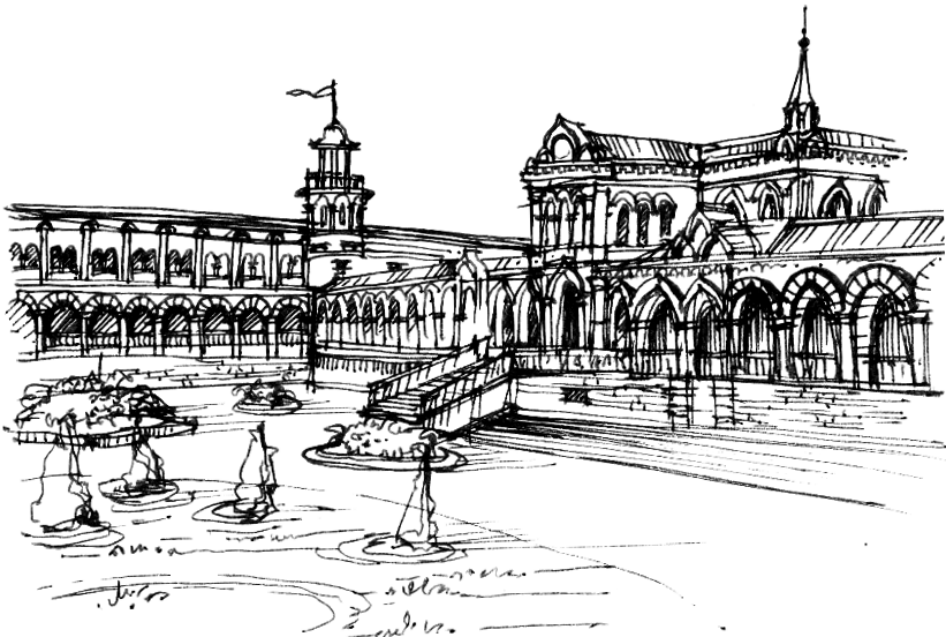
Дученто (італ. *Duecento* – двісті) – італійська назва XIII століття, що використовується для позначення певного періоду у розвитку мистецтва та архітектури Відродження в Італії. Кінець XIII ст. – початок ренесансної культури – Проторенесанс. У цей час відбувається зародження інтересу до античності. Провідними видами мистецтва є архітектура та скульптура (див. Проторенесанс).

Еклектизм (від грец. *Eklekticos* – здатний вибирати, що вибирає) – архітектурний еклектизм, прийом та напрям, при якому для створення однієї будівлі звертаються до багатьох джерел, сподіваючись досягти синтезу, в основному поширений у другій половині XIX – початку XX ст. Принцип вибору зробив законним рівну цінність історичних стилів, тому виникала можливість не тільки звернення до певного історичного прототипу, але й можливість змішування елементів історичних стилів в одній будівлі.

Характерні риси Еклектизму:

- застосовується архітектурний ордер, але він втрачає свою значимість, як єдине мірило прекрасного;
- форми та стилі будівель прив'язані до їх функції;
- «багатостильність» – споруди базуються на різних стильових школах і напрямках в залежності від призначення будівель і матеріальних можливостей замовника (від пишного декору до аскетичності);
- свобода вибору архітектурних та орнаментальних мотивів;
- високий рельєф архітектурних деталей.

Лимано-лікувальний заклад на Куяльницькому лимані.
Одеса. Україна. Арх. М. К. Толвінський, 1892 р.

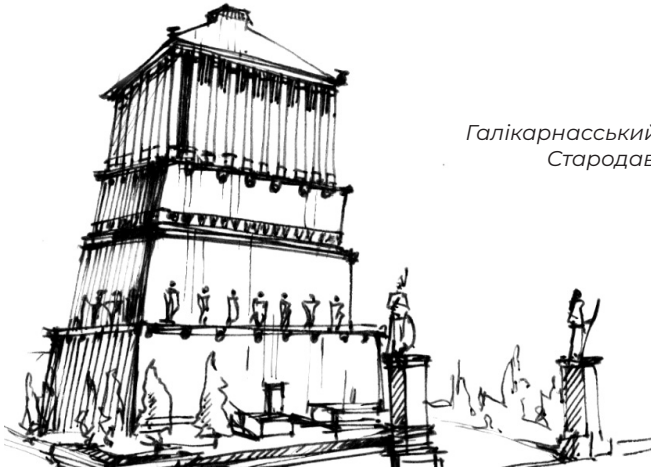
Символіка будівель, у яких використаний прийом еклектизму, така ж різноманітна, як і їх вигляд. Вона, перш за все, відображає індивідуальні смаки, соціальний статус та уподобання замовників.

Елліністичний період давньогрецької архітектури (IV–I ст. н.е.).

Цей період в архітектурі Стародавньої Греції характеризується теоретичною та практичною розробкою різних методів раціонального планування та благоустрою міст, формування ансамблів громадських центрів, розвитку різних типів будівель.

Характерні риси грецької архітектури Елліністичного періоду:

- синтез архітектури та скульптури з метою надання архітектурі пластичної насиченості та багатства;
- перистильний тип житлового будинку з витонченим дизайном інтер'єру – з розписами, мозаїками, статуями, фонтанами та ін;

*Галікарнаський мавзолей царя Мавсола.
Стародавня Греція, сер. IV ст. до н.е.*

- використання античних ордерів, але з більшою свободою та різноманітністю сполучень;
- переробка та об'єднання доричного, іонічного, а іноді і східного елементів в ордерній системі;
- окремі композиційні побудови втрачають свій зв'язок з конструктивним початком, що створив їх;
- пошук гостроти та різноманітності у вирішенні архітектурно-мистецьких образів будівель;
- поява нового типу громадських будівель – бібліотек та споруд науково-практичного значення (Фаросський маяк в Олександрії та Башта вітрів в Афінах);
- гігантоманія в архітектурі та скульптурі;
- в плануванні міст використовувалась система регулярної забудови;
- процвітання родоської, пергамської, олександрійської, пізніше неоатичної шкіл у мистецтві.

Демократичні ідеї Класичного періоду поступилися місцем підкресленій репрезентативності та багатству, величі споруд, які споруджувалися елліністичними монархами та намісниками.

Символіка будівель починає носити більш статусний характер. Домінує символіка статку, розкоші та багатства.

Ерререско (дессорнаментадо) (від ісп. *Juande Herrera* – Хуан Баутіста де Еррера, від імені іспанського архітектора, творця «неприкрашеного» стилю ренесансного зодчества; ісп. *Desornamentado* – «неприкрашений») – архітектурний напрямок стилю Пізнього Відродження. XVI – поч. XVII ст.

Характерні риси стилю Ерререско:

- лаконізм мови художньої виразності, відсутність прикрас;
- ясний план, симетрія, аскетична строгість архітектурних форм;
- пропорціонування з урахуванням кратних відносин величин;
- використання архітектурних елементів, характерних для іспанських традицій середньовічних алькасарів: вежі та шпилі;
- внутрішні двори з водоймами (мавританські традиції);
- лаконічна геометричність монументальних гранітних об'ємів та силуету в цілому;
- основа пропорцій будівель – містика чисел, що бере початок у сакральній математиці.

Монастир Ескоріал в Сан-Лоренсо-де-Ель-Ескоріаль. Іспанія.
Арх. Хуан Баутіста де Толідо, 1563 р.

Відповідно, символіка стилю Ерререско приховується не в химерному архітектурному декорі, характерному для більшої частини іспанської архітектури, а в символіці чисел, закладених в основу пропорцій побудови будівель.

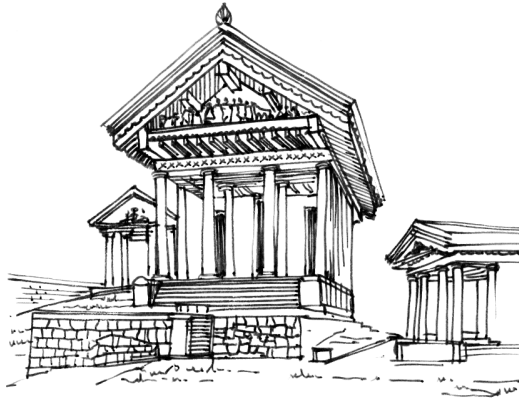
Етрусський період давньоримської архітектури (бл. 750 – бл. 100 рр. до н.е.) (від лат. *etruscis, etruski* – народності, що населяла в I тис. до н.е. північний захід Апеннінського півострова, між річками Арно і Тібр). З VIII ст. до н.е. Етрурія стала одним з важливих культурних центрів Середземномор'я. Етруски змагалися з греками та фінікійцями в області мореплавання та різних ремесел.

Характерні риси етрусської архітектури:

- міста мали укріплені стіни з брамою у формі арки;
- вулиці у містах перетиналися під прямим кутом, що також перейняли в них римляни для своїх цивільних та військових поселень;
- етруски будували чудові дороги, а через річки перекидали мости;
- будівництво будівель з глини, цегли, дерева та каменю;

- циклопічна та полігональна кладка стін;
- храми будувалися на високому кам'яному подіумі, з широкими сходами (за формою схожі на грецькі периптери);
- велика увага приділялася похоронним об'єктам (кургани або кам'яні споруди у вигляді конусів, усередині яких знаходилася похоронна камера крита хибним або справжнім склепінням);
- усипальниці-печери, видовбані в скелі;

Храм на форумі в місті Коза. Етрурія.
Приблизно 100 р. до н.е.

- спорудження багатих гробниць (культ потойбіччя), тулумусів з великою кількістю живописного і скульптурного декору;
- надгробні стели з барельєфами;
- житлові будинки з отвором для світла в середині стелі або будинки з фронтоном, відкритими галереями та широкими вікнами в бічних стінах;
- скульптурний портрет (виник унаслідок розвиненого культу предків);
- живопис на стінах – контурні малюнки на сирому вапні, ілюміновані фресковим способом;
- використання специфічного ордера, пізніше переробленого в тосканський ордер;
- краса храмів розфарбованою скульптурою та теракотовими архітектурними деталями;
- контраст між скромними житловими будинками та багатими, яскравими храмами;
- храми двох типів: з однією і трьома цілами (за кількістю богів, яким поклонялися в храмі);
- «фасадність» храмів (позаду та з боків не було колон);
- храми активно прикрашалися статуями, барельєфами, антефіксами та ін.

Весь символізм в етрусській архітектурі найбільш повно передано в розписах похоронних споруд (за аналогією з єгипетськими). Головна тематика радості земного життя показана в сценах бенкетів, танців, битв та полювання. В основі символіки у етрусків лежить уявлення про нерозривність життя та смерті. Постійні атрибути, зображені на фресках – яйце та пояс. Яйце на долоні символізувало вічне життя та обіцянку повернення до нового життя. Пояс за життя уособлював силу і владу (бо на ньому висіла зброя), після смерті зображувався знятим. Це вказувало на підпорядкованість долі чи смерті.

Таким чином, вся етрусська архітектура несе на собі відбиток символіки вічного кола життя, досконалої єдності протилежностей, смерті та відродження, культу предків та прихованого початку існування. Вона перейнята радістю, тому що обличчя на скульптурних та мальовничих портретах незмінно осяяні посмішкою. Головне завдання етрусської архітектури – підтримання порядку у світі духів і людей.

Єлизаветинський стиль (англ. *Elizabethan style, Elizabethan Renaissance* – від імені англійської королеви Єлизавети I) – архітектурний напрямок стилю Ренесанс, Єлизаветинське Відродження, що виникло в Англії у 2-ї пол. XVI – поч. XVII ст. у період правління королеви Єлизавети Тюдор. Це переважно будівництво палаців королівської знаті, в якому виявилось прагнення скоріше до комфорту, ніж до безпеки.

У Єлизаветинському стилі читається вплив французького Ренесансу, фламандського Маньєризму та італійського Відродження.

*Лонгліт-хаус в Уілтширі. Великобританія.
Арх. Р. Смітсон, Дж. Тінн. 1568–1580 рр.*

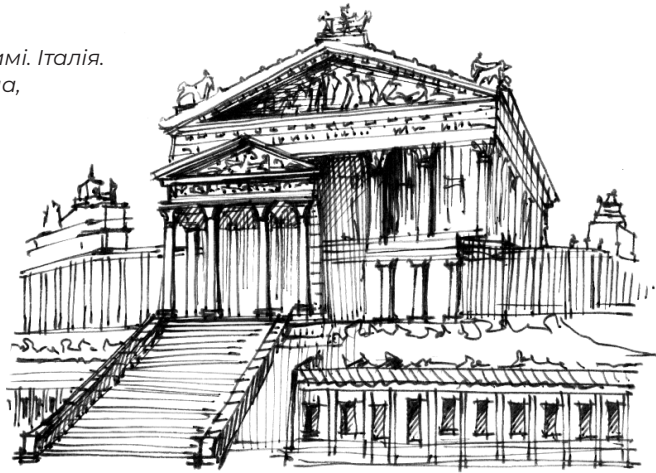
Характерні риси:

- горизонтальне членування фасадів із чітким ритмом ризалітів;
- великі прямокутні вікна та еркери;
- використання елементів ордера більше як декорації, а не конструктивної системи (наприклад, будівлі з камінними трубами у вигляді іонічних колон);
- акцентування силуету будівлі вежами, що завершуються ажурними кам'яними фронтонами;
- у плані будівель, крім поширених форм, наприклад, як літери П, Н, Е використовувалися і екзотичні варіанти (наприклад, як ініціалів замовника);
- переважання на поверхні стіни величезних вікон із дрібною сіткою плетінь.

Єлизаветинський стиль виступає символом показної розкоші, багатства та статусу. У декорі будівель домінують індивідуалістичні, статусні символи (картуші з гербами, вензелями ініціалів та ін.).

I **Імперський період давньоримської архітектури** (I ст. до н.е. – V ст. н.е.). Цей архітектурний період у Стародавньому Римі розпочався з правління Октавіана Августа. Він ознаменувався блискучим розквітом римської культури і називається «золотим століттям». Завершився синтез грецької та римської культур. Римська держава з аристократичної республіки перетворилася на імперію – світову рабовласницьку державу. Римське мистецтво починає розвиватися під знаком правління того чи іншого государя, чи династії. Стиль мистецтва періоду правління Августа – суворий, холодний, стриманий.

*Капітолійський храм у Римі. Італія.
Арх. Квінта Лутация Катула,
60-ті рр. до н.е.*

Характерні риси архітектури Імперського періоду:

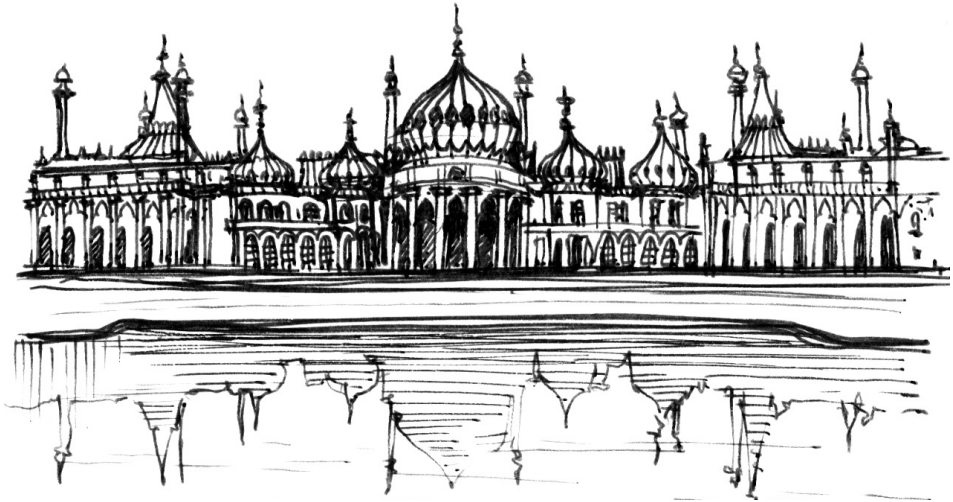
- розширення вулиць, обмеження висоти будівель;
- будівництво портиків, що захищали перехожих від сонця;
- будівництво Пантеону – храму всіх богів, імператорського палацу («золотого будинку»), нового форуму, Колізею;
- будівництво ринків для зберігання та продажу заморських товарів;
- тріумфальні колони з барельєфами, на яких відображали військові походи, трофеї, атрибутику;
- житлове будівництво: палаци, замські вілли, одноповерхові особняки (домуси) та багатоквартирні будинки (інсули);
- будівництво терм та амфітеатрів римськими імператорами для завоювання популярності;
- монументальність і великий просторовий розмах споруд виражали силу Римської держави і могутність її зброї;
- у декорі будівель – ускладненість, багатство форм та матеріалів;
- складні орнаментальні мотиви з вплетеними фігурами людей, тварин міфологічних істот та предметами;
- оформлення інтер'єрів житлових та громадських будівель скульптурою, розписами та мозаїкою;
- застосування розписів стін для зорового розширення простору;

- у скульптурі - відхід від реалізму, створення статуй імператорів у суворій, грубій манері; при цьому головна мета – зображення сильних і жорстких правителів;
- скульптури богів зображували з особами правлячих імператорів;
- мода на саркофаги з сюжетними рельєфами (історичні, міфологічні, алегоричні);
- теми швидкоплинності життя та неминучості смерті.

Римська культура цього періоду була суто тоталітарною. У ній «римський міф» про призначену богами долю Риму панувати над усім світом зливається з міфами про правлячих імператорів. Головні архітектурні споруди – тріумфальні арки і колони, символізували не стільки доблесть воїнів, скільки силу і владу імператора.

Індо-сарацинський напрямок (англ. *Indo-Saracenic style* – *indo* – що відноситься до Індії, індійцям; *saracenic* – через лат. *Seraceni*, від араб. *Sharqiyun* – «житель сходу») – архітектурний напрямок, який виник наприкінці XIX ст. у Британській Індії.

*Королівський павільйон у Брайтоні.
Великобританія. Арх. Джон Неш, 1752–1835 рр.*

Цей напрямок поєднав у собі елементи індо-мусульманської архітектури у сполученні зі стилями готичного відродження та неокласицизму. Його головною метою було демонстрування мощі Британської імперії кінця XIX століття. На європейські за функціональним призначенням та загальним силуетом будівлі накладався декор, запозичений в архітектурі магометанської Індії.

Характерними рисами індо-сарацинського напрямку стали:

- поєднання незграбності готичних силуетів з плавними склепіннями індійських храмів;
- м'які переходи від куполів до гострих піків;

- легкість конструкцій, будівництво з місцевих матеріалів;
- високі шпилі, бані, мінарети;
- барвисті вітражі;
- тонке різьблення в архітектурно-мистецькому декорі.

Індо-сарацинський напрямок мав символізувати відродження архітектурної спадщини Великих Моголів, показати наступність правління британського уряду.

Інкрустаційний (тосканський) стиль (від латин. *incrusto* – покриваю шаром, корою, викладаю мармуром) – стильовий різновид у Романській архітектурі Італії, що отримав розвиток у Тоскані XI–XIII ст. Основні риси Інкрустаційного стилю:

- гармонійність пропорцій;
- декорування численними візерунками та орнаментами;
- інкрустування кольоровим мармуром (геометричний орнамент, ордерні елементи та ін.);
- розчленування простору за античним зразком легкою декоративною огорожею;
- ошатний та святковий архітектурно-художній декор фасадів;
- застосування ордерних елементів (коринфських колон, напівколон, пілястр, фронтонів та ін.);
- використання декоративних вставок з геометричними, рослинними та зооморфними орнаментами.

Будівлі, збудовані в Інкрустаційному стилі, несуть на собі відбиток давньо-римського впливу.

*Церква Сан-Міньято аль Монте у Флоренції. Італія.
Донатор єпископ Гільдебранд,
1014–1207 рр.*

З погляду символіки вони являють собою сплав античних природних символів стихій (сонця, води, неба, землі) та християнських символів.

Інтернаціональна (пізня) готика (фр. *international* – від *inter* «між» і *national* «національний, народний»; італ. *gotico* – готський, варварський) – стилістичний варіант останніх етапів Готики, який розвинувся в Північній Італії, Богемії та Бургундії в XIV–XV ст. У цьому стилі почала виявлятися вже не лише релігійна, а й світська символіка, завдяки все більшому впливу в суспільстві придворних, дворянства, а також багатой буржуазії.

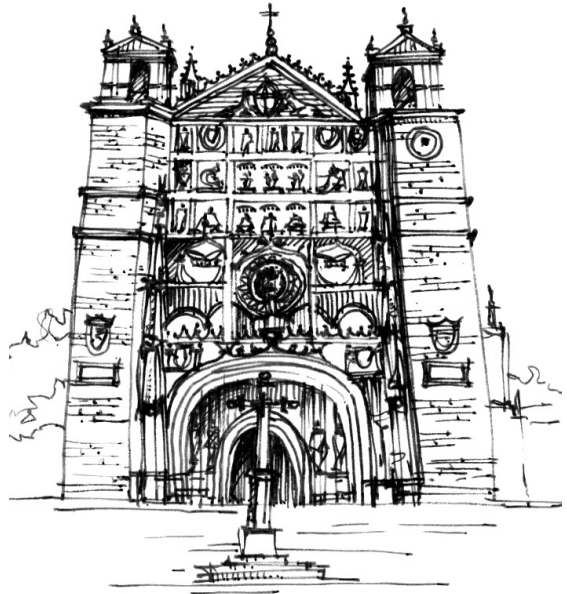
Ісабеліно (іспано-фламандський стильовий різновид) (ісп. *Gotico isabelino* – «Ізабелліна Готика», ісп. *El gotico reyes catolicos* – «Готика католицьких королів») – у готичній архітектурі Іспанії кін. XV – поч. XVI ст. Названий на честь католицької королеви Ізабелли, дружини Фердинанда II Арагонського, з правлінням якої він збігся (1451–1504 рр.).

У цій архітектурі є сплав різних стилів. Це готичні традиції з домішкою мавританських мотивів. Іноді Ісабеліно вважають ранньою стадією стилю Платереско (іспанського варіанта Ренесансу), оскільки він збігся з перехідним етапом від Готики до Ренесансу. Будівлі періоду Ісабеліно будувалися переважно на гроші католицьких королів, абсолютизм монаршої влади проявлявся в урочистості стилю.

Характерні риси Ісабеліно:

- шпилі, невеликі вікна;
- застосування декоративних елементів з фантастичними образами природи та орнаментики в ісламській традиції;
- геральдичні та епіграфічні мотиви;
- зображення гранатів та куль.

У Ісабеліно домінує рослинна символіка, що відбиває біблійні мотиви райського саду. Кожна рослина несе свою релігійну символіку: гранат – хресні страждання Христа, воскресіння та об'єднання віруючих під керівництвом церкви; терен – символ пристрастей Христових; апельсин – чистота, невинність та благородство; виноград – символ святого причастя та крові, пролитої на хресті; виноградна лоза – символ Христа та християнської віри і т.п. Переважають релігійні біблійні сюжети та символи віри.

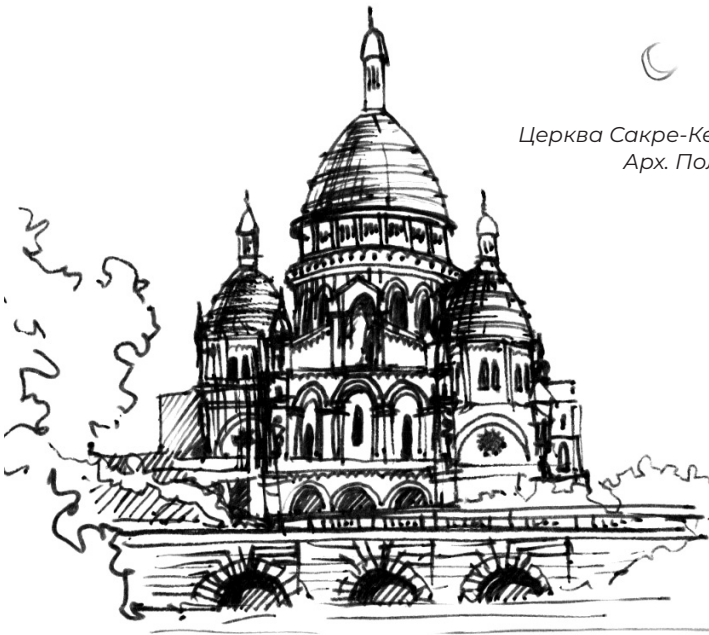

Церква Сан Пабло (Св. Павла) ордену домініканців. Іспанія.
Арх. Франсіско де Мор, 1500 р.

Історизм – тенденція, що проходить крізь всі періоди розвитку архітектури, починаючи з Відродження. Історизм визначається зверненням до культури минулого (як правило, такого, з яким його час вже не зберігає прямої наступності) для вирішення проблем сьогодення. Він використовує в своїй мові знаки, що свідчать про звернення до історичної пам'яті в системі, яка належить актуальній культурі.

Характерні риси історизму 1830–1890-х рр, так званої «архітектури вибору»:

- історизм мислення самих архітекторів, ерудиція – обов'язкова частина професіоналізму;
- типологічна революція в архітектурі, яка поєднана зі змінами у стильових вираженнях;
- головним носієм стилю, що втілює сумарний образ витвору архітектури стає фасад;
- відмова від обов'язкової ордерної архітектури, будь-який історичний період міг стати прототипом стилю нової будівлі;

*Церква Сакре-Кер у Парижі. Франція.
Арх. Поль Абаді, 1875–1914 рр.*

- пошук національної мови архітектури, як протест проти універсальної та наднаціональної мови класичних форм;
- архітектурно-художній декор набуває нових якостей – ілюстративність та оповідальність;
- асоціативність архітектури вибору.

Кожна будівля – своєрідна розповідь в архітектурних символах про життя свого власника: його статус, рівень освіченості, особисті і професійні інтереси і багато іншого, про що він хотів би розповісти суспільству.

Каролінгська архітектура (лат. *carolingi*, франц. *carolingiens* – на ім'я Карла Великого) – гілка християнської архітектури VIII–X ст. в Європі. Після завоювань Карла Великого, він нарівні з візантійським імператором стає покровителем християнства і спадкоємцем Західної Римської імперії.

Відповідно це знайшло відображення в архітектурі Каролінгів:

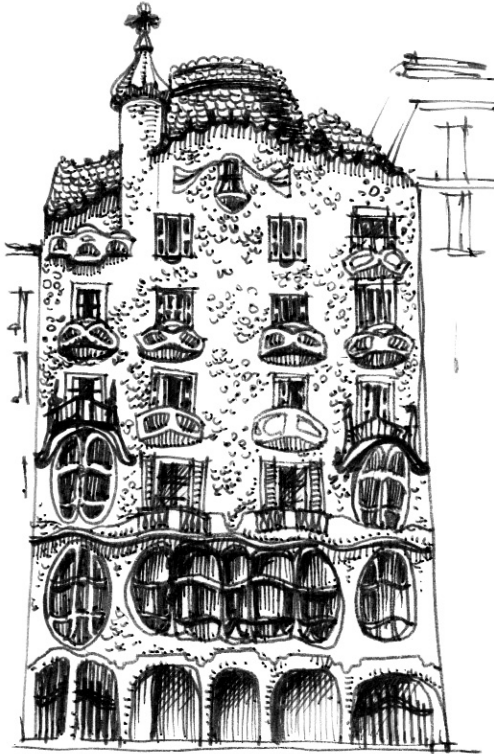
- масштаби одиночних архітектурних споруд набувають античну величність;
- обсяги будівництва культових будівель переважають світський напрямок;
- базилікальна об'ємно-просторова система будівель з поперечним нефом і триапсидним завершенням;
- вестверк, вежі над середокрестям та з боків хору;
- в основі планів монастирів – римсько-британські військові табори, а прообраз клаустрому (закритої зони навколо хрестового ходу) – перистиль античних будівель.

*Капела пфальца в Ахені (Октагон). Німеччина.
Арх. Одо Metz. VIII ст.*

Каролінгська архітектура уособлює єднання античних традицій і нових християнських догм. Вона несе в собі символіку захисту та міцності духу.

Каталонський модерн (від ісп. *Cataluna* – Каталонія, історична область Іспанії) – архітектурний напрямок стилю Модерн, що виник в Іспанії у 1890-х роках. Головна ідея цього часу – інтеграція мистецтва у культуру, архітектуру. На декоративне оздоблення будівель багаті промисловці витрачали колосальні суми грошей.

Будинок Каса-Батльо в Барселоні.
Іспанія. Арх. Антоніо Гауді,
1904 – 1906 рр.

Характерні риси стилю:

- підвищена експресивність, свобода використання архітектурної форми;
- активне застосування кольору;
- використання елементів різних стилів і напрямків: Візантійського зодчества, Готики, Мудехар, Ісабеліно, Платереско, народної каталонської архітектури;
- запозичення зі світу природи форм та принципів;
- високий рівень пластичності; це будинки-скульптури;
- напластування скульптурних шарів на фасадах – ефект поверхні моря;
- скульптурні композиції з міфічними драконами, чудовиськами та ін;
- використання мозаїки, кахлів, кераміки;
- криволінійність та асиметричність фасадів;
- плавність та плинність форм; складні ковани скульптури, ґрати;

- вільне планування будівель; вигнута лінія дахів;
- поєднання декоративних та структурних елементів;
- колони-дерева; вітражі;
- мова знаків та символів в архітектурі, як міркування про католицьке відродження віри.

Весь Каталонський модерн просякнуто релігійною та міфологічною символікою. Архітектура сонця і світла (колони-пальми, сонячні диски в керамічних кахлях, квіти-геліотропи та ін.). Повсюдно присутні дуальні сонячні та місячні символи.

Це тема райського саду; яблука з саду Гесперид, що охороняються драконом. Це символіка обрядів світобудови, таємних сил, що управляють світом і оберігають його від сил зла.

Кватроченто (італ. *Quattrocento* – чотириста) – прийнята в італійській мові назва XV століття (періоди історії італійської культури прийнято позначати назвами століть). Архітектура Раннього Відродження Італії XV ст. Цей період пов'язаний із провінцією Тоскана та її головним містом – Флоренцією.

Характерні риси архітектури Кватроченто (Раннього Відродження):

- головний тип будівель – палаццо;
- облицювання фасадів каменем;
- замкнута лаконічна форма палаццо, що нагадує фортеці;
- невеликий ухил черепичних дахів у бік двору;
- площини фасадів з висунутими карнизами вперед;
- невеликі вікна, вікна перших поверхів із ґратами;
- фільонки в рамах із симетричним акантовим орнаментом або рельєфною скульптурою;
- аркади на невеликих колонах;
- лопатки або пілястри з ланцюжковим, канделябровим орнаментом;
- мотив руста, рваного або фацетованого, для обробки фасадних стін.

*Собор Санта-Марія-дель-Фьоре. Флоренція. Італія.
Арх. Арнольфоді Камбіо та Філіппо Брунеллескі, 1436 р.*

У символіці цього періоду присутній чіткий поділ на світську та релігійну складові. У житлових будинках – це символіка охорони, захисту накопичених багатств. У храмах – релігійна символіка, символи влади, багатства і процвітання.

Класицизм (франц. *classicisme*, від латин. *classicus* – зразковий) – архітектурний стиль, що склався в епоху становлення та зміцнення європейських монархій (XVI–XIX ст.), що спирається на норми та зразки античної архітектури. Філософія стилю базувалася: у XVI столітті – на ідеях італійських гуманістів, у XVII столітті – на культурі французької абсолютистської держави, у XVIII столітті – на формуванні нормативної естетики, що вимагала від архітектури та мистецтва дотримання законів та правил. Основна тема Класицизму – взаємодія людини та суспільства, громадянська спрямованість та моральний пафос.

Теоретики цього стилю вважали, що властива світові краса (симетрія, пропорція, міра, гармонія та ін.) повинні відтворюватися в архітектурі та мистецтві у досконалому вигляді, за античними зразками. З другої половини XVIII століття Класицизм переживає друге народження, він висловлює ідеї політичної свободи, національної незалежності та соціальної справедливості. Ідеалом стає класична простота з прямою лінією, симетричністю форм та аскетизмом. Стиль заснований на раціональному композиційному мисленні, ясності, простоті, цілісності, врівноваженості, тектонічності та статичності форм.

*Великий театр (театр Вельки) у Варшаві. Польща.
Арх. Антоніо Корацці, 1825–1833 рр.*

Характеристики Класицизму:

- парадні, монументальні архітектурні ансамблі із симетричною осьюовою побудовою композиції;
- класична ясність та простота об'ємно-планувальних рішень;
- тектонічність, відчуття міри у застосуванні декору;
- грамотне використання ордерної системи;
- обробка кутів будівель рустом;
- ордер у вигляді пілястр, що утворює візуальну структуру фасаду;
- мотив здвоєної колони;
- мансардна покрівля з переломом;
- високі, що йдуть від підлоги, «французькі» вікна з дрібним розстеклюванням;

У класицизмі XVIII століття:

- контраст між спокійною стіною з мінімальним декором та колонним портиком;
- купольні завершення;
- термальні вікна, вікна-серліани (як у Ренесансі).

Стиль Класицизм – символ раціональності, порядку та суворой логіки. У декорі фасадів популярні символи знань (сувій, книга, глобус, смолоскип), як

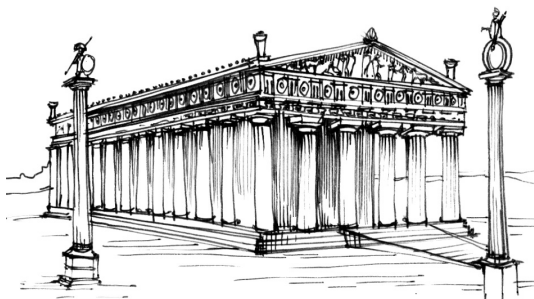
уособлення перемоги розуму над духом та матерією. Яскраво виражена охоронна символіка (леви, солярні зображення) та військова, що виражає доблесть та справедливість (щити, шоломи, орли, клинки, штандарти та ін.). Військові символи тісно переплетені із символами влади.

Класичний період давньогрецької архітектури (V–IV ст. до н.е.).

Якщо у ранньо-класичному періоді чільне місце у еллінському здстві відводилося Аттиці, тепер ця роль перейшла до Пелопоннесу і Малої Азії.

Характерні риси цього періоду:

- храми перестають займати колишнє виняткове становище;
- поява великої різноманітності типів громадських будівель: театри, стадіони, гімнасії, палестри та ін.;
- булевертії і одейони перетворюються на закриті приміщення для громадських зборів;

*Храм Зевса в Олімпії. Греція.
Арх. Лібон, 468–456 рр. до н.е.*

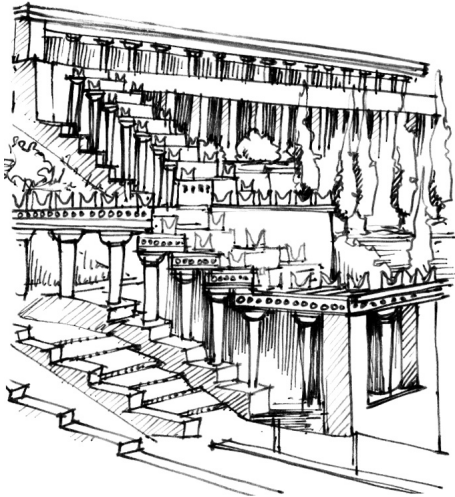
- найбільш популярні споруди зводяться з використанням іонічного ордеру;
- з'являється коринф-ський ордер;
- застосовується поєднання різних видів ордерів в одній будівлі;
- архітектурні пропорції доричного ордеру змінюються, він стає «легшим», більш декоративним;
- з'являються пілястри та напівколони;
- застосовується пластичний (різьблений), а не мальовничий орнамент;
- велика увага до деталей;
- складне скульптурне оздоблення архітектурних елементів;
- у мистецтві панують: «строгий стиль», «класика століття Перікла» та «пізня класика»;
- передача складного руху людського тіла у скульптурі (контрапост та ін.);
- головне завдання скульптури – утвердження гідності та величі людини-громадянина;
- у живопису – зображення людей у просторі за допомогою різних планів;
- занепад чорнофігурного розпису ваз та розквіт червонофігурного стилю.

У суспільстві це час падіння полісного патріотизму і підвищеної уваги до приватного життя. Храми втрачають свої позиції, як ведучий тип будівлі – з'являються мавзолеї, які увічнюють славу правителів. Символіка нових типів будівель носить більше світський характер, а боги розглядаються людьми швидше в якості «утилітарного» культу поліпшення різних сторін свого життя.

Крито-мікенський (егейський) період давньогрецької архітектури

(кінець III–II тис. до н.е.) (Від назви міст: грец. *Creta* – Крит і *Μυκенаί* – Мікени). Мінойська культура, архітектура (о. Крит) справила сильний вплив на архітектуру та мистецтво Мікен та материкової Греції. Подібними рисами для всього періоду егейської архітектури є:

- врахування природних особливостей ландшафту місцевості в плануванні;
- будівельні матеріали: цегла-сирець, камінь, дерево для перекриттів та каркасу;
- єдина ордерна система;
- колони прикрашаються спіралями, зигзагами, візерунками із металевих кілець та ін.

Кноський палац на о. Крит. Греція.
XV–XVI ст. до н.е. Реконструкція

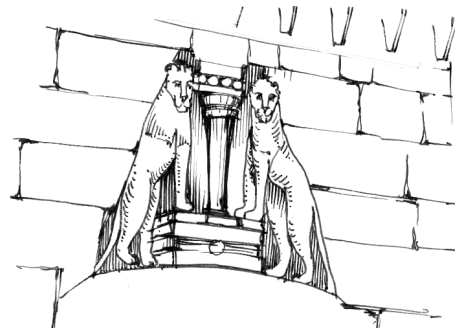
- дерев'яний каркас зі зв'язками та заповненням із сирцю та кам'яних блоків;
- скульптурні зображення лабрисів (двосторонніх сокир) та бичачих рогів;
- краса стін фресками та різьбленими рельєфами із зображеннями сцен: ігор, танців, збору врожаю, лову риби та ін;
- складне планування внутрішнього простору палаців.

Характерні риси **мікенської** архітектури:

- поява нового типу архітектурних споруд, акрополей – міських фортець на височині, що виступають релігійно-політичним центром;
- вільне планування палаців;

Характерні риси **критської** архітектури:

- повна відсутність на Криті храмів;
- житлові будинки – частіше багатоповерхові будівлі з плоскими дахами, іноді прикрашені аттиком, з великою кількістю вікон на фасаді;
- будівництво «палаців» (комплексу споруд) з великою кількістю коридорів, сходів та світлових шахт; чергування сходів, портиків, водойм, світлових просторів, що надавало динамічність всій композиції; примхлива асиметрія;
- колони, що розширюються вгорі, на п'єді-сталі з широкою капітелью і великою абакою;
- сейсмостійкі конструкції; накатні перекриття з круглих балок;

Льова вхідна брама акрополію Мікен.
Греція. XIII ст. до н.е.

- барельєфи з домінуючою військовою тематикою (полювання, військові походи та ін.);
- скульптурні, барельєфні зображення левів.

Незважаючи на приналежність до єдиного егейського періоду розвитку давньогрецької архітектури, символіка критської та мікенської архітектури різночисто відрізняється.

Так, на о. Крит в архітектурі та мистецтві домінує тема мирного життя, мореплавання та сільського господарства. Відповідно, для стилю характерна морська символіка (риби, численні орнаменти, що зображають водну стихію), символіка родючості та процвітання (рослинні та квіткові мотиви, лабрис і роги, пов'язані з культом бика, що уособлюють запліднювальну силу та земний початок). У мікенській архітектурі, мистецтві домінує символіка війни (жорстокі сцени полювання, військових дій) та слави (переможні ходи).

Лангобардська архітектура (від лат. *langobardi* – «довгобороді», назви давньогерманського племені лангобардів) – напрямок дороманського зодчества в Італії VI–VIII ст. У 568 р. плем'я лангобардів вторглося до Італії, завоювавши її північну частину. Тут вони заснували Лангобардське князівство, останнє з «варварських королівств» на території Західної Римської імперії. Лангобарди відмовилися від аріанства і перейшли в ортодоксальне християнство. Архітектура лангобардів ввібрала в себе традиції зодчества Римської та Візантійської імперій.

Л

Храм лангобардів у Чивідале дель Фріулі.
Італія. 568–774 рр.

Характерні риси Лангобардської архітектури:

- різьблення по каменю, тваринний та плетений стрічковий орнамент;
- рослинні мотиви в орнаменті (виноградна лоза, квіти, пальмети);
- скульптури святих та мучеників;
- християнська символіка у пишних барельєфах на храмах (чаша, хрест, риба, виноград, павич);
- храми та баптистерії мали круглу у плані форму;
- купол видовбаний з каменю, грубо обтесаний;
- крипти (напівпідвальні та підвальні приміщення під базиліками).

Лангобардська архітектура загалом – символ мирного торжества культурних багатівікових традицій (Візантія, Рим) над варварством.

Ланцетоподібна готика (від англ. *Lanceolate arch* – ланцетоподібне скліпіння, арка; від лат. *Lancea* – коп'є, ніж з гострим лезом) – архітектурний напрямок стилю Готика в Англії XII–XIII ст.

- розбіжні пучки нервюр склепінь, що нагадують ланцет;
- мінімалізм декоративних елементів;
- вузькі вікна зі стрілчастими завершеннями.

Собор Христа, Діви Марії та Св. Катберта у Даремі. Великобританія. XII ст.

Ланцетоподібна готика символізує аскетизм і суворість віри. Образ Христа-сонця відображений у пучках нервюр склепінь, а символ його страждань в ім'я людства – у ланцетоподібних списоподібних формах. Загалом напрямок уособлює прагнення людини до божественного початку.

Левантіно (від франц. *Levantine*, італ. *levantino* – левантійці, латиняни, латини; термін, що застосовувався до римсько-католицького населення середньовічних держав Близького Сходу) – архітектурний напрямок готичного стилю в Іспанії XIV століття. Готика в Іспанії висловилася здебільшого у будівництві соборів, і дуже мало – в архітектурі замків та громадських будівель.

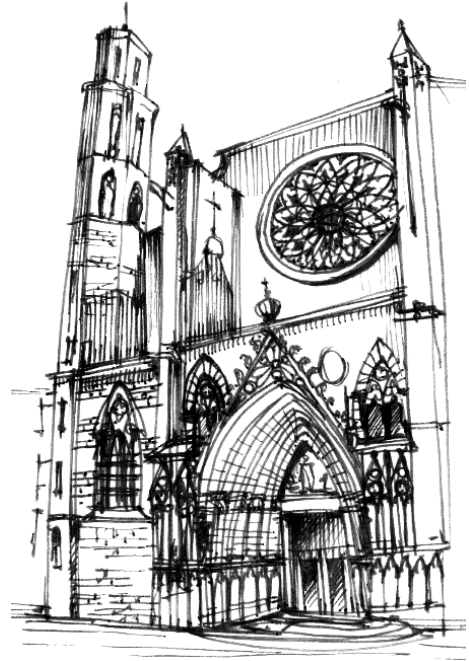
Характерні риси стилю Левантіно:

- вплив французької Готики та мавританського мистецтва;
- різноманіття, попри загальні риси;
- нові конструктивні рішення та об'єднання внутрішнього простору;
- вільні фантазійні відступи від єдиного конструктивного задуму;
- численні додавання до початкового плану у вигляді безлічі капел і прибудов, і, як наслідок – втрата вертикальної спрямованості;

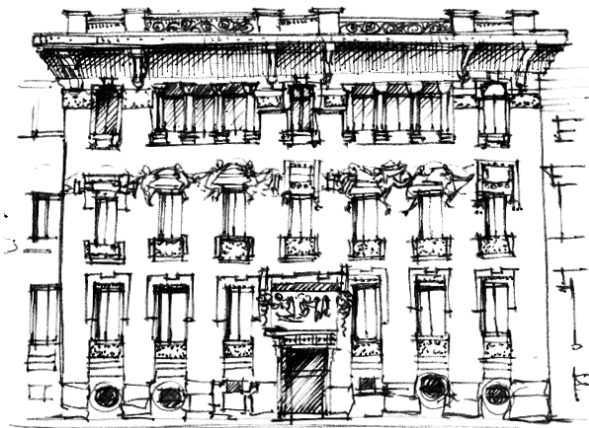
- продовження приміщення хору зі сходу на захід, від апсиди до середини центрального нефа;
- обгороджена капела – як самостійна церква у середині собору;
- у капелі вітвар відгороджувався від завітарного простору високим, багато прикрашеним ретабло;
- великі розміри соборів; пишний декор фасадів;
- порівняно невеликі, вузькі вікна – у соборах панувала напівтемрява.

*Санта-Марія-дель-Мар у Барселоні.
Іспанія. Арх. Беренгер де Монтагут,
1329–1383 рр.*

Напрямок Левантіно символізує сплав культур Сходу та Заходу.

Ліберті (італ. *liberta*, англ. *liberty* – свобода) – напрямок стилю Модерн в Італії (1890-ті – 1915 рр.). Названо на честь англійського комерсанта Артура Ласенбі Ліберті, який торгував предметами далекосхідного мистецтва, торгового дому «Ліберті». Назва «ліберті» прийшла на зміну назви «style floreal» – квітковий стиль. Особливості напрямку Ліберті (Модерну) в Італії:

*Палаццо Кастільйоні в Мілані. Італія.
Арх. Джузеппе Соммаруга, 1900 р.*

- архітектори, художники стали працювати не тільки над фасадами, а й над інтер'єрами;
- активне поєднання скла, металу та бетону;
- плавні лінії в пластиці фасадів;
- квітковий архітектурно-художній декор;
- далекосхідна спрямованість рослинного декору будівель.

Цей напрямок виступає символом жіночності та витонченої краси.

Ломбардська архітектура (від італ. *Lombardia* – Ломбардія, назва італійської провінції, від лат. *lon-gobardi* – «довгі, високі, довгобороді», назва німецького племені) – архітектурний напрямок, школа дороманської архітектури на півночі Італії, що склалася у VIII–X ст. Ломбардську архітектуру називають гострою, графічною, гротескною, десь суворою. Її характерними особливостями є:

- склепінчасті перекриття, перекриття хрестовими склепіннями головного нефа;
- використання плоских дерев'яних перекриттів;
- тектонічний декор зовнішніх стін, що складається з лізен (лопаток), аркатурних фризів та аркадних «карликових» галерей;
- використання цегли для спорудження культових будівель;
- зубці на вежах, часто у вигляді «ластівчиного хвоста»;
- виносні портики-ганки.

*Церква Сан-Дзено
Маджоре у Вероні. Італія.
XII ст.*

Ломбардського архітектура несе в собі символіку фортеці віри і, будучи наділеною великою кількістю арок – надійність, безпеку, твердінню і перехід в інший світ.

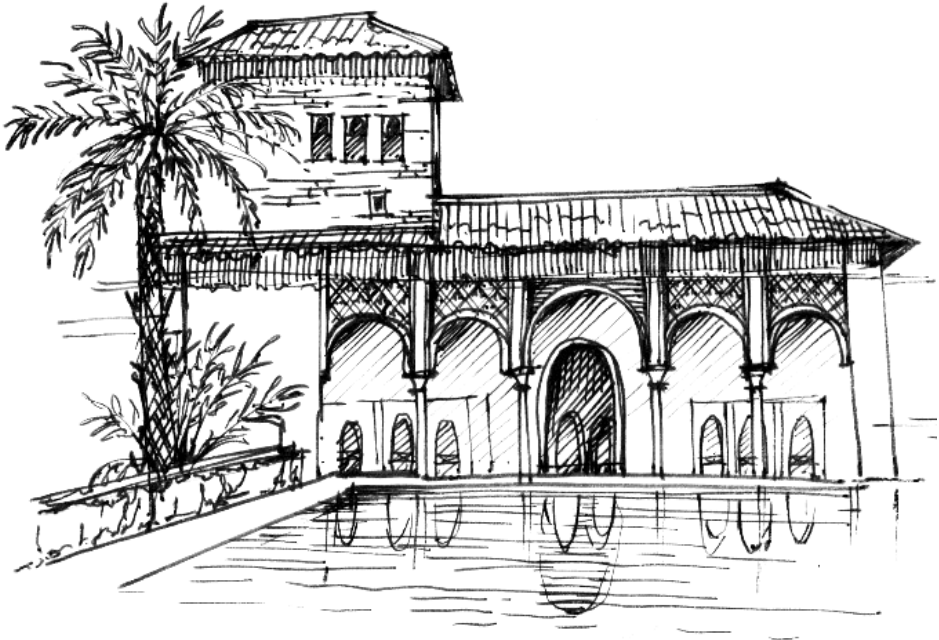

М

Мавританський стиль (лат. *Mauritania* – давньоримська назва області у північно-західній Африці, від лат. *mauri*, грец. *tauros* – темний) – архітектурний напрямок Романського стилю в Португалії та Іспанії X–XII ст. Мавританський стиль з'явився, коли ісламська цивілізація увійшла в тісний контакт з берберійською, греко-римською, вестготською та іберійською архітектурно-художніми традиціями.

Характерні риси напрямку:

- запозичення від арабського та перського зодчества;
- плавність ліній;
- використання ажурних арок;
- великі масивні двері;
- фонтани та басейни у внутрішніх дворах будівель;
- гострі бані (конічні або стрілчасті);
- настінне різьблення, коранічні написи;
- колони з облицюванням з керамічних плиток;
- складні східні орнаменти у вигляді розписів, мозаїків декорі фризів, арок та ін.

Альгамбра у Гранаді, Іспанія. Палац Парталь, початок XIV ст.

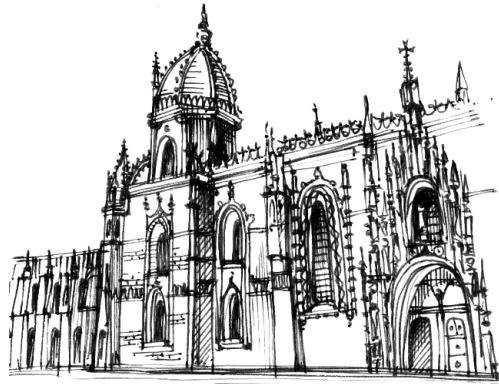
У Мавританському стилі домінує східна символіка, пов'язана з уявленнями про рай, із зображенням декоративних мотивів, що представляють райський сад та райські річки.

Мануеліно (португ. *Manuelino*, від *Manuelo Afortunado* – Мануель Удачливий, на честь короля Мануеля I Щасливого) – архітектурний напрям стилю Ренесанс в Португалії XV–XVI ст. Період правління Мануеля I Щасливого був піком могутності Португалії, її розквіту, як морської держави в процесі активної колонізації. У напрямку Мануеліно змішані елементи Готики, Мавританського стилю, Ренесансу і різних екзотичних мотивів, включаючи індійські. Для Мануеліно характерні:

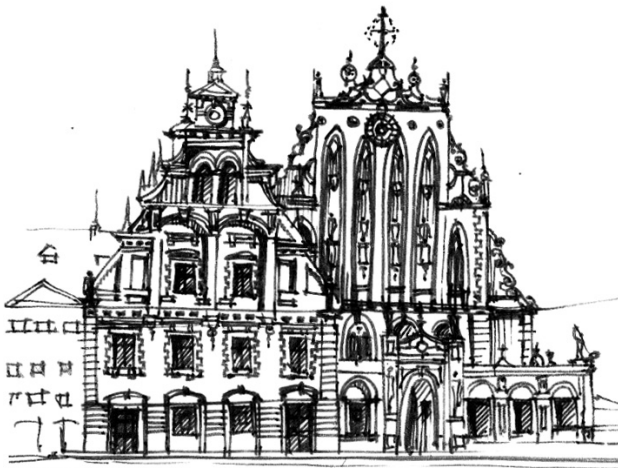
- монументальність будівель;
- в оформленні будівель використовується мотив плоскої стіни, багато прикрашеної деталями;
- насиченість образами, схильність до декорації та розкоші;
- контраст статичних, суворо врівноважених мас будівлі та її вибагливого силуету;
- портали та вікна, прикрашені найскладнішим різьбленням;
- вікна «ажимеш» у вигляді двочастинної арки з колонкою в центрі;
- кручені колони;
- морські мотиви в архітектурному декорі (мушлі, канати, морські вузли, якорі, корабельні снасті).

Весь напрямок Мануеліно несе в собі символіку тріумфаторів, мореплавців і першовідкривачів нових земель з їхньою екзотичною природою та культурою. Це виражено в складних рослинних, морських і статусних символах, що відображені в декорі, близькому до індійського, з «в'язкою» орнаментикою.

Монастир ієронимітів Жеронімуш у Лісабоні, Португалія. Арх. Діогу де Бойтака, Дієго де Торальва та Нікола Шантерен, 1502–1520 рр. і 1550–1580 рр.

Маньєризм (від італ. *maniera* – манера) – архітектурний напрямок в італійській архітектурі, якій існував паралельно з пізнім Ренесансом та в період між пізнім Ренесансом і Бароко. Маньєризм виник як реакція на ідеал Високого Відродження. Для нього характерна химерна інтерпретація класичних принципів і звернення до фантастичних форм. Цей стиль був породжений серйозною кризою в суспільно-політичній сфері в XVI – 1-ї третини XVIII ст.

Будинок чорноголових в Ризі, Латвія. Арх. Б. Бодекер або А. та Л. Янсени. XVII ст.

Його основні риси:

- розпис стін і стель, прикраса фресками (орнаменти, картини, псевдобарельєфи, псевдолепнина, псевдостатуї, хибні двері та вікна);
  - вигадлива краса і виразність деталей;
  - відсутність стилістичної єдності, перевантаженість деталями;
  - непродуманість об'ємно-планувальної структури будівлі;
- живе та оригінальне використання кольору та форм;
  - багаті золоті та срібні інкрустації;
  - заперечення старих форм при їх еkleктичності та гіпертрофуванні.

Весь стиль загалом символізує втрату ренесансної гармонії між людиною та природою, духовним та тілесним у пошуках чогось нового.

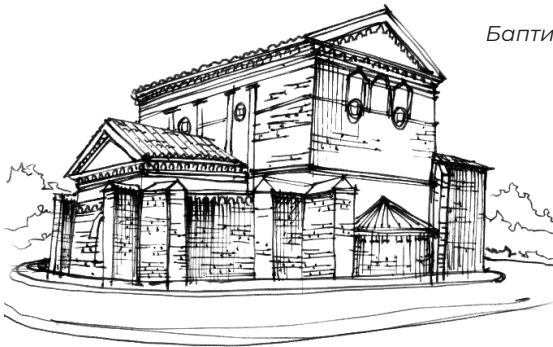

Меровінгська архітектура (від фр. *merovingiens*, нім. *merowinger* – від імені вождя салічних франків, Меровея) – напрямок християнської до-романської архітектури періоду правління франкської династії Меровінгів (V–VIII ст.) на території сучасної Франції та частини Німеччини.

Меровінгська архітектура і мистецтво поєднували у собі традиції пізньоан-тичного, гало-римського мистецтва та традицій варварів («звірячий стиль»).

Основні риси Меровінгського стилю:

- мармурові колони та мозаїки;
- складне різьблення по каменю;
- елементи «звірячого стилю» в декорі інтер'єрів;
- аскетичні архітектурні форми.

*Баптистерій Іоанна Хрестителя в Пуатьє.
Франція. IV ст.*

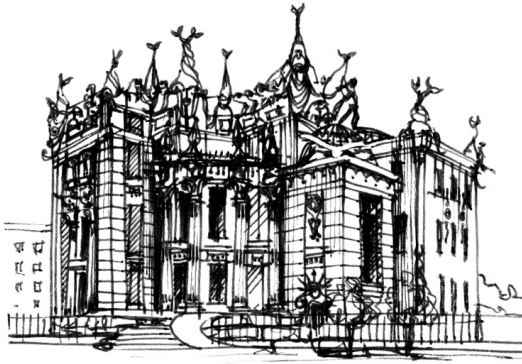
У плані смислового навантаження Меровінгська архітектура являє собою суміш, сплав символіки язичницьких і християнських вірувань. Це віра в Бога, який невіддільний від природи і першооснови всього сущого.

Модерн (франц. *Modern* – новий, сучасний) – архітектурний стиль на рубежі XIX–XX ст. Сучасники бачили у ньому «вінець художнього розвитку». Стиль заснований на світогляді «findesiecle», з духовною втомою, кризою ідеалів, скептицизмом, самоіронією, наполегливим пошуком нового «великого стилю». Це витончений символізм, містика, вишуканість образотворчих засобів, прагнення всього незвичайного, фантастичного.

Характерні риси стилю:

- відмова від симетрії;
- відмова від прямих кутів та ліній на користь плавних, вигнутих ліній;
- перетікання форм однієї в іншу;
- в архітектурній пластиці будівель – «флореальна» течія з копіюванням природних, рослинних форм, з підкресленням їх динаміки, руху;
- лінії кучерявих, хвилястих рослин у декорі будівель (лілії, очерет, цикламени, іриси, тощо);
- «удар бича» – «лінія» в архітектурно-художньому декорі, що походить від зображення петлеподібно вигнутого стебла квітки цикламена;
- художня обробка всіх конструктивних елементів і не тільки: сходів, дверей, стовпів, балконів та ін;
- головний принцип стилю – «зсередини – назовні», вплив індивідуального планування на вигляд будівлі; головне – внутрішній комфорт;
- атектонічна декоративність рельєфів та розписів, що «виростають» з поверхні стін будівель;

- «орнаменталізація» конструктивних елементів – сталевих каркасів, металевих ґрат;
- приглушені відтінки кольорів у колористиці;
- в оздобленні будівель: наявність мозаїки, емалі, золотих фонів, карбування по міді та латуні;
- вікна прямокутні, арочні різних форм, подовжені вгору; часто «магазинні вікна» з багатим рослинним декором;
- двері прямокутні, арочні, декоровані мозаїчним орнаментом, вітражами, ліпним декором;
- ряди різних вікон, асиметрично розташовані двері на фасадах;
- «східні» та середньовічні башточки, еркери, арки та ін.
- маскарони у вигляді жіночих голів з розплетеним волоссям;
- застосування металу, скла, залізобетону.

Будинок з химерами у Києві. Україна.
Арх. В. В. Городецький, 1901–1902 рр.

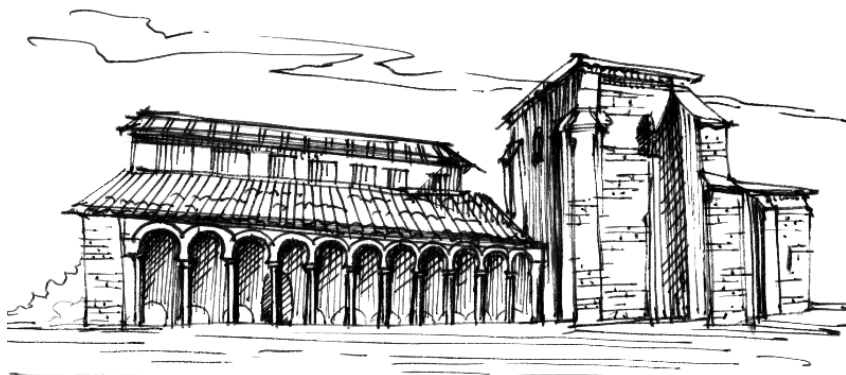
В архітектурно-художньому декорі модерну, у малюнках вітражів, ліпному декорі такому, як орнаментальні мотиви, поряд із солярними елементами, використовуються квіти (ірис, маки, лілії, різні трави), геометричні орнаменти у вигляді стилізованого меандру. Всі ці елементи, а також жіночі маскарони вказують на символіку жіночого, водного початку, всього чуттєвого та ірраціонального. Це і місячна символіка, що несе в собі елемент загадки, містики та іншої реальності.

Мосарабський стиль (від ісп. *mozarabes* – назва християн, що живуть на території мусульманських князівств Іспанії; араб. *mustarib* – «потрапив під вплив арабів», «арабізований») – архітектурний напрямок дороманської християнської архітектури в Іспанії IX–XI ст.

Цей стиль виник у результаті взаємодії християнської культури Південної Іспанії та ісламської цивілізації. Суміш вестготських та ісламських елементів.

Характерні риси Мосарабського стилю:

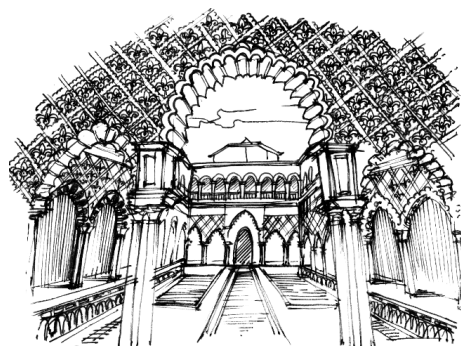
- поєднання вестготських та ісламських архітектурних елементів;
- три-, п'ятинефна базиліка з трьома апсидами;
- тонкі колони під великоваговими стінами;
- ісламські, вестготські та візантійські капітелі та орнаментика;
- бочарне або куполоподібне хрестове склепіння;
- підковоподібні арки;
- дерев'яна стеля;
- слабе містичне освітлення.

Церков Сан-Мігель-де-Ескалада в провінції Леон. Іспанія. 912–913 рр.

Символіку суворості і аскетизму стилю «розбавляють» підковоподібні арки, що символізують захист, успіх і процвітання.

Мудехар (ісп. *mudejar*, від араб. муддаджан – «що отримали дозвіл залишитися», назва мусульманського населення Іспанії, що залишилося на звільнених християнами іспанських землях) – стиль в Іспанії XI–XVI ст. У цьому синтетичному стилі переплелися елементи мавританського, готичного і пізніше – ренесансного мистецтва та архітектури. Стиль вплинув на іспанську готику та стиль Платереско.

*Королівський алькасарум.
Севілья. Іспанія. XIV ст.*

Будинки у стилі Мудехар створювалися мусульманськими та християнськими майстрами. Його характерні особливості:

- підковоподібні арки (іноді зі стрілочастим завершенням);
- багатодольні арки з багаторазовими поділами та переплетінням («розбиті» арки);
- арки «мукарнас» із сотоподібним склепінням;
- прямокутна лиштва «альфіс» для обрамлення арок;
- аркади «себка» з ажурними сітчастими екранами та секцією у вигляді ромба;
- склепінчасті перекриття, що утворюють у плані восьмикінцеву зірку;
- зубчасті парапети веж та валових стін «мерлон»;

- гіпсовий орнамент та кольорові кахлі на стінах («асулехос»);
- різьблення та фасадне рельєфне «мереживо», викладене подрібненою плінфою, майолікою;
- набірні дерев'яні стелі;
- кесонні стелі з обробкою маркетри.

Загалом стиль можна розділити на дві гілки – «народний» і «придворний». У першому більше присутні мавританські риси, а в другому – готичні. У символіці Мудехара простежується мотив зірки (у декорі, плануванні). У християнстві – це символ божественного водійства та прихильності, в Ісламі – символ божественності та верховенства. Так, рух паломників у Мецці йде проти годинникової стрілки після обертання зірок. Восьмипроменева зірку називають Віфлеємською або Різдвяною. Вона привела трьох Волхвів («царів») зі Сходу до ясел, де де лежав новонароджений Ісус Христос.

Н

Необароко (грец. *neos* – новий, італ. *barocco* – химерний, дивний) – один із напрямів архітектурного історизму, «неостиль», що склався в європейській архітектурі другої половини XIX століття. У порівнянні з іншими «неостілями» він проявився менш точно і часто поєднувався з елементами Неорококо і Неоренесансу. Характерні риси неостілю (залежали від фаз розвитку та регіональних особливостей):

- на початкових фазах розвитку – рельєфність стриманого декору мінімальна, домінує стіна;
- наприкінці століття – щільність насичення декором висока, декор має високий рельєф, активно використовується скульптура;
- класичні архітектурні деталі – балюстради, пілястри, тричетвертні колони;
- спарені колони та пілястри;
- ордер, що поєднує два поверхи;
- лучкові фронтони;
- замість кам'яних елементів – ліпний декор;
- декоровані скульптурою кронштейни та опорні консолі;
- гірлянди, виразні маскарони, складні глибокі карнизи;
- арочні вікна та дверні отвори;
- насичені багатобарвні розписи, фрески та ін.

Палац Абази в Одесі.
Україна.
Арх. Л. Ц. Оттон,
1856–1858 рр.

Основними символами на фасадах будівель, також, як і в стилі Бароко, збереглися символи достатку і процвітання (квіти і фрукти, ріг достатку та ін).

Неоготика (англ. *neogothic* – «нова готика»; від грец. *neos* – новий, італ. *Gotico* – готський, варварський) – один із напрямів архітектурного історизму, що склався у Великій Британії кінця XVIII ст. Неоготика виникла у зв'язку з інтересом громадськості до лицарської культури, що панувала у Європі в XII–XVI ст. Пізніше, в XIX столітті стиль поширився по всій Європі. Характерні риси Неоготики:

- використання в якості конструкцій елемента каркасного склепіння;
- «адаптація» таких елементів середньовічної архітектури, як: зубчасті стіни, стрілочасті арки, вітражі, високі витягнуті фронтони, башточки, вузькі вікна, геральдичні мотиви.

Архітектори прагнули створення незвичайних, романтичних будівель, як житлових, і громадських об'єктів (соборів, шкіл, університетів, ратуш, вокзалів та інших.). Відбувається пошук «національного мистецтва» зі зверненням до готичної архітектури. Цінувалися краса форм Готики та їх символічне значення. 1790–1830-ті роки охарактеризувались «романтичним» ставленням до Готики, а кінець 1830-х років – «археологічним». Так гаслом німецької Неоготики стала проголошена Августом Рейхенспергером тріада: «Релігія, батьківщина, мистецтво». Головною метою було відродження християнської архітектури, а разом із нею – зміцнення віри.

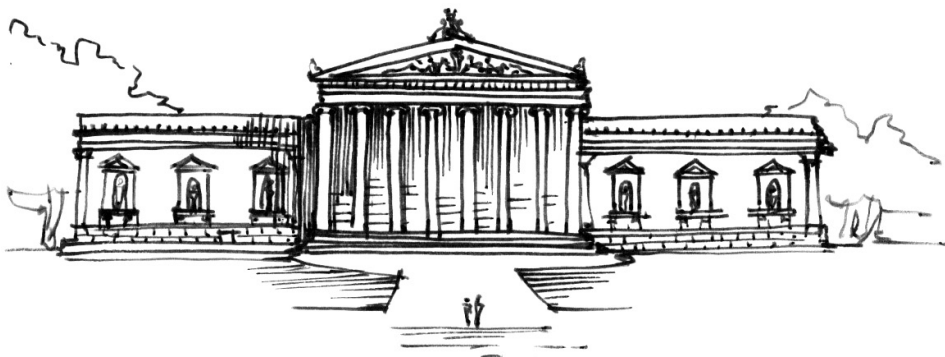

*Вестмінстерський палац. Великобританія.
Арх. Ч. Беррі О. Пьюджин, 1834 р.*

У Англії з'являється поняття «Готичне Відродження». Неоготика стає символом причетності до давньої англійської історії. Заснована на світській складовій, вона стала сполучною ланкою між славним минулим і романтичним сьогоденням. Вважалося, що «сучасна Готика» має бути заснована не лише на копіюванні форм, а й на внутрішньому їх змісті, символіці.

Неогрецький стиль (від грец. *neos* – новий, лат. *graecus* – грецький) – один із напрямків архітектурного історизму в Європі кінця XVIII–XIX ст., заснований на зверненні до прийомів та форм архітектури античної Греції. Головна його відмінність від класицизму полягає у підкреслено археологічному, детальному підході до відтворення грецької класики поза впливом давньоримської та ренесансної архітектури Італії. Найчастіше Неогрецький стиль використовувався для будівництва музеїв, будівель парламентів, храмів, щоб підкреслити помпезність споруд. Для нього характерне використання давньогрецького варіанта архітектурного ордеру, насамперед, доричного, з точним відтворенням деталей та пропорцій. Характерні риси Неогрецького стилю:

- археологічність та академічність;
- геометрична строгість об'ємів;
- прикраса аттиків, балконів та інших частин будівель декором у вигляді прямокутного та косоного хрестів («сонця»);
- використання античних декоративних елементів (меандра, акротеріїв та ін);
- руст (наслідування квадратної кладки);
- ризаліти, прикрашені каріатидами, гермами чи сфінксами;
- мотив лоджії.

Гліптотека у Мюнхені, Німеччина. Арх. Лео фон Кленце, 1816–1834 рр.

Стиль виступає символом вивчення та шанування давньогрецької класичної архітектурної спадщини.

Неокласицизм (грец. *neo* – новий, молодий, *classicus* – зразковий) – один із напрямків архітектурного історизму в Європі в кін. XVIII–XIX ст. Йому властиве звернення до традицій архітектури Античності, Ренесансу чи Класицизму.

Характерні риси Неокласицизму:

- суворість класичних пропорцій, мінімалізм декору, прагнення до витонченої колірної гами;
- використання принципу рекомбінації класичних елементів;
- в композиції панує ясність ортогональних контурів;
- ордерна система;
- використання портику як пластичного та символічного елементу;

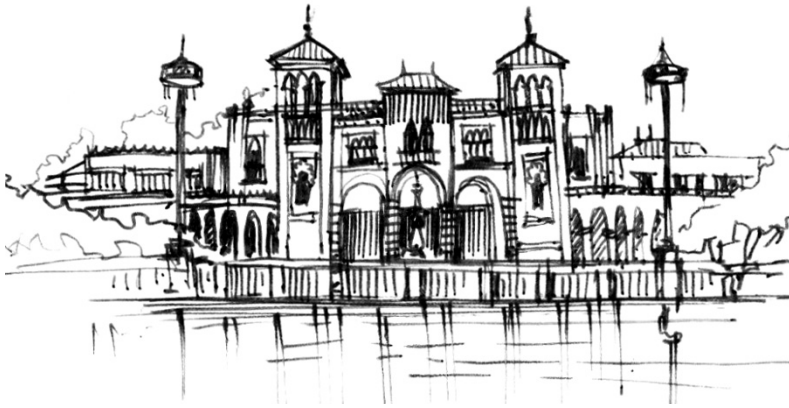
- характерний декор – рельєф у полі фронтона, розпис у інтер'єрі, орнаменти притаманні класицизму. Напрямок виступає символом класики, ідеальних пропорцій та зразків давнини (також див. Палладіанство).

*Королівський
Драматичний театр в Берліні.
Німеччина.
Арх. Карл Фрідріх Шинкель,
1821 р.*

Неомавританській стиль (грец. *нео* – новий, молодий, *маурос* – темний) – ретроспективний напрямок в архітектурі історизму 2-ї пол. XIX – 1-ї пол. XX ст. в Європі.

Для нього характерне переосмислення та імітація прийомів Мудехара, вплив португальського, іспанського та мавританського середньовічного ісламського зодчества.

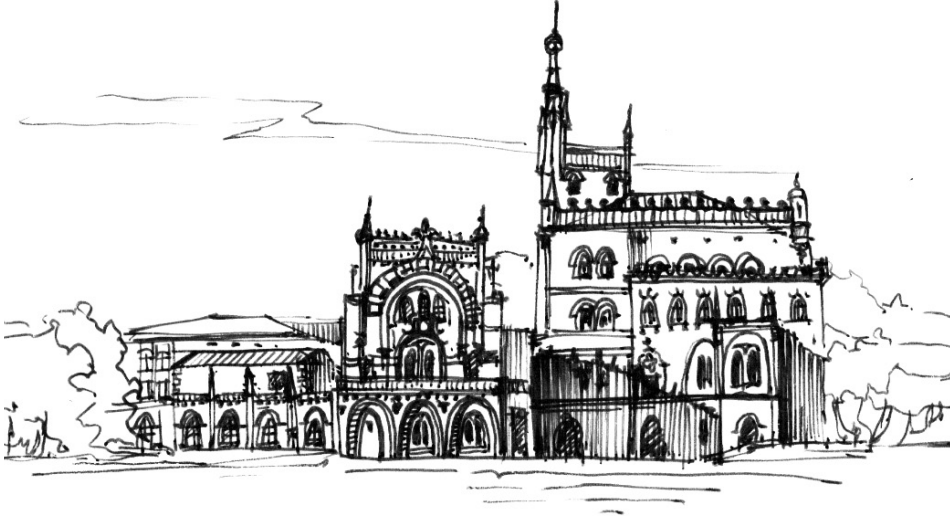
*Мавританський павільйон у парку Марії-Луїзи в Севільї. Іспанія.
Арх. Анібаль Гонсалес, початок XX ст.*

Основні риси Неомавританського стилю:

- характерний тип будівель – синагоги;
- шоломоподібні та цибулинні бані як завершення;
- підковоподібні та фестончасті арки;
- сталактитові склепіння;
- килимова орнаментация фасадів.

Так само, як і в Мавританській архітектурі, домінує тема Райського саду із символічними та натуралістичними зображеннями води та рослин.

Неомануеліно (грец. *neo* – новий, молодий, португ. *manuelino*, від *Manuelo Afortunado* – Мануель Щасливий) – напрямок архітектурного історизму в Португалії сер. XIX – поч. XX ст. Він увібрав у собі безліч елементів із стилю Мануеліно, з наступним їх спрощенням.

Палац-готель Бусаку в Сьєрра-ду-Бусаку, Португалія.
Арх. Луїджі Маніні, 1888–1907 рр.

Характерні риси Неомануеліно:

- природні мотиви в архітектурному декорі (виноградна лоза, листя плюща, лавра; корали та водорості);
- скульптури міфічних істот: урбороса, русалок, горгулій та ін;
- кручені колони;
- мотив морських канатів у декорі карнизів.

Неомануеліно властива переважно морська, фантастична символіка, що наповнює глядача здивуванням і відсилає до старовинних бестіарій і книг мандрівників.

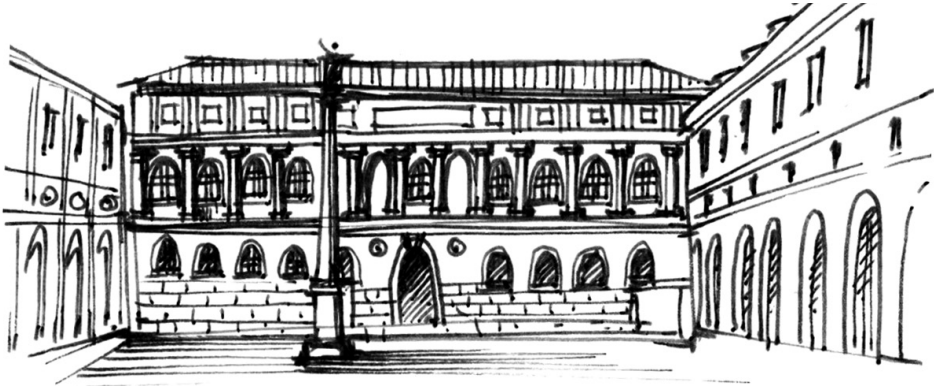
Неоренесанс (грец. *neo* – новий, молодий, італ. *Rinascimento* – народжений наново) – один із напрямків архітектурного історизму, «неостиль», що склався в європейській архітектурі у XIX столітті. Неоренесансні варіації були поширені особливо широко та виникали майже у всіх європейських країнах.

Гегель називав епоху Відродження «ранковою зорею, що розбудила завдяки науці, мистецтву і спразі відкриттів вільний дух Нового часу». Ренесанс залучав і своїм внутрішнім різноманіттям, яке відкривало широку градацію асоціативних значень. Еволюція Неоренесансу йшла від застосування «окремих мотивів» до археологічної чистоти стилю. Його характерні риси:

- вираження функції будівлі мовою архітектурної форми;
- стильовими прототипами Неоренесансу виступали ренесансні італійські палаці та вілли;

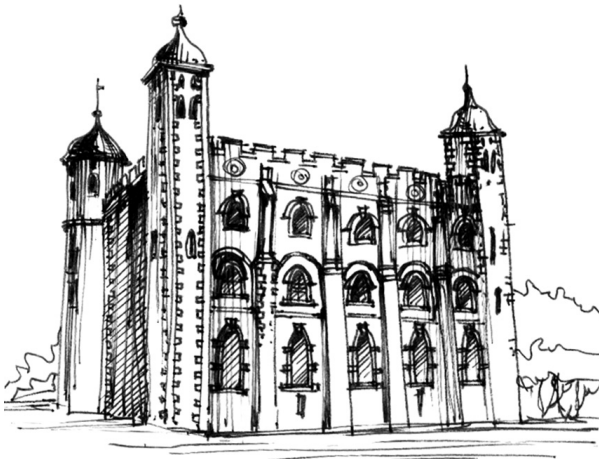

- застосування архітектурних форм та деталей притаманних архітектурі італійського ренесансу:глибоких лоджій, балконів, бельведерів, терас, веж, русту, великий винос карнизівта ін;
- урочисті сходи;
- масштаб деталей укрупнений;
- замість кам'яних елементів – штукатурна декорація.
Архітектура Неоренесансу постає як символ свободи духу.

Школа витончених мистецтв у Парижі. Франція. Арх. Фелікс Дюбан, 1830-ті рр.

Норманський стиль (від англ. *Normans* – «північні люди», племена норманів, вікінги) – архітектурний напрямок Романського стилю в Англії XI–XII ст. Норманський стиль було введено королем Едуардом. Однак найбільшого розквіту він отримав після завоювання Англії норманами в 1066 році. Політика творення замість руйнування, яку вели вікінги після завоювання, була величезною за масштабністю та ефективністю. Час розквіту стилю довівся на царювання Вільгельма Завойовника. Головними типами будівель, які нормани винайшли як символи нової культурної та політичної єдності, стали церква та замок.

Білий тауер у Лондоні.
Велика Британія.
Арх. єпископ
Гандальф Рочестерський,
XI ст.

Характерні риси Норманського стилю:

- велика кількість однакових потужних колон;
- споруди суворі та позбавлені будь-яких надмірностей;
- наявність веж у замках;
- круглі прикрашені віконні отвори;
- стельові склепіння;
- вузькі вікна;
- не надто потужні контрфорси;
- мінімум декору (частіше – орнамент на склепінних арок);
- скульптурні прикраси геометричних обрисів: зигзаги, валики, плоскі кружки, іноді мотиви, запозичені з басонних плетив Сходу.

Головним елементом Норманського стилю була вежа. В «Історії лицарства» Ж. Ж. Руа зазначалося, що коли хотіли підкреслити велич якогось дворянина, то казали: «У нього є вежа». Таким чином вежі, що становлять невід'ємну частину будь-якого замку, були особливим знаком дворянства. Башта виступала символом твердині, захисту, збереження, мощі, міцності та завзятості, пильності та неприступності.

O

Овернійський стиль (від франц. *Auvergne* – Овернь, назва історичної області у Франції, від етноніму *arvernes* – «аверні», назви кельтського племені) – архітектурна школа Романського стилю у Франції XI–XII ст.

Цій архітектурній школі близька Провансальська школа, схожа, але витонченіша.

Характерні риси Овернійського стилю:

- масивні циліндричні склепіння в головному нефі, покриті черепичним дахом;
- двоповерхові бічні нефи без прямого освітлення;
- на перетині нефів – купол на конічних вітрилах, що знаходиться на низьких арках, тимпани яких перетинають великі нефи у вигляді ажурних екранів;
- велика кількість інкрустацій з кольорових матеріалів в оформленні фасадів будівель;
- трилопатеві арки галерей, стрілочасті арабські контури нефів (сарацинський вплив).

У стилі відображена символіка ґрунтовності віри.

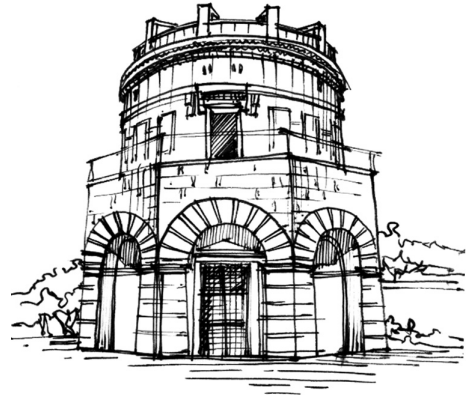
Базиліка Нотр Дам дю Пор у Клермон-Феррані. Франція.
Арх. Св. Авітус, 1185–1240 рр.
Реконструкція XIX ст.

Остготський стиль («остготське відродження») (від лат. *Ostrogothi* – назви східної гілки давньонімецького готського племені) – архітектурний напрямок ранньо-християнської архітектури в Остготській Італії V–VI ст. у період правління Теодоріха Великого.

Характерні риси «остготського відродження»:

- відновлення споруд античної давнини (театрів, акведуків, вулиць із давніми статуями);
- нове будівництво в античних традиціях;
- палаци – наслідування палаців константинопольської знаті: двоповерхові будівлі з перистилем, оточеному портиками, статуями сановників та короля;
- у мавзолеях та храмах – мозаїки, ніші з напівкруглими арками, кам'яні скоби; імена апостолів витісані на камені;
- серед архітектурних елементів присутні сакральні числа: 10 і 12.
10 – число повноти, універсальності, вічного перебігу світобудови та завершеності;
12 – символ простору та часу, порядку та добра, союз духовної та тимчасової сфер. Остготська архітектура символізує союз античної форми та християнського змісту.

*Мавзолей Теодоріха Великого.
Равенна. Італія. 526 р.*

Оттонський стиль (від нім. *Otto I der Große* – Оттон I Великий, імені засновника Священної Римської імперії) – дороманська християнська архітектура часів Оттонів X–XI ст. на території сучасної Німеччини. Архітектура часів Оттонів сприяла розвитку тенденцій, які було покладено в основу форм романського стилю.

*Церква Св. Михайла
в Хільдесхаймі.
Німеччина.
Арх. Бернвард
Хільдесхаймський
Годерам,
XI ст.*

Глибоку кризу IX століття після вторгнення вікінгів, магометан, арабів і мадьяр зупинив Оттон I Великий, який був коронований у Римі, як перший саксонський імператор. Він реанімував імперську концепцію та створив Велику Оттонську імперію. На тлі посилення феодальної системи активно будувалися фортеці та храми. Характерні риси Оттонського стилю:

- вежі, аркатурні пояси;
- хвилеподібний ритм, що поєднує декорацію фасадів в єдину систему;

Імперські єпископи створювали армії та викладали релігійні принципи, створюючи образ войовничої церкви. Це виявилось в потужній захисній та християнській архітектурній символіці.

П

Палладіанський стиль (Палладіанство) (від італ. *Andrea Palladio* – Андреа Палладіо, імені італійського архітектора Пізнього Відродження і Маньєризму, основоположника Палладіанства і Класицизму) – архітектурний напрямок в Європі XVII–XVIII ст. (тенденція в англійській архітектурі). Палладіанці сприймали античну традицію як би у відображенні крізь інтерпретації, що дав Андреа Палладіо. У дійсному Палладіанстві був укладений стимул до самостійної творчості (протипагу нетворчому слідуванню зразкам), що дозволило цьому напрямку доволі довго зберігати популярність.

Характерні риси Палладіанства:

- раціональність, розсудливість;
- суворе дотримання симетрії;
- прості об'єми з плоскими ризалітами;
- вхід до будівлі позначений портиком з фронтоном, який повторював фасад античного храму;
- членування фасадів за поверхами з чергуванням ордерів; використання гігантського ордеру, що поєднував два поверхи;
- вікна-серліани та термальні вікна;
- купольні завершення.

*Хаутон-холл,
Графство Норфолк,
Великобританія.
Арх. Вільям Кент,
1722–1735 рр.*

Палладіанство виступає символом класичних уявлень про архітектуру (також див. Неокласицизм).

Перигор (фр. *Perigord* – Перигор, історичний культурний регіон Франції, від назви кельтського племені петрокоріїв (*petrocorii*)) – архітектурний напрям (школа) Романського стилю у Франції XI–XII ст.

Характерні риси:

- запозичення у Візантійській архітектурі типу купола на сферичних парусах;
- у XI столітті купол – відкритий, у XII столітті – поява над куполом дерев'яного захисного даху на кроквах;
- конічні куполи;
- план храмів – однефний, без бічних нефів;
- поява стрілчастих арок;
- дуже аскетичний декор з'являється у XII столітті.

Церква Сен-Фрон. Аквітанія. Франція, XII ст. Реставрація. Арх. Поль Абаді, XIX ст.

Перигор виступає символом аскетичності, простоти та прагнення Божественного.

Перпендикулярний стиль (від лат. *perpendicularis* – «прямий») – архітектурний напрям стилю Готики в Англії XIV–XVI ст., заснований на перпендикулярних перетинах горизонтальних і вертикальних ліній в площинах фасадів будівель.

Відмінні особливості:

- Формування чіткої та стрункої системи, «сітки», в яку вписувалися різні структурні компоненти, «панелі»;
- панелі – головний мотив декору; це – вузький витягнутий прямокутник ажурного мережива, увінчаний маленькою аркою з гострокінцевим-навершием;
- поява величезних площин скління, завдяки чіткій структурі фасадів.

Перпендикулярна готика виступає символом порядку та гармонії світобудови.

Каплиця
Королівського коледжу
у Кембриджі.
Англія,
XV ст.

Північний модерн – архітектурний напрямок у російській архітектурі Модерну (переважно С.-Петербурзі поч. XX ст.), що склався під впливом шведської та фінської архітектури національного романтизму. Це переосмислення національної середньовічної архітектури в контексті стилю Модерн у країнах Балтійського регіону.

Прибутковий будинок
Путилової у Петербурзі.
Арх. І. Претро, 1906–1907 рр.

Характерні риси Північного модерну:

- поєднання природних та штучних оздоблювальних матеріалів;
  - облицювання цоколя фінським гранітом, переважно грубо обробленим, подекуди гладко стесаним, зі скульптурою;
  - стіни верхніх поверхів покриті фактурною штукатуркою або оздоблювальною цеглою;
  - орнаменти в архітектурно-мистецькому декорі будівель, натхненні образами північної флори та фауни, а також північним фольклором;
  - використання майоліки, кольорової керамічної плитки;
  - масивні форми будівель, вільні від дрібного декору;
  - контрастні поєднання фактур, форм;
- різноманітність віконних отворів та місць їх розташування на фасадах;
  - фасади є складною структурою, що нагадує північні скельні ландшафти і масштабні середньовічні будівлі.

Північний модерн несе символіку суворой природи Балтики. У Скандинавії аналогічний стиль носить назву «національний романтизм».

В Одесі також є нечисленні приклади архітектури Північного модерну (наприклад, ливарний завод комерсанта Еммануїла Нудельмана; будинок Е. С. Вернетті на Ясній вул.)

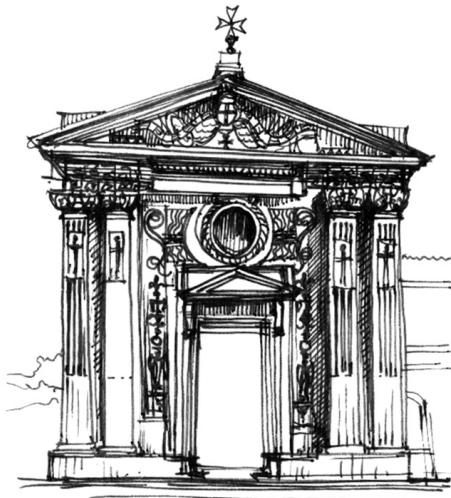

Пізня Готика – пізній період у розвитку готичної архітектури в Європі (Німеччина – XIV ст., Франція та Іспанія – XV ст. і т. д.). Головним типом будівель продовжує залишатися храм. Характерні риси Пізньої Готики:

- середній, центральний неф вище бічних нефів;
- зірчасте або сітчасте склепіння, склепіння із замковими нервюрами з грушоподібним профілем;
- дахи з куполами;
- низькі верхні віконні отвори;
- вікна – круглі, стрілчасті з багатим ажурним декором;
- високі аркади;
- ажурний орнамент у вигляді риб'ячого міхура;
- відсутність трифорія;
- спрощений профіль колон, часто відсутня капітель на «службових» колонах;
- кілеподібні арки великих розмірів.

Символічно готичний собор являв собою частинку Всесвіту, в якому зображувалася вся історія людства з його піднесеними та низинними сторонами. Храм ніби втілював релігійно перетворене зображення світу, зібране в єдиному фокусі.

Піранезі (від італ. *Piranesi Giovanni Battista* – імені італійського архітектора, художника, гравера, археолога) – тенденція, що проявлялася в архітектурі XVIII, XIX, першої половини XX ст., в основу якої були покладені ідеї Піранезі, виражені в його «архітектурних картинах». Піранезі стверджував велич античної давнини. Максимальне своє відображення вони отримали в архітектурі Росії та Англії XVIII–XIX ст.

Церква Санта-Марія-дель-Пріорато
в Римі. Італія.
Арх. Джованні Баттіста Піранезі, 1766 р.

Характерні риси стилю Піранезі:

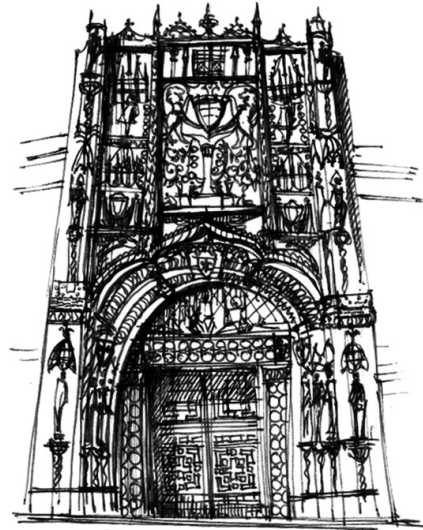
- захоплення образами античних руїн;
- ліпні фризи з античними мотивами, медальонами і барельєфами у вигляді античних оригіналів і копій;
- пілястри з арабесками;
- ніші з античними вазами та статуями;
- застосування мармуру різного забарвлення;
- античний мотив з головою барана;
- орнаменти з пізньоримської та єгипетської архітектури.

«Стиль» Піранезі – символ наступності стародавніх цивілізацій, єднання архітектурного та художнього начал.

Платереско (ісп. *platero* – ювелірний, від ісп. *plata* – срібло) – архітектурний напрямок стилю Ренесанс, що з'явився в Іспанії в XVI столітті, в проміжок між періодом пізньої Готики та раннього Відродження. У Платереско є риси Готики, Мудехара і ранніх ренесансних ознак. Стиль досяг свого розквіту в період правління Карла V.

Характерні риси стилю Платереско:

- фасади, насичені класичними архітектурними формами, барельєфами, бюстами, статуями античних богів;
- логічна система горизонтальних та вертикальних членувань композиції фасадів з позначеним центром у кожному ярусі;
- поєднання стриманості та врівноваженості у композиції з багатством та різноманітністю форм;
- розподіл фасадів на три частини;
- багато прикрашені, декоровані фасади з рослинними мотивами, великою кількістю фестонів, зображеннями фантастичних істот;
- велика кількість медальйонів, геральдичних предметів, фігур тварин в архітектурно-мистецькому декорі будівель;
- щити та башточки на фасадах.

Колегія Сан Грегоріо у Вальядоліді.
Іспанія Арх. Хуан де Гус, кін. XV ст.

Вся архітектура Платереска є глибоко символічною. У сценах з грецьких і римських міфів відбиваються ідеали епохи Відродження.

Полум'яна готика (франц. *flamboyant* – «квітчастий») – завершальна стадія розвитку Готичного стилю у Франції кінця XIV – початку XVI ст. Термін «*gothique flamboyant*», «палаюча готика», запропонував на початку XIX століття французький історик Ш. В. Лангуа. У цьому стильовому варіанті Пізньої Готики складні форми ажурного орнаменту виглядали мов полум'я.

Характерні риси Полум'яної готики:

- сильне подовження фронтонів та вершин арок;
- закручені фіали та шпилі, що нагадують язика полум'я;
- ускладнені форми склепіння;
- колони аркади не перериваються капітелями, плавно переходячи в нервюри склепіння;
- спрощення конструкції (дворівневе членування стін без трифорія або трирівневе з глухим трифорієм);
- багатий архітектурний декор;
- активне поширення орнаменту, форми «риб'ячий пузир».

Вогненна готика несе, перш за все, символіку полум'я, уособлюючи справжню релігійну пристрасність і горіння. Язики полум'я зображалися на чолах апостолів, як знак дійства Святого Духа, а полум'яне серце було атрибутом Антонія Падуанського і Святого Августина.

*Кафедральний Собор
Нотр Дам в Руані.
Франція, XIII–XVI ст.*

Помбаліно (від порт. *Sebastião José de Carvalho e Melo, Conde de Oeiras, Marquês de Pombal* – імені Себастьяна Жозе Помпала, політичного діяча, який керував відновленням Лісабона після землетрусу 1755 р.) – різновид стилю Класицизм у Португалії XVIII ст. У будівлях Помбаліно вперше проявилися риси антисейсмічних конструкцій і використання напівфабрикатів при будівництві збірних будинків. Створені по одному типу будівлі відрізнялися незначним декором на фасадах, що залежав від статусу і функції будівлі.

Характерні риси Помбаліно:

- стандартизована система оздоблення будівель;
- декорування фасадів кахельними плитками – азулежу;
- гнучка дерев'яна конструкція, імплантована на стіни, підлогу та дах, а потім покрита попередньо виготовленими будівельними матеріалами, «трясється, але не падає»;
- вкраплення елементів Рококо та Класицизму, суворі прямокутні форми.

Помбаліно виступає символом функціональності та простоти.

*Тріумфальна арка вул. Августа,
торгова площа, Лісабон, Португалія.
Арх. Веріссімо Хосе да Коста, 1875 р.*

«Прикрашений» (декоративний стиль) (англ. *Decorated style*) – фаза стилю зрілої англійської Готики у XIII–XIV ст. У цей період канонізовано риси англійських кафедральних соборів, які відрізняються від французьких храмів за такими характеристиками:

- домінуюча центральна вежа над середохрест'ям;
- дві маленькі башточки, що фланкують фасад;
- прямокутна апсида;
- вікно-роза часто замінюється квадратним вікном;
- ланцетоподібні арки;
- склепіння – складні, що переходять в декоративні – сітчасті, зірчасті, віялові;
- багато прольотів, мала висота;
- грандіозний та пишний ажурний кам'яний декор.

Кафедральний собор
Апостола Петра в Ексетері.
Великобританія,
XIII–XIV ст.

Ця фаза зрілої англійської Готики символізувала втрачений рай.

Провансальський стиль – (від франц. *Provence* – «провінція», назви історичної області на південному сході Франції) – архітектурна школа Романського стилю у Франції XI–XII ст. Характерні риси архітектурної школи Провансу:

- сильний вплив римського та візантійського зодчества;
- три типи будівель церков: багатонейна зальна церква, базиліка, однонейна зальна церква.

Однонейна зальна церква:

- план соборів без бічних нефів;
- головний неф із прорізними вікнами;
- система перекриттів – стріччасте бочарнесклпіння на підпружних арках;
- розташування капличок з обох боків нефу;
- пілястри замість класичних пристінних колон;
- скульптурні прикраси, декор запозичені із класичних джерел;
- профілювання декору тонке, елегантне, схоже на грецькі зразки;

- скульптурний декор порталів;
- скульптура, декор не покривають площини фасадів, а представлені в капітелях та порталах.

Архітектурна школа Провансу виступає символом простоти та витонченості, спадкоємності та дотримання традицій давнини.

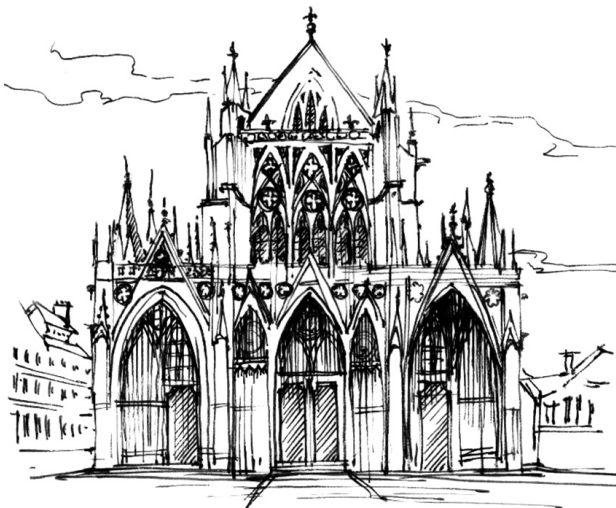
*Собор Святого Трофіма Арльського
в м. Арль. Франція, XII ст.*

Променева готика (франц. *rayonnant* – «сяючий стиль») – архітектурний напрямок ранньої французької Готики, який з'явився в 1220–1230 роках завдяки появі нововведення малювати на пергаменті. З'явилася можливість зобразити будь-яку велику або дрібну архітектурну форму в потрібній кількості екземплярів для мулярів. Стиль названий променистим на честь орнаменту у вигляді сонячних променів, що прикрашав витончені вікна-рози. Завдяки технічним інноваціям форми архітектурно-художнього декору стали багатшими і вишуканішими.

Основні риси Променевої готики:

- ясність, чіткість і простота конструкції поступаються місцем зовнішньому оформленню;
- ажурний кам'яний декор;
- численні рослинні та променисті мотиви;
- рясне використання мозаїки, пурпурового скла вітражів та позолоти.

Променева готика розкриває, перш за все, сонячну символіку, де Сонце – субстанція святої сили, символ безсмертя, воскресіння і самого Христа, якого називають «Сонцем праведності». Це видимий образ божественної благодаті.

*Церква Сент-Урбен
у Труа. Франція.
Арх. Іоганнес Ангелікус.
XIII ст.*

Проторенесанс (давньогрец. *protos* – перший, франц. *Renaissance* – Відродження) – фаза розвитку стилю Ренесанс в Італії XIII–XIV ст. Це перехідний етап від епохи Середньовіччя до епохи Відродження. Термін «проторенесанс» запровадив історик Я. Буркхардт. В Італії цей перехідний архітектурний напрямок існував тільки в Тоскані та Римі. Він являв собою змішання візантійських, готичних і традицій раннього Ренесансу в архітектурі та мистецтві. У суспільстві в цей період активно розвивалися ремесла і торгівля, з'являвся інтерес до античної спадщини. Характерні риси Проторенесансу:

- врівноваженість та статичність в архітектурній композиції;
- вплив пізньоантичного мистецтва;
- облицювання стін різнокольоровим мармуром;
- увесь фасад чітко розкреслено на прямокутники різного розміру у сполученні з колами та дугами арок;
- архітектурні деталі античного зразка.

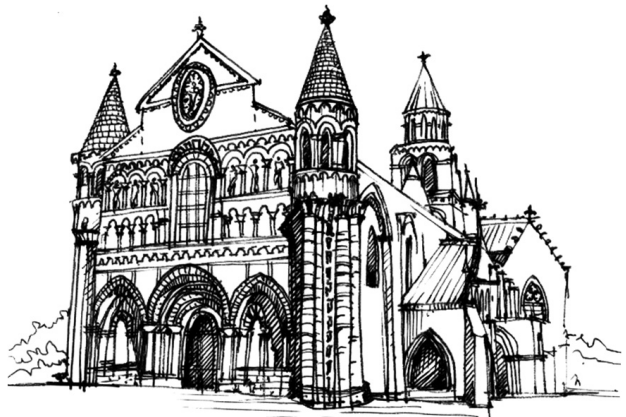
Базиліка Санта-Кроче
у Флоренції. Італія.
Арх. Арнольфо ді Камбіо,
1294–1385 рр.

Архітектура Проторенесансу символізувала необмежені можливості людського розуму, найвищого мірила істини. Інтерес до людського на протизагугу божественному відродив античні символи.

Пуату (від франц. *Poitou* – назви історичної області на заході Франції) – школа Романського стилю у Франції XII–XIII ст.

Нотр-Дам-ля-Гранд
у Пуатъ, Франція,
XI–XIII ст.

Характерні риси:

- головний тип будівель – храм;
- план базиліки з обходом хору;
- центральне циліндричне склепіння без освітлення;
- легкі склепіння, захищені дахом;
- кам'яні дзвіниці, круглі у плані, увінчані конічним хрестовим склепінням;
- велика кількість орнаментациї, барельєфів на фасадах, кілька важких, що мають східне коріння.

В основі символіки архітектури школи Пуатьє лежить фортеця віри і духу, неблагонна райська благодать, яку в декорі передають символи райського саду.

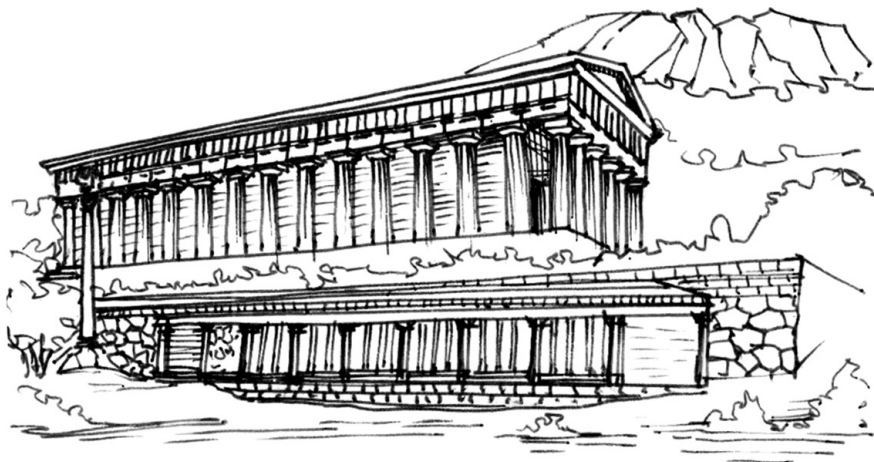
Ранньокласичний період давньогрецької архітектури (500–470 рр. до н.е.)

Цей період в архітектурі Стародавньої Греції характеризується повним звільненням від чужоземних впливів, втіленням елементів з Азії, Єгипту у форми, що відповідають філософії та віруванням древніх греків. Час розквіту. Характерні риси та відкриття в архітектурі цього періоду:

- використання нової планувальної системи міст – «гіпподамової системи» планування;
- індивідуалізація архітектурних образів окремих будівель;
- поява нових типів громадських будівель (телестерій, одейон, булевтерій, пританей та ін.);
- пастадний тип житлового будинку;
- зміна співвідношень або розмірів в ордері в різних будинках з метою досягнення ефектів потужності і витонченості.

Храми в цей період зводилися як житло надприродних істот – богів і героїв.

Символіка і масштаб храмів не придушували людей, а навпаки, породжували в них душевний підйом. Вони пройняті символікою мудрості, героїзму та хоробрості, але водночас людяності. Це пов'язано з тим, що міфи, які відображають життя богів, були близькі і зрозумілі людям.

Храм Аполлону в Дельфах. Греція. Стоя. VI–V ст. до н.е.

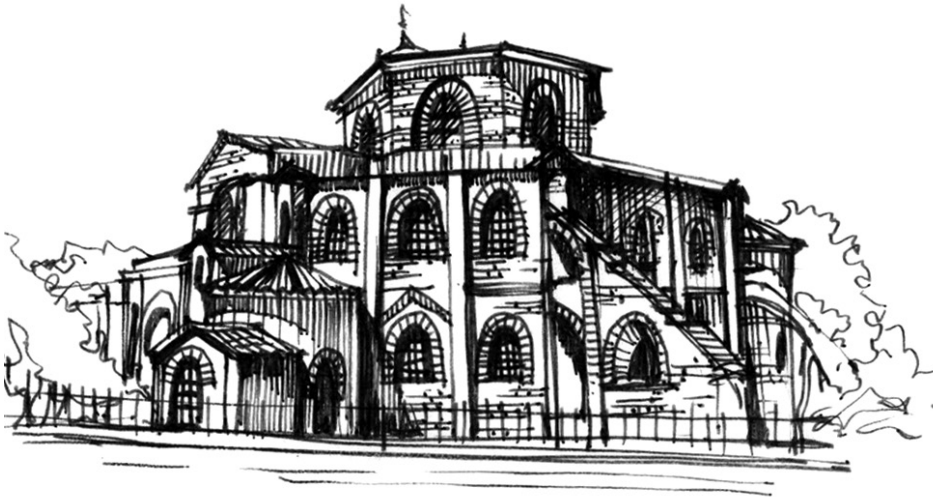
Ранньохристиянська архітектура (лат. *christiana* – християнський, від грец. *Christos* – Христос, помазаник) – середньовічна архітектура «темних століть», IV–IX ст., в Європі. Остання фаза розвитку Римської імперії охарактеризувалася поширенням християнства, що виникло, як одна з сект іудаїзму. Будучи спочатку релігією пригноблених, християнство мало демократичне забарвлення, заперечувало існуючий лад і шукало втіху в по тойбіччі. Гоніння на християн сприяли їхньої консолідації і в III столітті сформувалася сильна організація місцевих християнських церков. На початку IV століття, за імператора Костянтина, християнство набуло офіційного статусу дозволеної релігії. Ранньохристиянську архітектуру можна розділити на два періоди:

1. від виникнення до правління імператора Костянтина;
2. від правління Костянтина.

Уперший період християнські секти були змушені приховувати місця зборів. Проповідники виступали у синагогах, а збори проходили у житлових будинках. Пізніше утворюються християнські церкви, але також із пристосованих будинків. В цих будівлях знімалися мозаїки із зображеннями античних богів і замінювалися на зображення, які мають християнську тематику.

Характерні риси ранньохристиянської архітектури першого періоду:

- влаштування церков для християн у житлових будинках, термах та ін;
- місце культових церемоній, поховань християн – катакомби та каменоломні.

Базиліка Сан-Віталє у Равенні. Італія.
Засн. Єпископом Єкклезієм, 527–548 рр.

На початку II століття н.е. починається другий період, коли християнство стало панівною релігією.

Характерні риси архітектури цього періоду:

- руйнування язичницьких храмів і зведення християнських церков на їх місці з їх уламків;
- головний тип храму – базиліка (її планування відповідало християнському релігійному обряду);
- базиліка – прямокутна в плані будівля, з апсидою навпроти входу, рядами колон, що ділять інтер'єр на нефи, середній з яких був ширший, вищий і освітлений вікнами;
- перекриття – це легкий двосхилий дерев'яний дах з відкритими кроквами або підвісною кесонованою стелею; бічні нефи мали односкілі дерев'яні дахи;
- ускладнення християнського обряду вимагало додавання нових елементів в об'ємно-просторовій структурі храмів: атрія перед входом, з фонтаном для обмивань і купіллю для хрещення, нартексу при вході для «оголошених» (нехрещених) і трансепта, поперечного нефа, між базилікою та апсидою у вигляді арки;
- мармурові колонади, що ведуть до вівтаря;
- мозаїчна підлога з геометричними та рослинними візерунками;
- фрески та мозаїки із зображеннями святих та сцени зі святого писання в апсиді, на триумфальній арці, стінах;
- Легкі аркади, тонкі стіни з великими вікнами в головному нефі, що створюють відчуття нематеріальності;
- контраст пишноти інтер'єрів та суворої простоти екстер'єрів храмів;
- будівництво центричних споруд (мавзолеїв, баптистеріїв, церков);
- мавзолеї стали менш монументальними і часто склалися з колонад, розташованих концентричними колами всередині та поза кільцем стін;
- у мавзолеях відбулася трансформація античної ідеї будівництва храмів над могилою героїзованої чи обожнюваної особистості в ідею торжества духу над смертю, з'явився звичай споруджувати пам'ятні храми над могилами християнських мучеників;
- поява на Сході нового типу будівель – монастирів;
- східна (сирійська) переробка античних мотивів у монастирях: акант капітелей отримав зубчасті обриси, фризи з акантом, шестикінцеві зірки та розетки з зображеннями павичів, священного дерева між фігурами левів, густе плетіння з виноградних лоз та ін.

На відміну від античних храмів, християнські споруди несли іншу символіку та смислове навантаження. Вони розумілися не як будинок божества, але як місце релігійних церемоній і зборів віруючих. Стіни християнських храмів символічно захищали членів громади, захищали від чужого їм зовнішнього світу. Тому, на відміну від античних храмів, де віруючі знаходилися поза будівлею, в християнських храмах головна увага приділялася інтер'єру. Виникає низка християнських релігійних символів, покликаних створити атмосферу одухотвореності.

Рання готика – ранній період у розвитку готичної архітектури у Франції XII століття, Німеччині XIII століття та інших країнах Європи.

Характерні риси архітектури цього періоду:

- високі стрілчасті вікна без масверка (Франція), з масверком та без крипти (Німеччина);
- фасади з двома вежами та з круглими вікнами (розасами);
- масверки, круглі готичні вікна; розпис по склу;
- вімперги високого ступеня витонченості;
- чотиризонне членування стін;
- круглі колони з чотирма тонкими службовими колонами;
- багата орнаментика капітелей;
- стрілчасті арки;

У храмах домінує символіка служіння Богу та божественної любові.

Рейнсько-романський стиль – (лат. *rhenus*, від кельт. *rinos* – річка; нім. *Rhein* – один із головних судноплавних європейських шляхів; лат. *romanus* – римський) – архітектурна школа Романського стилю в Німеччині XI–XII ст. У XI столітті завершується процес злиття візантійських елементів із основними елементами базиліки. У цей час перебудовується більшість місцевих храмів.

Характерні особливості будівель Рейнсько-романської школи:

- потужні підвалини-опори для п'яти склепінь головного та бічних нефів;
- план без обходу хору;
- центральні нефи спочатку перекривалися простими дерев'яними кроквами, склепіння з них з'явилися лише наприкінці XI–XII ст.;
- апсиди з двох боків центрального нефу;
- наявність лише суворих прикрас будівель, запозичених із візантійських зразків: капітелі кубічної форми, груба моденатура, мало скульптури, відсутність стрілчастих арок;
- підвищення купольних склепінь, декоративна аркатура.

Архітектура Рейнсько-романської школи символізує стійкість та силу релігійних засад, правил; суворість та аскетизм.

Собор в Шпейєрі.
Німеччина.
Донатори:
кайзер Конрад II,
його син Генріх III
та онук Генріх IV,
1030–1061 рр.

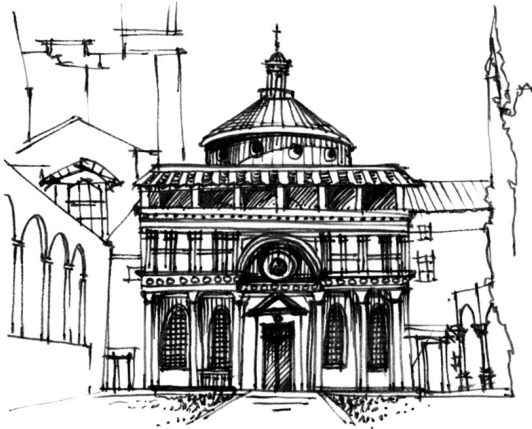

Ренесанс (франц. *Renaissance*, італ. *Rinascimento*, от *re/fri* – «знову», «зано-во», *nasci* – «народжений») – архітектурний стиль, поширений в Європі XIV–XVI ст. Вперше термін «Ренесанс» запровадив архітектор Дж. Вазарі, трактуючи його як відродження античності. У XVIII столітті Ренесанс розуміється вже як початок епохи гуманізму, з прагненням людини до свободи від утисків середньовічної церкви. В якості ідеалу в архітектурі розглядалася архітектура Стародавнього Риму, яка дійшла до XV століття в руїнах. Знову, як і в античності, був виявлений інтерес до ордера, що має будову та пропорції людської фігури. Це ідеально збіглося з гуманістичним устремлінням епохи, де людина знову стала мірою всіх речей. Епоха Відродження є особливою інтерпретацією античності та середньовічних традицій, накладеною на філософію гуманізму та антропоцентризм, а також формування світської культури.

Характерні особливості стилю Ренесанс:

- активне застосування ордера у вигляді напівколон, колон, застосування портиків;
- домінуючим стає будівництво споруд цивільного призначення (палаццо, вілли, притулки, бібліотеки), замкове та палацове будівництво;
  - скульптурний декор;
  - заповнення вільних ділянок фасаду нішами та фільонками;
  - насичений декор віконних та дверних отворів;
  - термальні вікна;
  - вікна-серліани (венеціанські вікна).

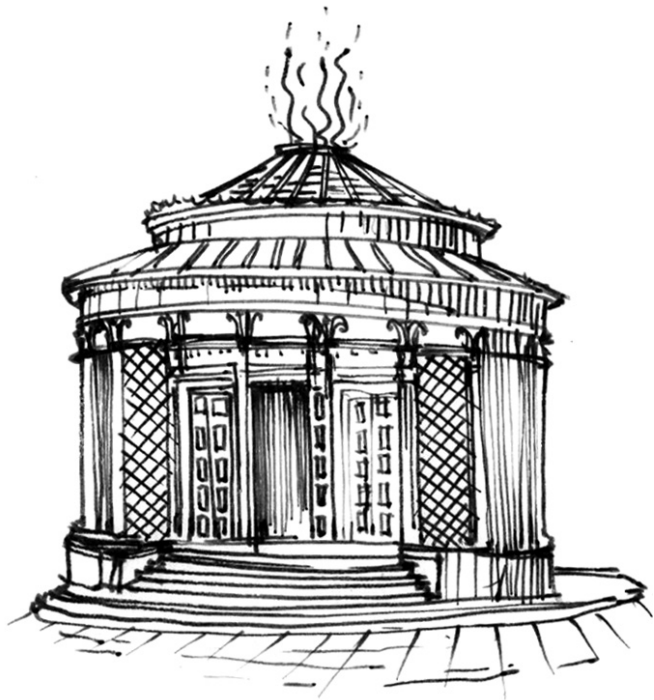

*Капелла Пацці
(у дворі церкви Санта Кроче)
во Флоренції. Італія.
Арх. Філіппо Брунеллескі,
1429 р.*

Епоха Відродження виробила нові ідеали європейської культури, засновані на прояві індивідуальності, терпимості до інших поглядів, гідності та повазі до людської особистості. Це знайшло своє відображення у символіці будівель. В архітектурно-мистецькому декорі домінують статусні та особистісні символи (герби, ініціали на картушах, медальйонах та ін.), як відображають індивідуальності. Це також: символи високого соціального статусу (корони, тіари, орли, королівські лілії), символи нових знань та мистецтва, як показник всебічної освіченості власників будівель (книги, перо, креслярські інструменти, ліра, вінок). Популярні символи розкоші та благополуччя (ріг достатку, квітково-фруктові гірлянди, вази). При цьому, на житлових будинках домінує антична символіка із зображенням античних богів, відповідальних за різні боки життя, в храмах присутня християнська символіка.

Республіканський період Давньоримської архітектури (V-I ст. до н.е.). У цей період Римська держава набула рис полісу. Римська республіка була аристократичною та патриціанською. Потужний культурний рух у Римі почався в III столітті до н.е., завдяки впливу грецької культури. Із завойованих областей Греції ввозилися освічені люди та предмети мистецтва (картини, статуї), що виставлялися на площах та у храмах, які служили зразками для римських майстрів. Характерні риси римської архітектури Республіканського періоду:

- будівництво перших мармурових храмів, поряд з побудованими з туфу та травертину;
- храми мали одну цілу прямокутну форму, високий фундамент, сходи з лицьового боку, двосхилий дах, трикутний фронто́н над портиком, колони з однієї або трьох сторін;
- запозичення в етрусків тосканського ордеру, а в греків – доричного, іонічного та коринфського ордерів;
- вміння тонко враховувати та максимально використовувати всі особливості ділянки: рельєф, орієнтацію, інсоляцію, наявність водних джерел та ін;

*Храм Вести в Тіволі.
Італія. I ст. до н.е.*

- широке застосування бетону та склепінчастих конструкцій;
- поява нових типів будівель: базилік, амфітеатрів, терм та ін;
- будівництво тріумфальних арок;
- основні типи храмів – периптер та ротонда;
- монументальність і масштабність споруд;

- багатий архітектурно-мистецький декор будівель;
- інтерес до утилітарних сторін архітектури;
- застосування арок, склепінь, куполів,
- розробка нових конструктивних принципів;
- застосування стовпів та пілястр поряд з колонами;
- сувора симетрія планів;
- створення римлянами композитного ордера та ордерної аркади;
- застосування аркад при будівництві відкритих галерей, що йдуть уздовж стіни будівлі, в акведуках – багатоярусних кам'яних мостах з водопроводом усередині;
- поєднання в архітектурі та скульптурі грецького прагнення до гармонії та римської жорсткості з культом сили;
- для скульптури часів Республіки характерні емоційна сухість, холодність;
- звичай знімати посмертні маски (культ предків), які брали за основу скульптори, створюючи реалістичні скульптурні портрети;
- численні барельєфи, рельєфи, горельєфи тріумфальних колон, арок, храмів мають витонченість ліній та реалістичність.

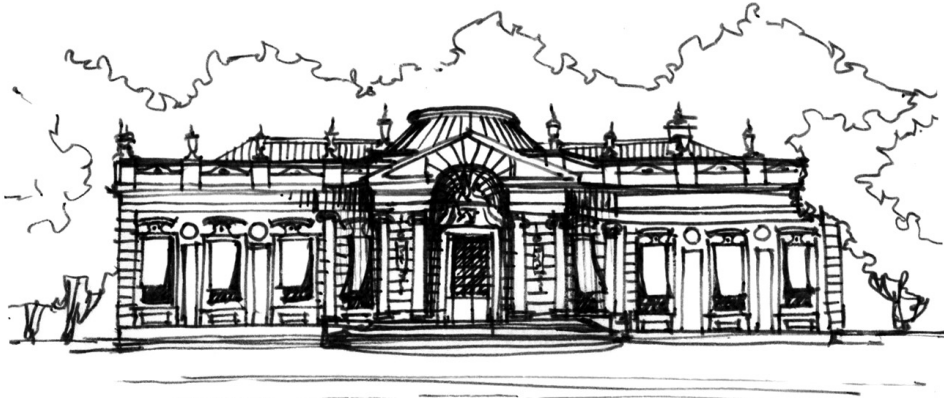
У римлян міфи про богів не набули такого розвитку, як у греків. Релігійна символіка і поклоніння богам носили суто утилітарний характер. Головним мотивом в архітектурі республіканського Риму були історичні перекази про римські війни. Домінувала статусна і військова символіка, присвячена військовій доблесті, подвигам і славі римського імені.

Рококо (франц. *Rococo* – від *rocaille* – скеля, подрібнений камінь, декоративна раковина, черепашка) – європейський архітектурний стиль XVIII століття. Рококо виникло у Франції у 1720-х – 1740-х роках в період правління Людовика XV, ставши виразом марного та безтурботного життя дворянської знаті. У філософії стилю знаходить відображення епікурейство, вільнотдумство та легковажність, грайливість та дотепність, що стали модними у вищому суспільстві. Стиль Рококо відрізняється від Бароко, перш за все, дрібномасштабністю форм. У Франції Рококо це стиль інтер'єру; фасади будівель вирішувались у класичних формах з елементами бароко, інтер'єри були гранично витончені. У Німеччині та Австрії Рококо відрізнялося просторовою складністю та екстатичною виразністю.

Характерні риси стилю Рококо:

- порівняно невеликий розмір будівель;
- проектувалися та будувалися більш маленькі кімнати та затишні салони порівняно з попереднім стилем;
- зачіпає головним чином орнаментально-декоративний лад предметів оздоблення, меблів, інтер'єру;
- Рококо не тільки включало вигнуті фігури в декорі, але й переносило плавність у форму кімнат (овальні, круглі, багатокутні) та будівель;
- перехід ліпного декору зі стін на стелю;
- вишуканий декор, тягіння до ілюзорності, пасторальності; широке використання дзеркал;

- кольорова та пластична пишність інтер'єрів; пастельна кольорова гама;
- відмова від ордера в інтер'єрі (виключно пілястровий);
- наслідування форм та колірних поєднань китайського та східного декоративно-ужиткового мистецтва в архітектурі;
- мотив рокайлю в архітектурі (елемент, що нагадує завиток морської раковини, хвилю);
- картуші як прикраси.

*Павільйон Амалієнбург у Німфенбурзі під Мюнхеном. Німеччина.
Арх. Кювільє, 1734–1739 рр.*

Рококо звучав як прощальна елегія, коли європейський світ зживав свої останні соціально-патріархальні ілюзії. Він (стиль) звільнився від риторичної великоваговості, реабілітував природність почуттів, хоча і в балетно-маскарадному вбранні. Рококосимволізує пристрась до сільських ідилій та пасторалів, грайливих галантних сцен. Пишноти і величі протиставляється камерність, зручність і затишок. У стилі домінують природні, передусім морські символи.

Романський стиль (від лат. *Romanus* – Римський) – архітектурний стиль у Західній Європі IX – поч. XIII ст. (Франція – 810-ті – 1150-ті рр.; Німеччина – 1000-ті – 1240-ті рр.; Італія – 800-ті – 1270-ті рр.; Іспанія – 1020-ті – 1210-ті рр.). Португалія – 1100-ті – 1250-ті рр.; Нідерланди – 1000-ті – 1220-ті рр.; Термін був запроваджений французькими археологами на початку XIX століття.

У період феодальної роздробленості та міжусобиць з'являються будівлі-фортеці. Основними типами архітектурних споруд стають: лицарський замок, храм та монастирський комплекс. Для Романського стилю характерна масивність, потужні конструкції у поєднанні з багаторівневими скульптурними композиціями, в яких розкривалися біблійні теми і євангельські сюжети про страждання, неминучу трагічну загибель людства і торжество світла християнства над темними силами світобудови. Для Романіки характерний синтез мистецтв, у якому головною метою було «будівництво» людської душі і підпорядкування поведінки людини ідеям упорядкованого ієрархічного світогляду.

Характерні риси Романського стилю:

- простота та строгість архітектурних форм, мінімалізм декору;
- взаємодія циліндричних та кубічних об'ємів;
- гіпертрофовані несучі конструкції, які приймали тяжкість циліндричних і хрестових склепінь;
- переважання горизонталей;
- плани храмів у вигляді символічного латинського хреста;
- використання коробових та перших хрестових склепінь;
- поєднання раціональної структури споруд із високою експресивністю багатофігурних скульптурних композицій;
- циліндричні колони зі спрощеною кубовою капітеллю;
- західний фасад та трансепт храмів з вежами та шатровим завершенням;
- масивні несучі стіни, прорізані вузькими, невеликими вікнами;
- на західному фасаді – перспективні портали, оздоблені скульптурою;
- над фасадом – щипець, оздоблений повзучою аркадурою.

*Лаахське абатство Святої Марії. Німеччина.
Донатори Генрих Лаахський і Адельгейда Веймар-Орламюндеська,
1093–1216 рр.*

Замки у Романській архітектурі виступали символами фортеці та солідності їх власників, а також символами потужного захисту. Храми ж символізували фортецю і непорушність віри. У замках домінували статусні символи: корони, орли, гербові щити та ін. Храми ж були: символічним осередком знань (книги, сувої, дощечки), віри (святі, євангелісти, ягня, хрест) та частинкою раю на землі (рослинні мотиви) в архітектурному декорі.

Романтизм (франц. *Romantisme* – романтичний) – напрямок в архітектурі Європи та Америки кін. XVIII – 1-ї пол. XIX ст. Ця архітектура виражала комплекс філософських, історичних та художніх ідей романтизму. Зародився романтизм, як реакція на раціоналізм та механіцизм естетики класицизму та філософію доби Просвітництва. Романтики проголосили торжество індивідуального смаку та повну свободу творчості.

Характерні риси архітектури романтизму:

- розташування будівлі на високому місці;
- складний силует будівлі;
- вільне планувальне рішення, у якому симетрія втрачає панівне значення, на відміну класици;
- багатство форм;
- використання металевих конструкцій;
- переосмислення середньовічних та античних стилів та їх вираження у нових формах;
- балкони, еркери, галереї;
- асиметричні фасади;
- двері, втоплені в портали зі стрілочастих або напівкруглих арок;
- може бути вежа з високим шпилем і навколишні маленькі башточки.

Палац І. О. Вітта
в Одесі. Україна.
Арх. Ф. К. Боффо, 1848 р.

Головним завданням романтизму в архітектурі стає створення затишної та комфортної атмосфери, загадки, інтриги, драми, відокремленої обстановки, що дозволяє піти у свій внутрішній світ. Архітектура романтизму виступає символом казки, мрій, а символи в архітектурно-художньому декорі будівель таять у собі загадки та історії чийось життів.

Рундбогенстиль

(нім. *rundbogen style* – «стиль круглих арок») – напрямок архітектури історизму в Німеччині XIX століття. Це неороманська архітектура, наступна італо-романським та італо-ренесансним зразкам. Середньовічну архітектуру в Німеччині

Церква Святого Людвіга
у Мюнхені. Німеччина.
Арх. Фридріх фон Гертнер,
1829–1844 рр.

в період визвольних антинаполеонівських воєн стали розглядати, як символ єдності німецького минулого, сьогодення та майбутнього. Античність у роки розумілася, як вираз «фізичних потреб», а середньовіччя – духовних. Таким чином, «архітектура круглих арок» поєднуючи в собі ці мотиви, символізувала гармонійне єднання духу і матерії, виступаючи символом відродження християнської архітектури.

Саксонський стиль – школа Романського стилю в Німеччині XI століття. Його характерні риси:

- довгий та широкий поздовжній корпус храмів з трьома нефами з рядом вікон (за прообразом ранньохристиянських базилік);
- частий ряд устоїв-колон, що зберігають античні пропорції;
- нововведення: два хори, два трансепти, два середохрестя;
- східний і західний хори – кожен мав свої апсиду та трансепт, тому вхід до храму влаштовувався з поздовжнього боку, збоку;
- дві потужні вежі над перетином головного нефа та трансептів;
- прості та спокійні пропорції, відсутність обходу в хорі;
- чергування опор – колони між квадратними у перерізі стовпами;
- статичність простих, геометрично чітких форм архітектурних обсягів;
- скупий архітектурний декор;
- рідко та високо розташовані вікна;
- глухі поверхні стін.

*Церква Святого Кіріака у Гернроді, Саксонія, Німеччина.
Донатор Геро I Залізний, 959–965 рр.*

В цілому, архітектура Саксонської школи носить кріпосний, дещо похмурий характер, відрізняється суворою мужньою простотою та урочистістю. Вона містить у собі символіку числа «2». В алхімії – це протилежності: Сонце і Місяць, цар і цариця, сірка і ртуть, – антагоністичні, але розчиняються і об'єднуються в андрогіні. Це символ Христа, що має дві природи, Бога і людини.

Сарматське бароко – архітектурний напрямок стилю Бароко кін. XVII – поч. XVIII ст. на території Великого князівства Литовського. Аскетична варіація стилю Бароко, орієнтована на середньовічні традиції.

Характерні риси Сарматського бароко:

- виразна пластика масивних форм;
- використання ренесансних, готичних та романських елементів в оформленні фасадів;
- силуети храмів масивні, нагадують мініатюрні фортеці;
- лаконічне, суворе оформлення фасадів часто контрастує з багатим ліпним декором в інтер'єрі.

Сарматське бароко відображає філософію сарматизму та ортодоксальної контрреформації.

Новогрудський фарний
(приходський) костел
Преображення Господнього.
Білорусь, 1714–1740 рр.

Сарматське бароко відображає філософію сарматизму та ортодоксальної контрреформації. Сарматизм зводив шляху до давніх сарматів, виділяючи з маси простолюдинів. Таким чином, архітектура Сарматського бароко – символ статусу, що сходить до давнини предків.

Сейченко (італ. *seicento* – «шістсот») – період в італійській архітектурі та мистецтві XVII століття, який ознаменував захід епохи Відродження і початок епохи Бароко.

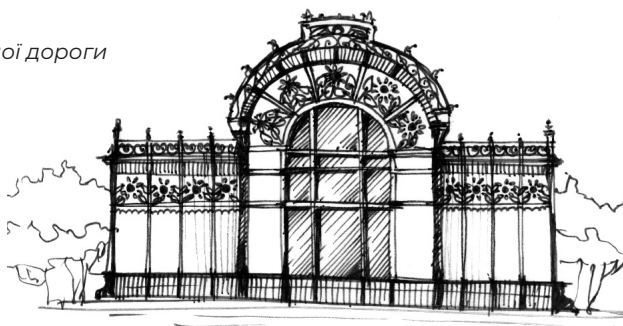
Сецесіон (нім. *secession*, від лат. *secessio* – відділення, відокремлення, догляд) – школа стилю Модерн в Австрії кін. XIX – поч. XX ст. Сецесію ще називають «стилем квадрата» (*quadra stil*).

Його характерні риси:

- прямолінійна орнаментика, що має геометричну жорсткість;
- чіткість об'ємів;
- ритмічна впорядкованість, лаконічність декору;
- раціональність композиційного та конструктивного рішень;
- символічність архітектурного декору (алегоричні фігури, міфологічні сутності, рослини).

Павільйон міської залізничної дороги
Карлс платц у Відні. Австрія.
Арх. Отто Вагнер, 1899 р.

Ключовим аспектом Сецесії є поняття символу, який став центром ідейної, архітектурно-художньої естетичної концепції. За допомогою архітектурно-художніх засобів виразності робилася спроба створити символічний образ ідеальної реальності. Створювалася система знаків, зміст яких розкривався лише у контексті (символізм).

Сицилійський стиль (арабо-візантійсько-нормандський стиль) (від англ. *Normans* – «північні люди») – різновид Романського стилю на Сицилії в Італії XI–XIII ст. У ньому химерно поєдналися арабські, візантійські, романські та нормандські риси. Цей еkleктичний арабо-візантійський-нормандський стиль склався завдяки політиці релігійної та національної терпимості. У Сицилії в період завершення нормандського завоювання, коли основне населення складала греки-римляни візантійського обряду та араби-мусульмани.

Церква
Сан-Джованні-дель-Ерemitі
в Палермо. Італія.
1132 р.

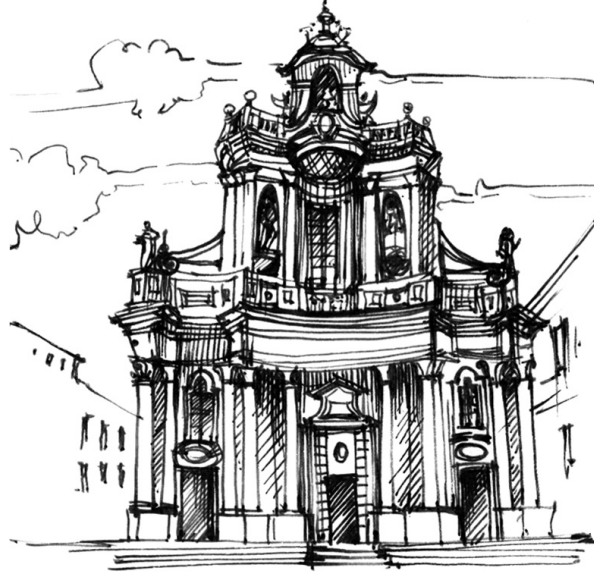

Характерні риси Сицилійського стилістичного різновиду Романіки:

- прикраса стін кам'яним візерунком із складних арок, що переплітаються;
- інкрустації з лави та туфу, візерунки з рослинними орнаментами та зубцями;
- біфорії – вікна, розділені навпіл по вертикалі вузькою колонкою;
- стеля з геометричним малюнком або куфічними написами;
- наявність на стелях заборонених Кораном зображень людей і тварин;
- мозаїки;
- нефи в базиліках розділені масивними важкими арками.

В цілому «Сицилійський стиль» виступає символом віротерпимості.

Сицилійське бароко (італ. *Barocco Siciliano*) – архітектурний напрямок стилю Бароко, що переважає на Сицилії у XVII–XVIII ст. Поштовхом для його виникнення послужив землетрус 1693 р., після якого почалося відновлення міст.

Базиліка
делла Колледжата
(Санта Марія
дель Елемозіна)
в Катанії. Сицилія. Італія.
Арх. Стефан Іттар,
1693–1768 рр.

Характерні риси Сицилійського бароко:

- основні типи будівель – церкви, палаци та резиденції місцевої аристократії;
- зведення дзвіниць окремо від церкви (на відміну від італійської традиції);
- будівництво увігнутих або опуклих фасадів;
- більшість будівель має темний колір, так як побудовано з вулканічного каменю;
- широке застосування маскаронів та путті, що підтримують балкони та антаблементи;
- балкони з балюстрадами, в яких балясини різних форм виконані з кованого заліза;
- зведення складних зовнішніх сходів;
- інкрустація кольоровим мармуром підлоги та стін;
- особлива пишність архітектурного декору будівель.

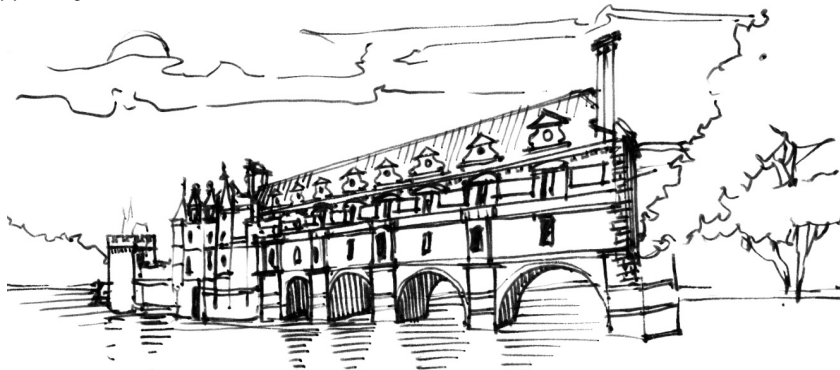
У декорі будинків домінує символіка благополуччя, багатства та процвітання.

«Стиль Генріха II» (франц. *Henri II style*, названий на честь Генріха II, короля Франції, герцога Орлеанського) – національний стиль, створений французькими архітекторами (зрілий Ренесанс) у Франції XVI століття. У цей період в архітектурі та мистецтві майже зникають готичні теми і, навпаки, посилюються античні мотиви, пропущені крізь призму італійського Високого Відродження. Провідне положення займають архітектурні ордерні елементи, підвищується роль декоративної орнаментики. Цей стиль набув поширення переважно у дворянського стану.

Для стилю Генріха II характерні:

- «французський ордер» – поєднання класичних та готичних ордерних елементів;
- «французька колона»;

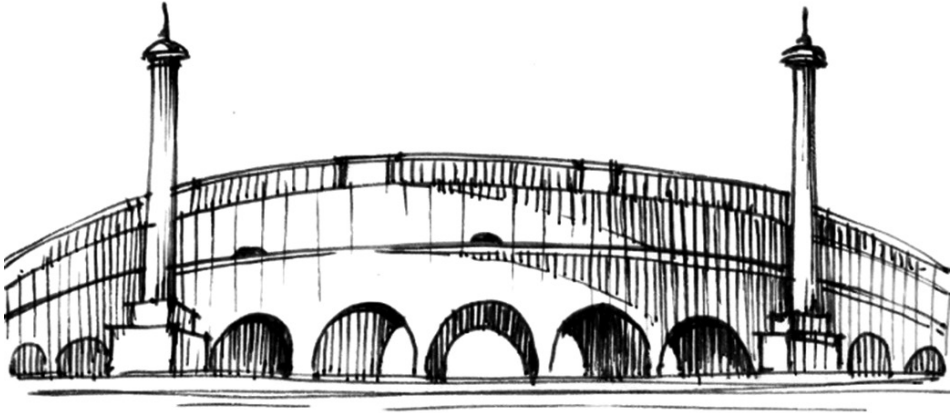
Замок Шенонсо. Міст. Франція. Арх. Філібер Делорм, 1551 р.

- безліч виразних декоративних елементів;
- відсутність стилістичної єдності елементів;
- псевдолепнина, псевдобарельєфи;
- золоті інкрустації;
- в інтер'єрах – високі панелі, розписи на стінах;
- часто роль ордера виконують герми та каріатиди;
- підвищена роль скульптури;
- поширення орнаментальних та образотворчих мотивів, пов'язаних з античністю;
- гротескний (арабесковий) орнамент італійського типу.

Цей стиль несе в собі символіку ефемерності світу, хиткості людської долі, трагедії та містичної екзальтації, як і належить завершальній стадії стилю Ренесанс, готового переродитися у щось інше (Бароко) на новому етапі.

Стиль Директорії (франц. *Le style de Directoire*, від лат. *Directorium* – «каталог») – архітектурний напрямок у Франції кін. XVIII століття (1795–1799), перехідний від стилю Людовика XVI до Ампіру. Смура в країні сприяла вибору в архітектурі якостей, притаманних Класицизму – суворості форм, простоти ліній і поміркованості. Характерні риси стилю Директорії:

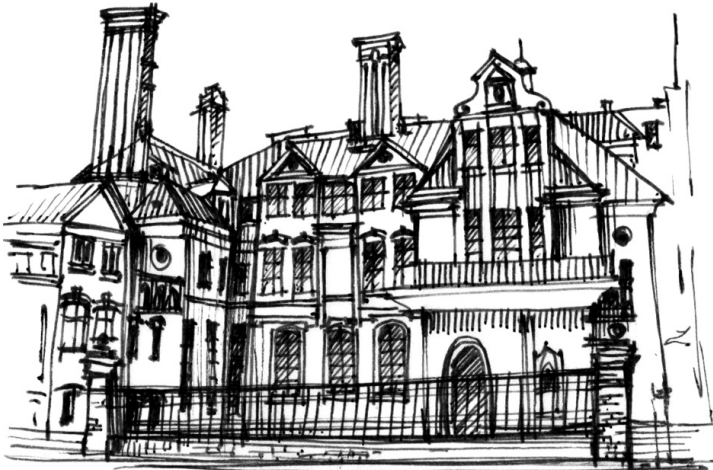
- чисті площини стін з нейтральними кольорами (білий, сірий) з лінійним обрамленням;
- орнаменти Стародавнього Риму;
- декоративна орнаментика з мальованим або плоским рельєфом у стилістиці помпейського настінного живопису;
- ромбічні, мигдалеподібні середні частини дверних фільонок;
- зображення античних богів, маски;
- фризи з пальметтами та янголятами;
- мальовані, ліпні чепраки, люнети та розетки.

*Архитектурна композиція (декорація для революційних свят). Цирк в Парижі.
Франція. Арх. Е. Л. Булле, 1780–1790-ті рр.*

В історії Франції стиль Директорії виник у проміжок між смутною революцією, громадянською війною та становленням імперії Наполеона Бонапарта. У ньому відзначається підвищений інтерес до символіки давньоримської архітектури та мистецтва, швидше до мотивів стабільності та миру, ніж військового тріумфу, як у наступному Ампірі.

«Стиль королеви Анни» (англ. *Anne Stuart style*, названий на честь англійської королеви Анни Стюарт, першого монарха сполученого королівства Великобританія) – архітектурна течія Вікторіанського стилю в Англії. Існує два стилі королеви Анни, в Англії XVIII–XIX ст. Це своєрідне поєднання тюдорівської Готики та англійського Ренесансу.

*Штаб-квартира Королівського географічного товариства.
Лоутер Лодж, Кенсінгтон-Гор, Лондон, Великобританія.
Арх. Річард Норман Шоу, 1873–1875 рр.*

Характерні риси цього стилю:

- закруглені або квадратні у плані вежі, витки навколо ганку;
- поліхроматична текстура стін;
- еkleктичність, величність і витонченість будівель;
- «розлогі» та асиметричні будівлі;
- велика кількість декоративних елементів;
- високі, гострі неправильної форми будівлі з баштами;
- еркери та портики;
- складна кладка;
- декоративний орнамент;
- фахверкові фронти.

Стиль королеви Анни несе в собі символіку домашнього затишку та милої витонченості.

«Стиль Людовіка XIII» (франц. *Le style Louis XIII*, названий на честь короля Франції Людовіка XIII Справедливого) – архітектурний напрямок стилю Бароко у Франції XVII ст. (до 1640-х рр.). Новий стиль, що прийшов на зміну Ренесансу, характеризувався багатством, нестандартністю форм і великою кількістю декору.

У Франції було запроваджено посаду Перший королівський архітектор, який керував проектуванням і займався роботою всієї Королівської будівельної служби. Закінчення релігійних воєн дозволило розгорнути великі будівельні роботи, із запозиченням багатьох тенденцій італійського Бароко та нідерландського маньєризму.

Характерні риси стилю Людовіка XIII:

- просторовий розмах;
- архітектурний декор у вигляді картушів, гірлянд, каскадів із фруктів (фестонів);
- всі парадні приміщення житлових будинків виводилися у бік саду, а не двору;
- оздоблення стін в інтер'єрах мармуром, тисненою шкірою, шпалерами, дерев'яними панелями;
- плинність криволінійних форм;
- масштабні колони;
- рустовані колони та пілястри;
- велика кількість скульптур;
- бані складних форм;
- вигнуті та трикутні фронти;
- ніші зі статуями;
- каріатиди;
- декоративне різьблення на меблі з міфологічними, історичними сюжетами, з рослинними та геометричними орнаментами.

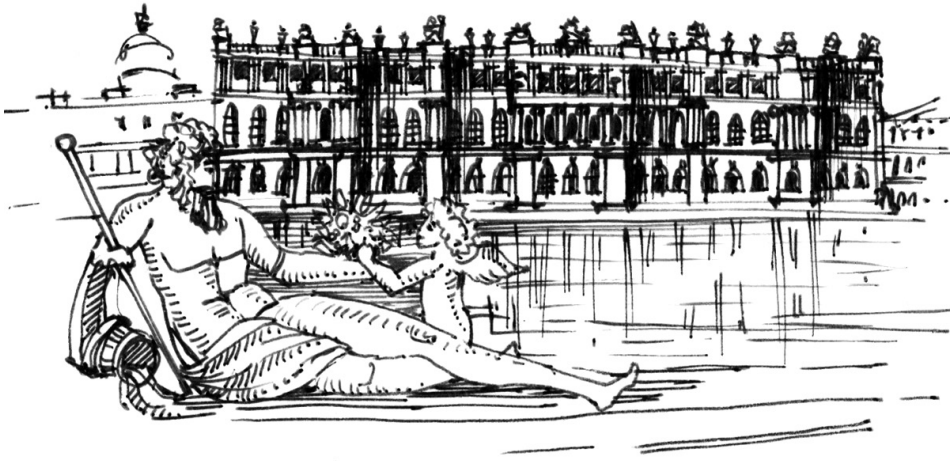

Капела Святої Урсули Сорбонської
в Парижі. Франція.
Арх. Жак Лемерсьє, 1635–1642 рр.

Стиль Людовіка XIII символізував настання миру та благоденства.

«Стиль Людовіка XIV» (Колосальний стиль) (фр. *Le style Louis Quatorze*, франц. *Grandmaniere* – «великий стиль») – названий на честь короля Франції Людовіка XIV де Бурбона Богоданного, «короля-сонця») – архітектурний напрямок у Франції (1643–1715 рр.), що поєднав в собі елементи Класицизму та Бароко.

Своїм образним ладом «Великий стиль» висловлював ідеї торжества сильної, абсолютної королівської влади, національної єдності, багатства та процвітання. Стиль Людовіка XIV заклав підвалини європейської придворної культури. У ньому домінують нові ідеї абсолютизму, які мав відобразити Класицизм, що асоціюється з величчю давніх греків та римлян. Французький король порівнювався з Юлієм Цезарем, Олександром Македонським, а пізніше і з самим богом сонця Аполлоном. В Італії в цей період панувало Барокко. Тому французькі архітектори, щоб посилити ефект торжества абсолютної монархії, запозичили частину елементів з італійського Бароко.

*Версальський палац, Франція.
Арх. Луї Левота Жюль Ардуен-Мансар, 1661–1682 рр.*

Характерні риси Колосального стилю:

- синтез архітектури, скульптури, живопису та садово-паркового мистецтва;
- пишнота, розкіш, велич стилю придворного мистецтва, «вічне свято життя»;
- усі види мистецтв, зокрема архітектура, перебували під абсолютним контролем короля;
- простота та раціональність архітектури;
- вивірена рівновага архітектурних мас зі створенням відчуття спокою та величі;
- великий просторовий розмах будівель;
- переважання горизонтальних членувань над вертикальними;
- запозичення італійських барокових форм: фронтонів складних форм, волют, пишних картушей;
- помпезність архітектурних форм, особливо в інтер'єрах;
- складні скульптурні композиції;

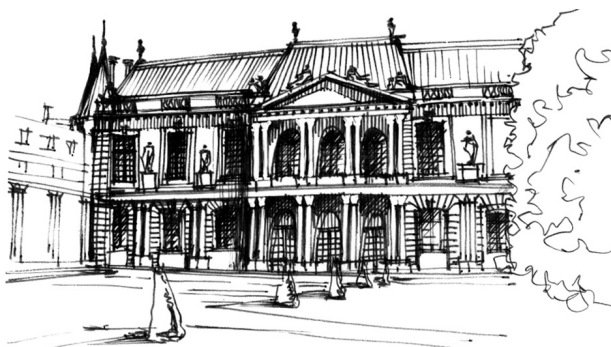

- поділ фасадів на три яруси;
- руст, високі арочні вікна;
- ритмічна ордерна побудова з колон та пілястр;
- балюстради зі скульптурними композиціями.

В архітектурі Колосального стилю домінує статусна та солярна символіка «короля-сонця», пов'язана з античними міфами. Відбувається ототожнення образів Людовіка XIV і Аполлона і, як наслідок, обоженування, абсолют королівської влади через античні міфологічні образи та символи.

«Стиль Людовіка XV» (фр. *Lestyle Louis XV*, названий на честь короля Франції Людовіка XV Улюбленого) – архітектурний напрям стилю Рококо у Франції XVIII століття.

*Готель Субізу
в Парижі. Франція.
Арх. П'єр Деламер,
Жермен Боффран,
1705–1709 рр.*

У цей період немає прагнення до створення нових конструктивних елементів. Використовуються існуючі форми, але тепер вони стають легшими та витонченішими, додається ефект грайливості за допомогою архітектурного декору. Головними типами будівель стають міські палаци – «готелі». Центр архітектурного розквіту зміщується з Версалу до Парижа.

Характерні риси стилю Людовіка XV:

- відмова від просторих залів та величезних сходів;
- плавно згинаються лінії в силуетах будівель;
- ліпний та різьблений орнамент, що складається з квіткових та рослинних мотивів;
- немає видимих прямих ліній на фасадах, вони приховані під вигадливим орнаментом;
- живопис із повітряним фоном підкреслює зв'язок інтер'єру із затишними куточками парку;
- архітектурний декор із рокайлями (форма плоских раковин);
- легкий, закруглений перехід від стін до плафона, до арок вікон; заокруглення всіх переходів і граней;
- витонченість в обробці.

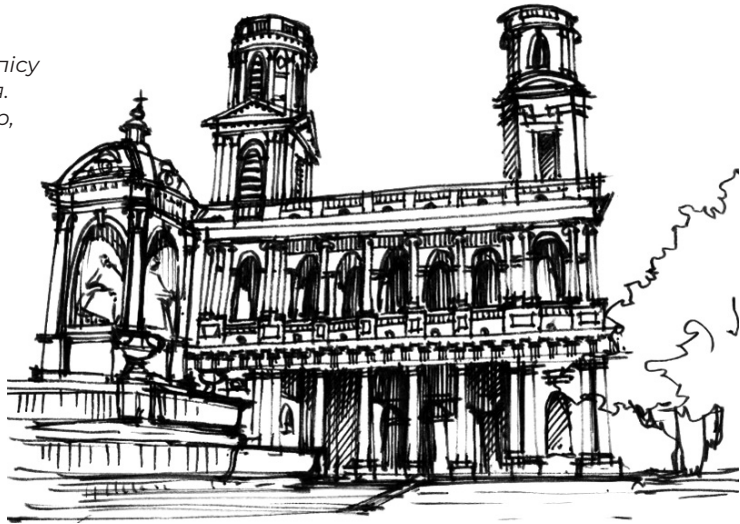
Стиль Людовіка XV символізує вишуканість та затишок. Салони і будуари готелів стають феєричним фоном для життя аристократичної верхівки Франції. В архітекторі домінує природна, морська і рослинна символіка, що веде в витончений світ асоціацій і символів.

«**Стиль Людовика XVI**» (фрнц. *Le style Louis XVI*, названий на честь короля Людовіка XVI, останнього монарха Франції старого порядку) – архітектурний напрям, що панував у 1760–1800 рр. у Франції. Це період переходу від Рококо до Неокласицизму. В архітектурі стверджується спокійна стриманість. У тренді – археологічні розкопки та скромне життя на лоні природи.

Характерні риси стилю Людовіка XVI:

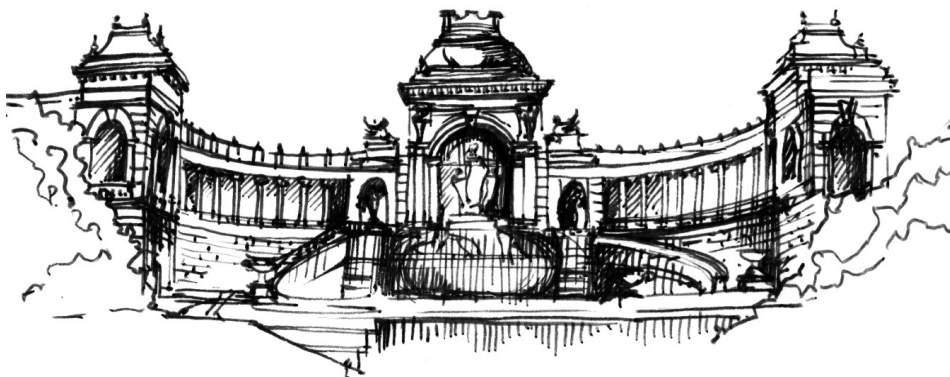
- сувора геометрія в архітектурі;
- випрямлення ліній, зникнення з архітектури завитків рокайлю та східних фантазій;
- в архітектурно-мистецькому декорі популярні мотиви сільського життя: снопи, фрукти, стрічки, кошики, букети з колосків та дрібних польових кольорів;
- античні мотиви в орнаментах: меандри, лаврові гілки, листя аканта, гірлянди та ін.

Церква Сен-Сюльпісу
в Парижі. Франція.
Арх. Крістоф Гамар,
1646–1777 рр.

У стилі Людовіка XVI є прагнення протиставити вічні, античні естетичні цінності тривожній та суперечливій реальності. Символіка будівель проникнута духом деякої пасторальності, стабільності та мирного життя.

«**Стиль Наполеона III**» (стиль Другої імперії) (фр. *Le style Charles Louis Napoleon Bonaparte*) названий на честь Наполеона III, першого імператора Французької республіки і пізніше імператора Франції) – стильовий напрям в архітектурі Франції в період Другої імперії (1852–1870 рр.). Для нього характерне поєднання декоративних елементів із стилів Людовіків XIV, XV, XVI, ампіру, мистецтва Азії та Африки. Імператору та його дружині хотілося повернути пишність мистецтва періоду Першої імперії. Імператриця хотіла відродити напрямок стилю Людовіка XVI. Архітектуру цього періоду називали Неоренесанс, Необарокко чи другий Ампір. Назву стилю дав французький архітектор Шарль Гарньє.

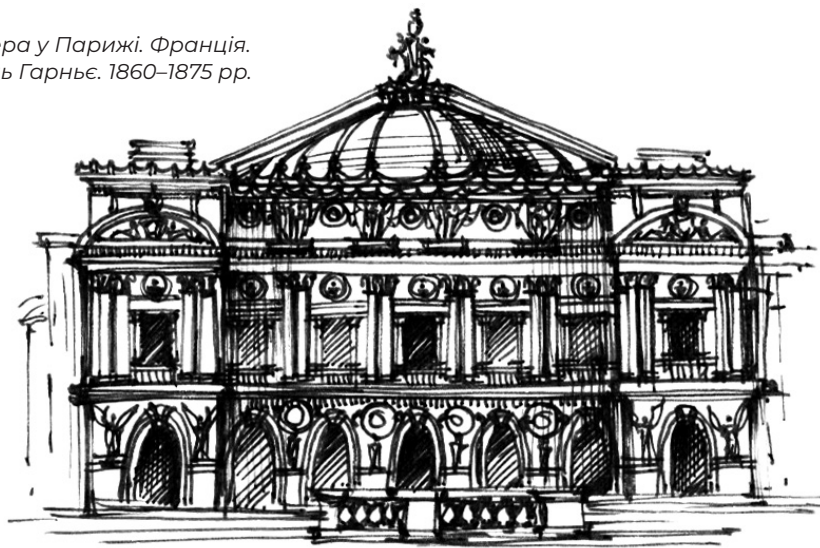

Палац Лоншану Марселі. Франція. Арх. Анрі-Жак Есперандьє, 1862–1869 рр.

Характерні риси стилю Наполеона III:

- демонстративна розкіш в оформленні фасадів будівель та інтер'єрів;
- монументально-декоративна скульптура алегоричного характеру;
- застосування нових технологій та матеріалів (залізобетонні конструкції, скло);
- рясне декорування фасадів ліпниною;
- панування офіційного салонного мистецтва;
- високі фасади та мансардні дахи;
- надмірність форм та декоративних мотивів, перевантаженість деталями;
- атланти, каріатиди, натуралізм у зображенні людських постатей;
- предмети інтер'єру – криниця художніх смислів;
- розписи, мозаїки, мармур різних відтінків.

*Гранд-опера у Парижі. Франція.
Арх. Шарль Гарньє. 1860–1875 рр.*

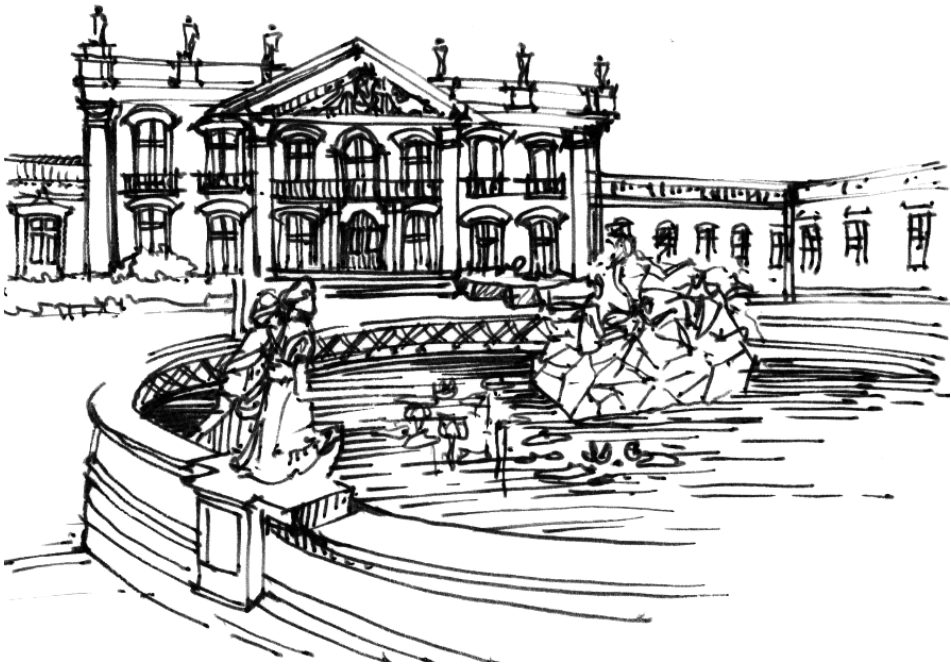

Стиль Наполеона III став символом розкоші, багатства, багатогранності, ерудиції та величі імператорської влади. У ньому прихований майже весь пласт античних знаків – «відродження Відродження».

Стиль Регентства (режанс) (франц. *regence* – регентство) – архітектурний напрямок стилю Ампір в Англії початку XIX століття. Названо на честь сина Георга III, принца-регента, який почав правити в 1811 р. і, будучи коронованим Георгом IV, правив до 1820 р. Остання фаза георгіанського стилю співпадає за часом з європейським ампіром, відрізняється від нього принциповим еkleктизмом (сполучає риси класицизму кінця XVIII ст., ранньої неоготики, різних екзотичних запозичень).

Його характерні риси:

- стриманість Класицизму у поєднанні з надмірною фантазією та екзотичними елементами;
- запозичення конструктивних та декоративних елементів із класичної античної архітектури;
- суворе, «археологічне» дотримання античних зразків у деталях;
- використання єгипетських та китайських мотивів у декорі;
- облицювання з екзотичних порід дерева, застосування металів та розпису в інтер'єрі.

Будинок Соуна по Лінкольнс-Інн-Філдс у Лондоні. Великобританія.
Арх. Джон Соун, 1812–1832 рр.

Стиль Регентства став символом сміливих експериментів, – поєднання класичної основи та екзотичних іноземних впливів. Він уособлює асиміляцію культур, злиття традицій Сходу і Заходу.

Стиль Стюартів (англ. *Stuart style*, названий на честь Стюартів, династії королів Шотландії, Англії, Ірландії та Великобританії) – історико-регіональний стиль в архітектурі Великобританії другої половини XVII століття. Його називають «придворним стилем Стюартів» або англійським Бароко. Виникнення стилю пов'язане з поверненням на престол династії Стюартів. Стиль англійського Бароко включає архітектурні напрямки – «стилі»: Якобінський, Каролінгський, Реставрації, Вільгельма і Марії, королеви Анни. У цей час, з 1603 по 1714 рр. англійська архітектура була занадто консервативна, щоб «засвоїти» всі італійські барочні елементи.

Характерні риси стилю Стюартів:

- поєднання елементів із стилів: Відродження, італійського Бароко та мистецтва Франції; також читається вплив нідерландського мистецтва та стилю фламандського Бароко;
- античні орнаменти;
- рустовані та кручені колони;
- у декорі: важкі гірлянди, волюти, маскарони;
- герми та теламони;
- коринфські капітелі;
- розкріплені карнизи та фронтони;
- традиційна композиція англійського будинку в поєднанні з барочними елементами.

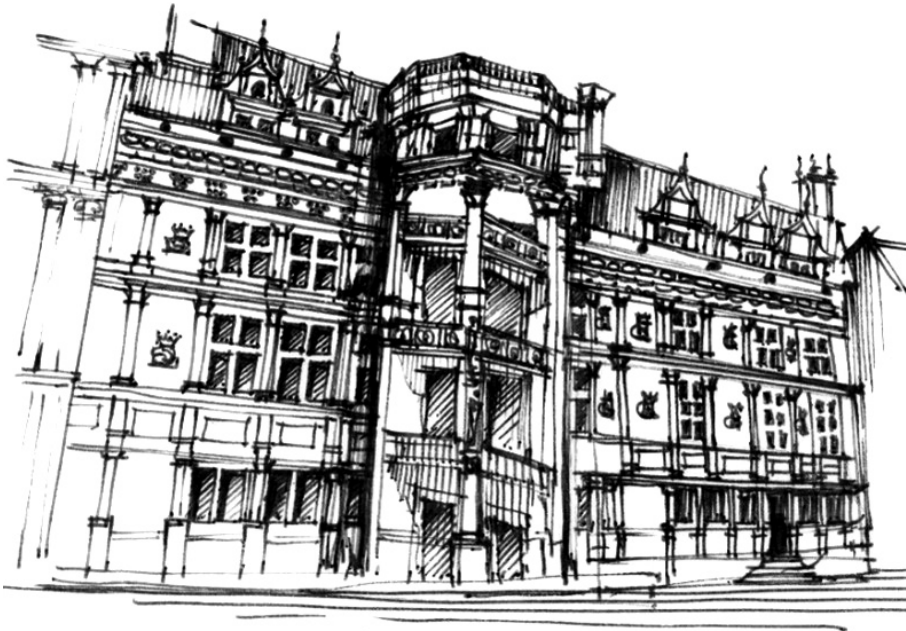
*Палац Бленхейму графстві Оксфордшир. Великобританія.
Арх. Джон Ванбру і Ніколас Хоксмур, 1705–1724 рр.*

Це час активного розвитку мистецтва, промисловості, науки та гуманізму на тлі драматичного періоду в історії. Стиль Стюартів називають придворним не випадково, у ньому яскраво домінує світська та статусна символіка.

«Стиль Франциска I» (Францисканський стиль) (*Le style Francois I*, названий на честь короля Франції Франциска I, засновника ангулемської гілки династії Валуа) – архітектурний напрямок у ранньому Ренесансі у Франції кін. XV – поч. XVI ст. Це період поширення ідей гуманізму і початку абсолютизму, дослідження нового світу та запозичення італійських традицій. Завершується об'єднання королівства, що сприяє бурхливому розвитку торгівлі.

Головним типом будівель у цей час стають замки короля та вищої знаті, а також міські ратуші. Характерні риси «стилю Франциска I»:

- високі дахи з баштовими об'ємами, люкарнами та трубами;
- вікна з хрестоподібними рамами;
- членування будівлі на поверхи тягами, що наближаються за структурою до антаблементу;
- пілястри, що обрамляють віконні отвори;
- високі вікна від підлоги до стелі;
- «світлові стовпи» на фасадах;
- високі димові труби-стояки;
- поверхове застосування ордерів;
- іноді – мотив аркади в першому поверсі (вплив італійської архітектури);
- гвинтові сходи, розв'язані у вигляді веж, розташованих по кутах будівлі.

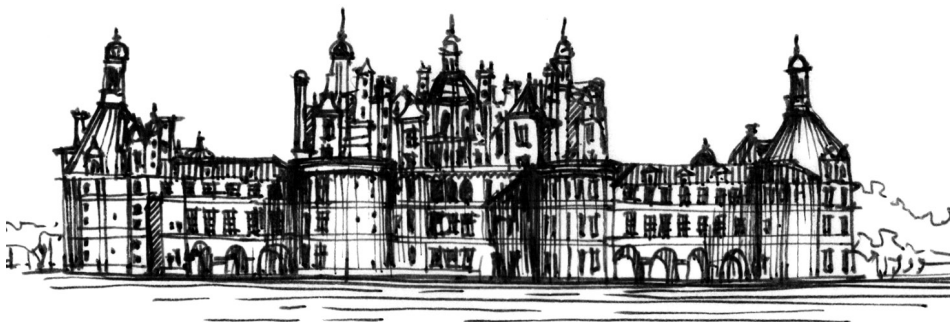

*Замок Блуа. Палац Франциска I. Франція,
Арх. Жак Сурдої Доменіко да Кортоні, 1515–1524 рр.*

Символіка в архітектурі в цей час носить світський характер, допомагаючи якомога повніше відобразити смак, освіченість і статус королів і наближеної до них знаті.

Стиль Шато (від фр. *chateau* – «старий замок») – архітектурний напрямок стилю Ренесанс у Франції XV–XVII ст. Він знаходився під впливом французької готичної архітектури та італійської архітектури епохи Відродження. Спочатку термін «шато» використовувався при будівництві замків феодалів як укріплених резиденцій в долині річки Луари. Згодом будинки-замки втрачали оборонне значення і почали будуватися на луках долини Луари.

*Замок Шамбор. Франція.
Арх. Леонардо да Вінчі?, Доменіко да Кортона, 1519–1547 рр.*

Характерні риси «стилю Шато»:

- круті дахи; складні вежі, шпилі;
- численні камінні труби;
- складна лінія фасаду з безліччю еркерів, виступів, арок;
- стрілчасті вікна та дормери на мансардних поверхах; французькі вікна від підлоги до стелі;
- балкони з двостулковими дверима;
- асиметричне планування; цоколь не підкреслено;
- наявність флігелей.

Домінуючою цьому напрямку є статусна символіка (герби, картуші, корони та інших.), що вказує на високий соціальний статус і давнину роду власника.

Стрільчаста готика (назва походить від форми гострокутної стрілчастої арки) – архітектурний напрямок стилю Готика у Франції кін. XII–XIII ст. Рання Готика, що виникла як наслідок централізації королівства і незалежності міст, головними символами яких стали собори.

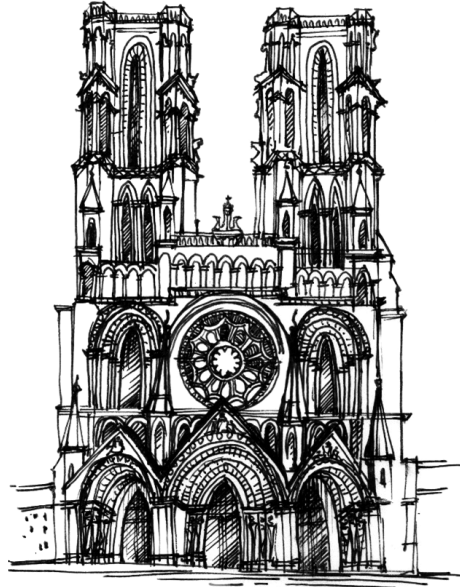
Її характерні риси:

- відчуття безмежності внутрішнього простору, перш за все, за рахунок висоти;
- контраст високого світлого головного нефа з по-лутемними бічними нефами;
- «пришвидшений» ритм арок верхньої галереї (трифорія) і чергування гострокінцевих, що йдуть вгору, стрілчастих арок;
- каркас зі стовпів;
- структура будівлі складається з прямокутних осередків – травей;

- винесення назовні конструктивних елементів (контрфорси, аркбутани);
- архітектурно-пластичні мотиви: ажурні фронтони-вімперги, башточки-фіали, завитки-крабби та ін.

*Кафедральний собор Нотр-Дам у Лані,
Пікардія. Франція. XII т.*

Назва «Стрільчата готика» привнесена завдяки формі арок у вигляді стріл, спрямованих у небо. Це символ духовної зброї, присвяченої служінню Богу, а також екстатичній Божій любові, що пронизує людські серця.

Т

Треченто (італ. *trecento* – триста, 1300-ті рр.) – найменування XIV століття, прийняте в Італії. Позначає період Проторенесансу, в якому провідним видом мистецтв поряд з архітектурою був живопис.

Тюдоровський стиль (англ. *Tudors style*) – стильова фаза пізньої англійської Готики, що виявилось в епоху правління королівської династії Тюдорів, в кін. XV – поч. XVII ст. Це період становлення абсолютизму, розквіту культури та активної участі країни в європейській політиці. Тюдоровський стиль поєднує у собі риси Готики, фламандського та італійського Ренесансу. Переважає готична форма будівель, а ренесансні впливи виявлено в архітектурному декорі. У XVI столітті відбувається остаточний перехід до світського будівництва. Монастирі закривалися, церкви передавалися парафіям, а землі отримало дрібне дворянство. Головним типом будівель стають житлові будинки. Характерні риси Тюдоровського стилю:

- поєднання дерева та цегли;
- фахверк (несуча основа з балок та розкосів, які можна бачити ззовні);
- арка в стилі Тюдор;
- круті, вальмові дахи;
- дах, суцільно покритий декоративними баштами і трубами;
- розстібні вікна з дрібним членуванням; слухові віконця (часто круглої форми);

- парадний вхід, оброблений великим каменем, у формі широкої, низької кам'яної арки;
- фамільний герб у картуші над входом;
- будівництво веж, високих стін та ін. з міркувань краси, а не безпеки;
- надбрамна вежа; восьмикутні башти;
- димарі химерних форм;
- високі декоровані фронтони (зооморфний та рослинний декор);
- фактурна штукатурка.

Хемптон-Корт у Лондоні. Великобританія, 1514 р.

Стиль Тюдорів відтворює атмосферу казки. Готичні елементи несуть тепер дещо іншу символіку, що перейшла з релігійної площини до світської. Активно проглядається символіка захисту, процвітання, а також високого соціального статусу власників.

Українське (казацьке, мазепинське) Бароко – архітектурний стиль в Україні XVII – 70-х рр. XVIII ст. Це один з самих яскравих періодів в історії української архітектури. Хоч зразки бароко приходять до України із Західної Європи, власною творчістю українського народу, бароковий стиль прибирає своєрідних та оригінальних форм. Різні історичні умови склалися на Правобережній та Лівобережній Україні. Більшість територій Правобережжя були захоплені шляхтою, українське населення знаходилося під релігійним та національним гнітом. На Лівобережжі, суспільні відносини між козацькою верхівкою, простим козацтвом, міським людом мали класовий характер, але до певної миті їх поєднувала спільна боротьба проти польської шляхти.

Центр мистецького життя з середини XVII ст. переноситься до середньої, Наддніпрянської України, де фундаторами й меценатами мистецтва, архітектури стають українські гетьмани, полковники, церковні достойники, що походять із демократичних козацьких верств. Перші зразки бароко з'являються у Львові на початку XVII ст., але самостійна творчість українських митців починається у другій половині XVII ст. та досягає найбільшого розквіту в добу Мазепи. Новий характер української архітектури складається, головним чином, під впливом двох чинників – старої традиції мурованого будівництва, започаткованої у княжу добу, й дерев'яного народного зодчества. Українські зодчі та будівельники були знайомі з формами класичної архітектури, з прогресивною, гуманістичною культурою Ренесансу.

Характерні риси Українського Барокко:

- архітектура міст збагачувалася монументальними будівлями: учбовими закладами, друкарнями, полковими канцеляріями, магістратами, лазаретами і т.п.;
- в полкових містах та резиденціях гетьманів будується ряд храмів, що вражають своєю архітектурою та розмірами;
- композиція храмів носить висотно-пірамідальний характер;
- у створенні оригінальних композицій церков велике значення мало їх місце у ландшафті;
- архітектура відходить від лаконічних форм, що притаманні більшості будівель попередніх періодів; зодчі звертають увагу на виразність і багатство зовнішнього вигляду будівлі;
- ошатність і багатство орнаменту, багатство пластики, вишуканість ліній, яскраві кольори;
- зростає будівництво з цегли, поширюється також виробництво профільної цегли, з якої виготовлялися карнізи, портали, керамічні деталі;
- цегла виступала як модуль. При відсутності каменю та високосортного заліза виконання класичного карнізу неможливе, тому для архітектури України того періоду типові карнізи, розвинені за висотою з незначним виносом;
- перекриття в будівлях з цегли-хрестове, циліндричне, зімкнуте склепіння;
- українські майстри розробили спосіб виготовлення ліпного оздоблення безпосередньо на стіні; почали використовувати чавун;
- церкви, що побудовані у XVII ст. та на початку XVIII ст. відрізняються своїм принципним архітектурним рішенням та поділяються на дві групи. Перша група (ведуча) – сполучення 3, 5 або 9 камер з висотним завершенням кожної з них. Друга група – поєднання трансформованого типу давньоруського храму з класичною композицією фасаду;
- у церков першого напрямку: принцип композиції складається з того, що кожне приміщення увінчується високо піднятим куполом на барабані (крім кутових приміщень 9-камерного типу);
- бокові об'єми завжди мають 6-кутну форму;
- хрестове розташування верхів, що характерне для дерев'яної архітектури;

Миколієвський собор у Ніжині. Україна.
1650–1660 рр.

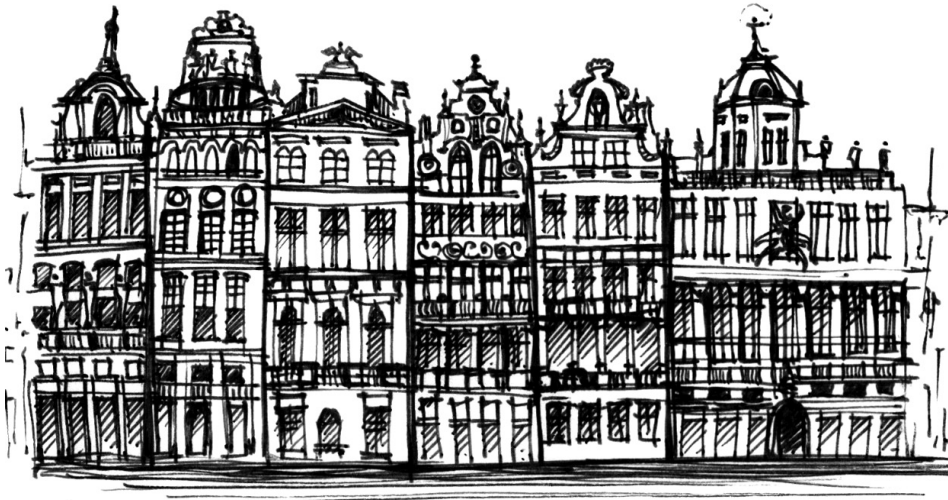
Кафедральний собор Святого Юра
у Львові. Україна.
Арх. Бернард Меретін,
1744–1762 рр.

- «залом» – елемент, що прийшов з дерев'яної культової архітектури. Квадратну в основному кліть, зруб, – накривають пірамідальним верхом; на цю зрізану піраміду ставлять вертикальний зруб, накритий пірамідальним рубленим склепінням;
- оригінальна конструкція склепіння у вигляді зрізаного пірамідального намету для переходу від широкого восьмикутника до меншого;
- в основу композиції храмів другого типу було покладено тип давньоруського хрестовокупольного храму з широким середнім нефом, розвиненим трансептом, апсидами і центральним куполом;
- прості контури основного об'єму шестистовпного храму були збагачені баштами з високими верхами з боків західного фасаду, фронтонами, притвором.

Будівлі, збудовані у стилі Українського Бароко, несуть у собі символіку перемоги світла, віри та знань над темрявою невігластва.

Фламандське бароко (нід. *Vlaamse barok*) – архітектурний напрямок (школа) стилю Бароко в Бельгії кін. XVI – кін. XVIII ст. Архітектура Фламандського бароко поєднала у собі форми національної Готики і пластику Бароко, зазнала сильний вплив ордена єзуїтів, які часто самі виступали архітекторами. Головні типи будівель: базиліки, монастирі, шпиталі, ломбарди, іноді замиські палаци. З'являються бегінажі.

Будинки Гільдій на Гран-Пласу Брюсселі. Бельгія, кін. XVII ст.

Характерні риси Фламандського бароко:

- синтез мистецтв: поєднання готичного каркасу будівель та барокового архітектурно-художнього декору;
- багата пластика фасадів;
- використання широкого спектру архітектурного декору: пілястри (потрійні та подвійні) та колони, рельєфи, волюти, вази; трикутні, лучкові фронтони та фронтони зі складними та химерними барочними обрисами;
- синтез мистецтв: архітектури, скульптури та живопису;
- використання в декорі кольорового мармуру, золочення;
- використання хвилястих об'ємів, веж, куполів, іноді ротонд;
- висічені або різьблені орнаменти.

Розкішний архітектурно-мистецький декор у стилі Фламандського бароко розкриває весь спектр архітектурної символіки – це античні боги з атрибутами, що опікуються в різних сферах діяльності, роги достатку і гірлянди з фруктами, що несуть символіку достатку і процвітання, морські раковини і міфічні гіпокампи розкривають морську символіку, а охоронні символи зберігають добробут та статус власників будинків.

Ц

Царський період давньоримської архітектури – ранній чи Царський період у архітектурі Стародавнього Риму VIII–VI ст. до н.е. Час правління етруських царів. Місцевість між Капіталійським і Палатинським пагорбами стала центром, який об'єднав племена, що жили біля підніжжя семи пагорбів. Спочатку ця низина, Форум, була місцем торгівлі (ринком). Трохи згодом форум став символом могутності Риму.

Характерні риси архітектури Царського періоду:

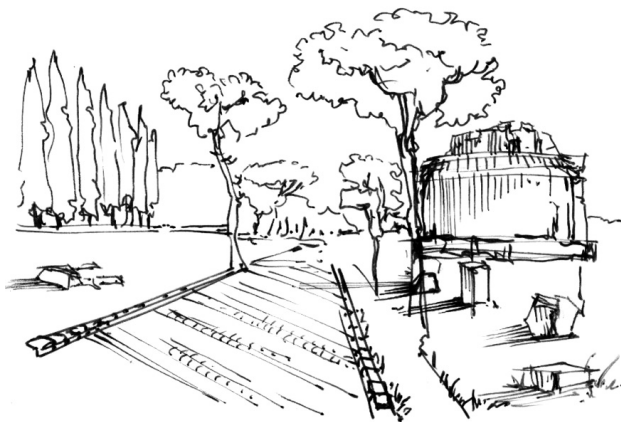
- сильний вплив етруського зодчества - храми з глибоким портиком будувалися на високому цоколі; використовувався етруський тосканський ор-

дер, фальшиве склепіння (утворене поступовим напуском горизонтальних рядів мурування);

- з'явилися житлові будинки з атріями;
- будівництво каналізації (Великої клоаки), доріг, акведуків, захисних стін фортеці і перших базилік.

*Аппієва дорога.
Стародавній Рим. Італія.
312 р. до н.е.*

Цегляна (ганзейська чи північно-німецька) готика – напрям стилю Готика в архітектурі Північної Німеччини, Прибалтики, Польщі та Білорусії у XIII–XVI ст. Стиль з'явився завдяки використанню червоної керамічної цегли, яка стала поширеною в Північній Європі у XII столітті.

Для Цегляної Готики характерні:

- відсутність скульптурних прикрас;
- багатство орнаментальних деталей кладки;
- структуризація площин за рахунок чергування червоної або глазурованої цегли і вапняної побілки стін. Символ істинної віри та простоти.

*Кафедральний собор
Святої Марії та Святого Іоанна
у Шверині. Німеччина.
1260–1416 рр.*

Цистерціанська архітектура (від лат. *cistercium* – назви першого монастиря цистерціанців, чернечого ордена у Франції кін. XI ст.) – напрямок Романського стилю у Франції кін. XI – поч. XII ст. У цистерціанському ордені під впливом Св. Бернара в будівництві було заборонене використання прикрас у вигляді скульптури на фасадах та порталах. У цистерціанців були також заборонені: дорогоцінне каміння, орнамент, живопис, кольорове скло. Вважалося, що це відволікає уми від Божественних помислів.

*Цистерціанське абатство Понтіні у Франції.
Засновник – Гуго Маконський, 1114 р.*

Характерні особливості Цистерціанської архітектури:

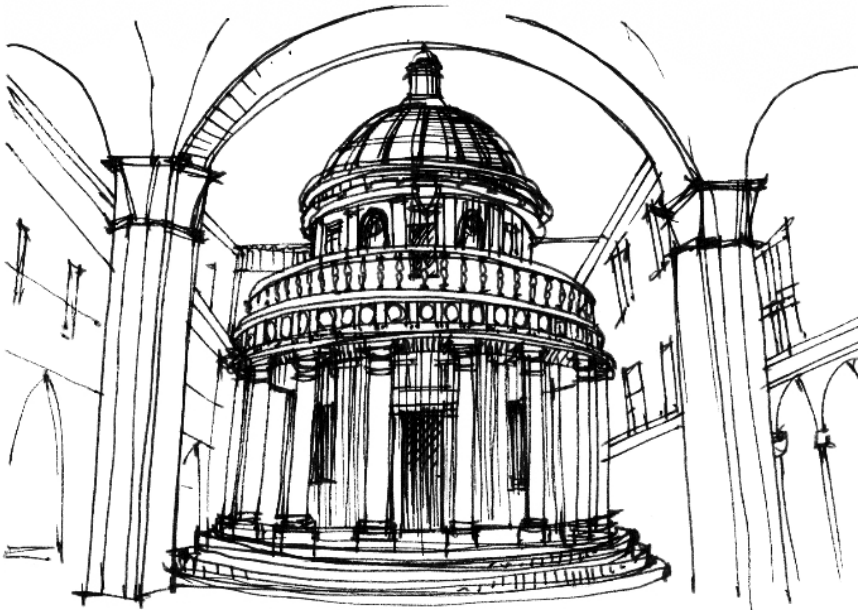
- однаковість стилю та планів храмів цистерціанців;
- будівлі храмів з планом у вигляді латинського хреста;
- поява традиційних апсид або використання квадратного у плані завітарного простору;
- використання стріластої арки, але так, щоб вона підкреслювала просте членування на два рівні без трифоріїв та галерей;
- чіткі математичні розрахунки пропорцій храмів;
- висока якість будівництва та технологій;
- аскетизм у декорі інтер'єрів – побілка стін;
- використання водопроводу, водяних млинів.

Цистерціанська архітектура символізує аскетизм віри, строгість і жорсткі догмати, працьовитість і невибагливість. Вона сповідує максимальну ізоляцію від навколишнього світу, повну самодостатність та чистоту помислів про Божественне у цьому світі.

Чинквеченто (італ. *cinquecento* – «п'ятсот») – 1500-ті роки, італійська назва XVI століття. Період у розвитку італійської архітектури та мистецтва кінця Високого Відродження та Пізнього Відродження XVI століття. Характерні риси архітектури цього періоду:

- величність, грандіозність та монументальність архітектури;
- центрально-купольні споруди – величезний купол над центральною частиною храму;
- тема аркади в організації простору монастирських ансамблів та світських будівель;
- архітектура починає підкорятися і наслідувати образотворчі мистецтва, живопис та скульптуру;
- конструктивні елементи використовують у декоративних цілях, оскільки головне – краса фасаду;
- часто архітектурні форми: карнизи, пілястри, арки та інзображалися на стінах і стелі (купол, апсиди) фарбами, камінням іншого кольору (графічна архітектура);
- створення архітектурних ансамблів.

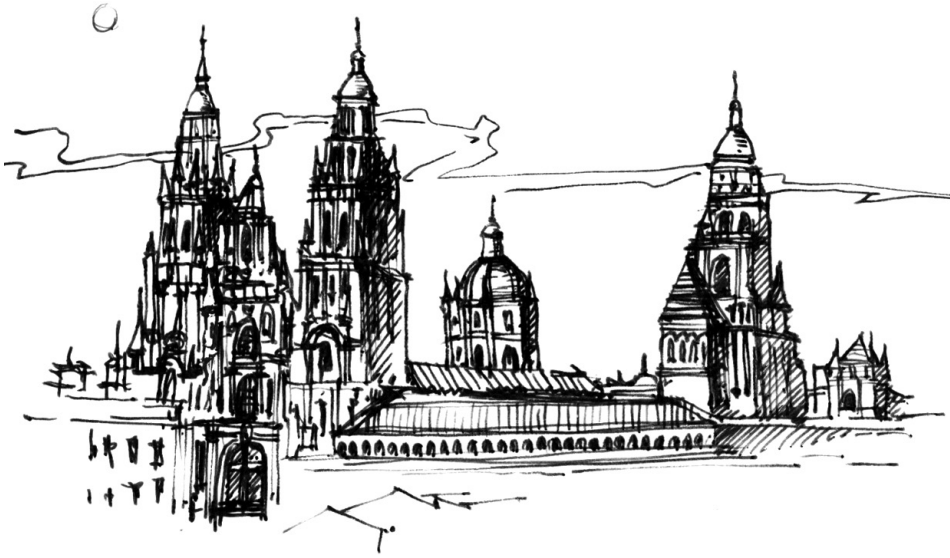

*Темп'єто. Рим . Італія.
Арх. Донато Браманте, 1502 р.*

Це період процвітання філософії Падуанської школи, що розвивала ідеї аристотелізму та аверроїзму.

Архітектура Чинквеченто символізує потяг до пізнань, неканонізованому зодчеству, античної і східної філософії, вільного мистецтва, свободи і просвітництва.

Чуррігереско (з ісп. *Jose Benito de Churriguera* – Хосе Беніто де Чуррігера, прізвища першого іспанського архітектора сімейства Чуррігера і наступної династії) – період в архітектурі Пізнього Бароко Іспанії поч. XVIII ст. У Мексиці відомий під назвою «Мексиканське Бароко» або «Ультрабароко».

*Собор Святого Іакова в Сантьяго-де-Компостела. Іспанія.
Донатори – Габсбурги і Бурбони, XVI–XVIII ст.*

Характерні риси архітектури періоду Чуррігереско:

- химерний, дрібний, багатий декор будівель з великою кількістю деталей та прикрас;
- іноді – зовсім різне оформлення різних фасадів будівель;
- екстремальна, виразна, витіювата декоративна деталізація над головним входом до будинку;
- суміш Соломонових колон Гваріно Гваріні та композитного ордера;
- центральний елемент декоративного оформлення – «колона чуррігереско», що має форму перевернутого конуса або обеліска (естіпіте);
- скульптурний орнамент, як спосіб декору.

Коріння архітектури періоду Чуррігереско беруть початок зі стилю Еррери і традиційного мадрридського будівництва з цегли XVII століття. Архітектура цього періоду символізує чуттєвість та екзальтацію, прагне більше впливати на почуття, емоції, ніж на інтелект (на відміну від Бароко у Північній Європі). У Чуррігереско домінують символи сонця та достатку, а також релігійна символіка.

Югендстиль (від нім. *Jugendstil* – «модерн», «новий стиль», за назвою журналу «Die Jugend») – назва стилю Модерн в Німеччині кін. XIX – поч. XX ст. Модерн прийшов до Німеччини пізніше, ніж в інші країни Європи та проіснував до приходу до влади нацистів.

Характерні риси Югендстилю:

- активне застосування металу та скла;
- оригінальні просторові рішення інтер'єрів;
- широке стилістичне розмаїття;
- художній принцип: «Нерухлива форма позбавлена художньої цінності» (Р. Штайнер);
- символічний, змістовно-ідейний підхід у виборі кольорів та форм;
- символіка лише на рівні планування (вписування магічних фігур: квадрат, коло, зірка Давида та інших.);
- рослинні та зооморфні мотиви в архітектурному декорі;
- вітражі;
- суперечність між жорстким каркасом (символом молоді індустрії) та вибагливим орнаментом (спадщиною минулих століть);
- відсутність стилістичної послідовності;
- деяка химерність архітектурних творів.

Бібліотека університету Рупрехта і Карла у Гейдельберзі. Німеччина.
Арх. Йозеф Дурм, 1901–1905 рр.

Уся символіка будівель Югендстилю просякнута духом символізму. Вони «поєднання класичного прагнення гармонії з декадентської вуаллю...».

Я

Якобінський стиль, якобінський Ренесанс («Республіканський стиль Якова I») (*Jacobin style*, названий на честь короля Шотландії (Якова VI Шотландського) та його ж, першого короля Англії з династії Стюартів, Якова I Англійського) – архітектурний напрямок англійського Ренесансу XVII століття. В Англії в цей період поширюються італійські палладіанські впливи, а також стилістичні віяння північно-фламандського та німецького Маньєризму. У суворі елизаветинські архітектурні канони привносяться ренесансні мотиви.

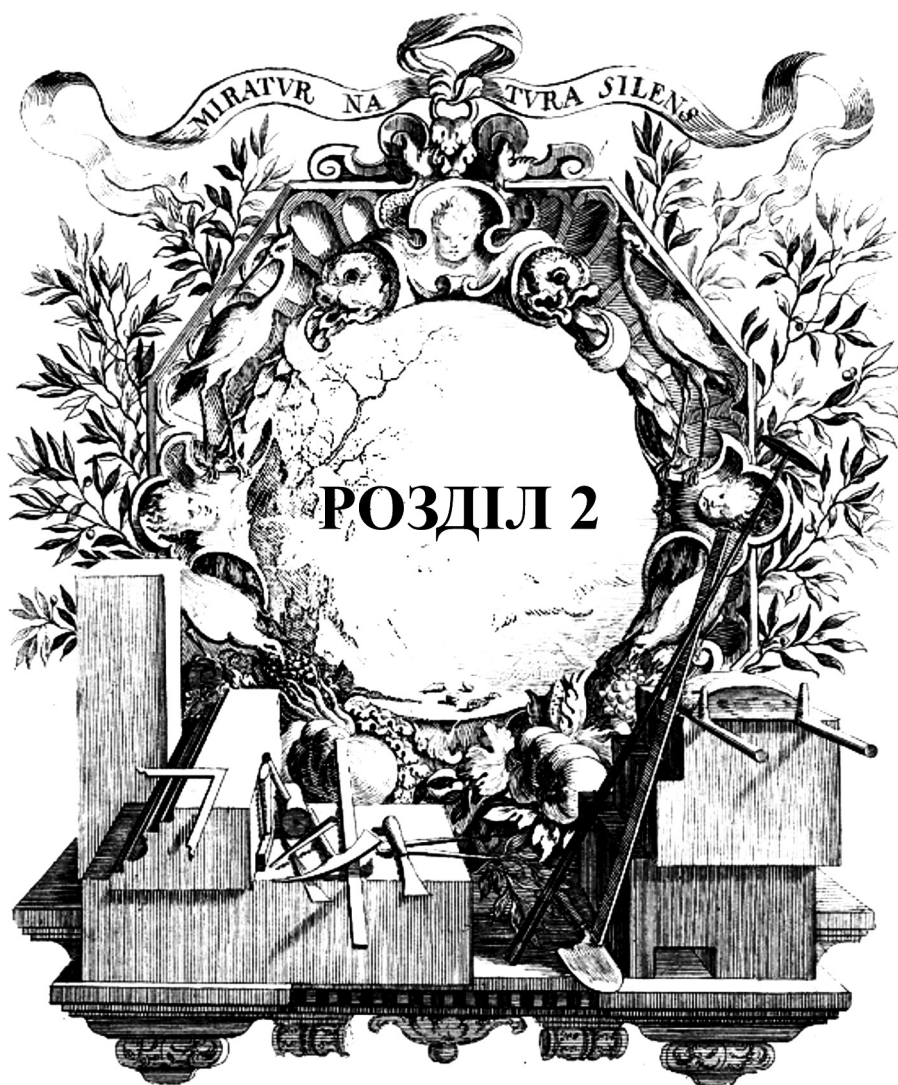
Характерні риси Якобінського стилю:

- різьблені фронтони;
- пілястри, напівкруглі арки;
- плоскі дахи з балюстрадами;
- скульптурні медальйони;
- в інтер'єрах – стелі-плафони з ліпниною з геометричними і квітковими гірляндами, що переплітаються, витонченими «сталактитами», символи процвітання;
- королівські та сімейні герби, що служать символом лояльності та високого соціального статусу.

*Хетфілд Хаус у Хартфордширі. Великобританія.
Арх. Традескант-старший, 1611 р.*

Загалом, у Якобінському стилі домінує світська символіка, покликана відобразити спадкоємність поколінь, зв'язок із стародавніми родами, презентабельність і солідність.

ТЕОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

Академізм (франц. *academisme*, від латин. *academia* – назви філософської школи Платона, названої на честь героя Академа) – напрям в образотворчому мистецтві, який суворо дотримувалося канонів, що склалися в мистецтві Античності та Ренесансу. Академізм був втіленням традицій античного мистецтва, в якому були ідеалізовані образи природи, використовувалися дещо далекі від дійсності сюжети та норми краси.

Аксонетрія (від грец. *axon* – вісь, *metron* – міра, вимір) – метод зображення предметів на площині. Зображення предмету на площині віднесене до певної системи координат та виконане у певному масштабі з урахуванням коефіцієнтів викривлення. Розрізняють прямокутну та косокутну аксонетрії. В першому випадку кут між напрямом проєціювання та площиною аксонетричних проєкцій – прямий, а в другому – непряий.

Алегорія (грец. *allegoria* – алегорія) – уявлення якихось ідей і понять у вигляді конкретного художнього образу. Так поняття неупередженості зображується за допомогою терезів, кохання – у вигляді амурів із серцями чи смолоскипами, торгівлі – у вигляді жезла кадуцею, а пори року – у вигляді відповідних їм плодів та квітів.

Алюзія (франц. *allusion* – натяк) – форма чи стилістична фігура, яка містить якусь аналогію, натяк на широко відому історичну подію, витвір мистецтва, міфологічний сюжет чи політичний факт. Так у сучасній архітектурі, садово-парковому мистецтві нерідко використовуються «алюзії», відсилання до архітектури давнини, причому до конкретних об'єктів, взятих з низки причин за певний умовний прототип.

Анахронізм (грец. *ana* – назад, *chronos* – час) – щось застаріле, що не в'яжеться із сучасним архітектурним, ландшафтним оточенням. Це певний пережиток старовини, що не вписується в сучасний контекст, або порушення хронологічної правдоподібності.

Анімізм (лат. *anima* – душа) – одухотворення сил і явищ природи, віра в те, що не тільки в людині, а й у кожному камені, рослині, тварині живе душа. Інтерес полягає в тому, що ця система уявлень стосується як вірувань первісних, давніх людей, так і входить до складу багатьох сучасних філософсько-езотеричних течій.

Ансамбль (франц. *ensemble* – сукупність, струнке ціле; від латин. *symplegas* – зчеплення, сплетення) – група будівель, яка може містити елементи природного ландшафту. Ансамбль створюється під впливом історичних, соціальних, функціональних та архітектурно-мистецьких чинників. При цьому визначальним є історичний період, відповідно стиль споруди, а також безпосередньо смаки та пристрасті архітекторів і замовників. Ансамбль є якоюсь складною, багаторівневою цілісністю, створеною з частин, кожна з яких є закінченою гармонійною композицією. Ансамблева цілісність досягається зазвичай шляхом: єдності стилю, ритму, пропорцій, симетрії, масштабності та колористики.

Антропоморфізм (від грец. *antropos* – людина і *morphe* – форма, вид) – це перенесення людських якостей на неживі предмети, сили природи, абстрактні поняття тощо.

За допомогою антропоморфізму філософи прагнули пояснити явища природи за аналогією з діями, якостями людини, таким чином наблизити їх до людини (гнів – грім та блискавки, слава та благополуччя – Сонце, містичність та таємничість – Місяць тощо).

Антураж (франц. *entourage* – тло, навколишнє оточення) – зовнішнє середовище, оточення, тло. Найчастіше по відношенню до будівель, скульптури, різних архітектурно-художніх споруд та інсталяцій антуражем виступають різні рослинні композиції (зелені стіни, лаштунки, куртини та ін.).

Архаїзація (від грец. *arche* – початок, влада) – наслідування прийомів майстрів минулих епох, їх стилю та манери проектування архітектурних та садово-паркових ансамблів. Це елемент своєрідної стилізації об'єкта, передачі певного колориту, світовідчуття, властивого данній епосі. Архаїзація визначається смаками та пристрастями архітектора чи замовника.

Архетип (від грец. *arche* – початок, *typos* – образ) – первинні образи та символи, що переходять із покоління до покоління. Закладені основою світорозуміння і міфів про створення всього сущого на Землі, ці образи залишаються практично незмінними. Прикладом можуть бути найдавніші символи різних народів світу, які дуже схожі між собою. Це символи стихій та світил (вода, земля, небо, Сонце, Місяць та ін.).

Архітектоніка (грец. *architektonice* – будівельне мистецтво, головна будова; від *archi* – головний і *tektainomai* – будувати, зводити) – композиційна побудова архітектурної споруди.

ди, художнього твору, садово-паркового комплексу на основі співвідношення його головних та другорядних елементів. Акцентування на головних частинах об'єкта та деталях здійснюється за допомогою ритму, метра, пропорціонування, симетрії та інших засобів композиції. Архітектоніка виступає при цьому естетично образною якістю архітектурно-художнього або садово-паркового твору.

Архітектор (від грец. *architekton* – головний будівельник) – людина, якій належить задум і створення гармонійного архітектурного середовища, що включає проєктування будівель, їх інтер'єрів та садово-паркових ансамблів навколо архітектурних об'єктів. У Середньовіччі архітекторів називали «головними будівельниками», а їх перших помічників – «апараторами» (Західна Європа) та «зодчими» або «теслярами» (Русь).

Слово «архітектор» прийшло в українську мову в XVII столітті з Європи.

Архітектура (лат. *architectura*, від *architektus* – архітектор, від грец. *architekton* – головний будівельник) – художньо-образна організація простору на основі будівельних конструкцій, у поєднанні утилітарної та художньої функцій. Поняття архітектури найповніше розкривається у триєдності Вітрувія: «Корисність. Міцність. Краса». При цьому архітектор, оперуючи різними засобами створення гармонійної композиції, має враховувати всі фактори, що діють у сучасному світі (кліматичний, історичний, соціальний, культурологічний, релігійний та ін.) під час створення свого архітектурного творіння. Створюючи образ архітектурного середовища, архітектор працює як сценарист, програючи різні маршрути, сценарії та повороти сюжету у просторі та в часі. Він «веде» глядача за собою за допомогою грамотного прокладання «маршрутів», розстановки акцентів та домінант, у процесі розкриття образного рішення та ідеї архітектурного об'єкта чи саду.

Архітектурна графіка (від лат. *architectura* – архітектура, лат. *graphika* – графіка, від грец. *graphein* – писати, креслити) – напрям образотворчого мистецтва, який спрямований на подання архітектурно-дизайнерських ідей та образів. Це: зображення всіх креслень лише на рівні генплану (генплан, дендроплан, посадочний креслення та інших.), плану (план із розстановкою устаткування, плани підлог, стель та інших.), фасадів і розрізів, і, навіть, перспективних зображень архітектурного об'єкта. Одним із розділів архітектурної графіки є зображення на архітектурних кресленнях стафажу та антуражу.

Архітектурна наука (від лат. *architectura* – архітектура, слов. *оукъ* – вчення) – сукупність знань про архітектуру, а також комплекс наукових досліджень та відкриттів у галузі теорії архітектури, реконструкції та реставрації об'єктів, містобудування та практичної архітектури. Об'єктом дослідження можуть виступати різні типи будівель та просторів архітектурного середовища. Предметом дослідження є містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурно-мистецькі, стилістичні, композиційні та інші аспекти вивчення архітектури.

Архітектурна течія (від лат. *architectura* – архітектура, слов. *течи* – текти, бігти) – це вужче поняття, ніж архітектурне напрямком. Зазвичай архітектурна течія створюється кількома групами архітекторів зі схожими поглядами та архітектурними прийомами. Так в рамках архітектурного напрямку «романтичний класицизм» можна назвати «східну течію» тощо.

Архітектурна школа (від лат. *architectura* – архітектура, лат. *schola* – дозвілля) – особливі аспекти в архітектурному стилі з виявленням регіональних і етнічних територіальних відмінностей. Іноді йдеться про архітектурну школу великих майстрів архітектури. Ці особливості читаються у ритміко-метричній побудові фасадів, архітектурних деталях, особливих пропорціях тощо.

Архітектурний напрямок (від лат. *architectura* – архітектура, слов. *правити* – наставляти, вчити) – різні варіації архітектонічних систем у рамках загальної стильової спрямованості періоду. Наприклад, у межах стилю модерн існували такі архітектурні напрямки: «північний модерн», «декоративний» та ін.

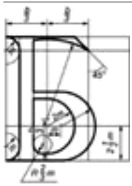
Архітектурний пейзаж (від лат. *architectura* – архітектура; франц. *paysage* – пейзаж, від *païs* – місцевість) – зображення на фресках, картинах, полотнах реальної або уявної архітектури в природному середовищі. Архітектурний пейзаж став популярним ще з часів Античності і служив тлом для зображення різних сюжетів: світських та побутових (епоха Еллінізму), релігійних (Середньовіччя). В епоху Відродження архітектурний пейзаж став самодостатнім, відображаючи уявлення про ідеальне архітектурне середовище.

Архітектурний стиль (від лат. *architectura* – архітектура; лат. *stilus* – стиль, палочка для письма) – цілісна, система ідейних, архітектурно-мистецьких, типологічних та конструктивних особливостей творів архітектури, стійких у часі. Стиль є продуктом

свого часу та певного етносу, укладеного у конкретні соціально-економічні, історичні, політичні, релігійні, матеріально-технічні умови. Архітектурний стиль зазвичай зароджується у певній країні, у якій було створено певні, неординарні умови, обставини. Далі він підхоплюється іншими країнами, як зразок наслідування і поширюється з низкою своїх особливостей і створенням відповідних архітектурних напрямів усередині нього.

Атрибутація (лат. *attributum* – властивість, приналежність) – визначення приналежності анонімого художнього чи дизайнерського твору місцевій чи національній школі, автору, а також часу його створення.

Атрактивність (лат. *attractio* – тяжіння) – властивість об'єкта привертати до себе увагу, природно-ненав'язливим чином привертати, викликати симпатію та інтерес. Це дуже важлива якість для архітектурного та садово-паркового об'єкта, який має бути запроєктований з урахуванням багаторівневості сприйняття, щоб хотілося приходити до нього знову та знову, з незмінною цікавістю розкриваючи нові грані та сенс.

Багатоплановий рельєф (від ст.-слов. *мъногъ* – багато, лат. *planus* – рівний, плоский; франц. *relief* – рельєф) – різновид рельєфу, в якому присутні кілька планів. Саме елемент багатоплановості дозволяє зобразити безліч людських постатей і на тлі архітектурного чи природного пейзажу, з використанням перспективних скорочень. Таким чином, за допомогою світло-тіньових ефектів створюється ілюзія простору.

Барельєф (франц. *bas-relief* – низький рельєф) – опукле зображення різних фігур чи груп предметів, що вирізується з каменю, дерева, відливаються з металу чи виліплюються з глини. У барельєфі фігури завжди виступають менше ніж на половину своєї товщини. Барельєфи є прикрасою фасадів будівель, інтер'єрів і садово-паркових композицій.

Біоніка (від грец. *bios* – життя) – наука, спрямована на пошук нових засобів формоутворення задля створення гармонійного симбіозу архітектурного та природного середовища. Природа береться за своєрідний зразок щодо конструктивного рішення, візуального образу, характеру членувань тощо. Природні форми рослин та їх плодів, раковин, тварин та інших форм життя виступають еталоном краси та конструктивної досконалості, з подальшим перетворенням у об'єкти архітектури, предметного, промислового чи ландшафтного дизайну.

Біфункціональність (від лат. *bi* – два, лат. *functio* – виконання, вчинення) – властивість твору мистецтва чи дизайну нести у собі дві функції одночасно: утилітарну і естетичну (художню). До біфункціональних мистецтв відносяться: архітектура, дизайн та прикладне мистецтво.

Верстатове мистецтво (від верстата, на якому створюються витвори мистецтва) – вид образотворчого мистецтва, у якому твори не мають прямого утилітарного чи декоративного призначення, як у книжковій ілюстрації чи монументальному мистецтві. Тут – це картини, статуї, бюсти, естампи.

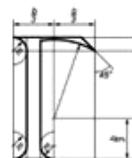

Види мистецтв (від ст.-слов. *искусъ* – випробування, проба, спроба) – існує три групи у класифікації різних видів мистецтв: просторові, тимчасові і просторово-часові. Саме їх поєднання уможливорює відтворити всеосяжну картину світу в мистецтві. До просторових мистецтв відносяться: архітектура, образотворче, мистецтво, садово-паркове, декоративно-ужиткове мистецтво, фотографія. Тимчасові (динамічні) мистецтва включають музику та літературу, що дозволяють розгорнути певну композицію у часі. Просторово-часові (видовищні) мистецтва представлені: театральним мистецтвом, кіно та хореографією.

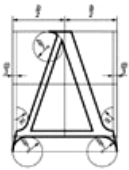
Вітраж (від лат. *vitrum* – скло) – витвір образотворчого мистецтва з кольорового або розфарбованого скла, або іншого матеріалу, який розрахований на наскрізне сонячне освітлення. Вітраж є видом монументального мистецтва образотворчого декоративного чи орнаментального характеру. Найчастіше вітражі служать для декорування, заповнення дверних та віконних отворів. Їх існує безліч видів: контурні, залівні, лакові, плівкові, піскострумні, фацетні та ін.

Вояння (від ст.-слов. вити, ліпити з глини) – мистецтво створення зображень живих істот та предметів у дотикових формах. Людину, яка створює твори з каменю, металу, дерева, глини, воску чи інших матеріалів називають скульптором.

Гармонія (грец. *harmonia* – зв'язок, пропорційність, співзвуччя) – внутрішня і зовнішня узгодженість, цілісність і пропорційність змісту та форми об'єкта, що відповідає естетичним законам. В архітектурі, дизайні, садово-парковому мистецтві гармонія виявляється у пропорційності частин і цілого, гармонійному поєднанні кольорів та форм, відповідності образу об'єкта його функції та всім законам сприятливого візуального сприйняття.

Горельєф (франц. *haut-relief* – високий рельєф) – високий рельєф, який виступає від тла більш ніж на половину свого об'єму. Горельєфи часто є невід'ємною частиною архітектурних споруд, при цьому деякі фігури можуть виглядати як круглі статуї, приставлені до площини стіни. Найбільш сприятливе візуальне прочитання горельєфів здійснюється за яскравого бічного освітлення, коли позначаються всі вигини пластичних форм і відкидаються сильні тіні. Горельєфи характерні також для садово-паркового мистецтва – стіни з горельєфами служать для зонування простору саду та створення певної психологічної атмосфери.

Декоративно-ужиткове мистецтво (від лат. *decoro* – прикрашаю) – вид декоративного мистецтва, спрямований на створення художньо-дизайнерських виробів, що мають утилітарне призначення. Твори декоративно-ужиткового мистецтва повинні мати високі естетичні якості та служити для оформлення інтер'єрів, побуту, фрагментів саду. Це можуть бути: одяг та декоративні тканини, килими, меблі, різні скульптурні композиції та ін.

Деталізація (від франц. *detailler* – відокремлювати, розрізати) – опрацювання архітектурно-дизайнерських креслень у деталях з прагненням досягти вичерпної повноти зображення. При цьому важливо визначити правильний баланс між естетичною та смисловою значимістю деталей. Так, ландшафтний та архітектурний проекти можуть бути створені на стадіях: ЕП (ескізне проектування), П (проектування) та РП (робоче проектування). При цьому креслення робочого проекту мають максимальний ступінь деталізації.

Дизайн (англ. *design* – креслення, проект) – вид проектної міждисциплінарної архітектурно-мистецької діяльності з формуванням просторового, предметного середовища.

Існують такі види дизайну: архітектурний, інтер'єру, міського середовища, графічний, ландшафтний, промисловий, а також дизайн: одягу, анімаційний, футуродизайну та ін. Основними категоріями дизайну є: образ, функція, морфологія, естетична цінність та технологічна форма.

Дисгармонія (від лат. приставки *dis* – раз, грец. *harmonia* – зв'язок, пропорційність, співзвуччя) – відсутність гармонії, пропорційності, рівноваги між різними складовими архітектурного або ландшафтного об'єкта. Наявність цих внутрішніх протиріч позбавляє об'єкт цілісності та єдності, перешкоджаючи його гармонійному сприйняттю глядачем.

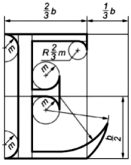
Дискретність композиції (від лат. *discretus* – розділений, уривчастий) – переривчастість композиції, відособленість окремих елементів, зі своїм безсистемним «розкиданням» у просторовому середовищі. Архітектор, ландшафтний дизайнер, як сценарист, повинен забезпечувати безперервність сприйняття об'єкта глядачем, переводячи його від однієї точки інтересу до іншої. Дискретність композиції позначає якийсь провал у цілісності сприйняття, коли наступний фокус інтересу втрачається з уваги через непродуманість загальної архітектурно-просторової композиції.

Дисонанс (від лат. приставки *dis* – раз, лат. *sonus* – звук) – елемент, що вносить розлад, що порушує гармонію і суперечить загальної концепції та гармонійному образу об'єкта. Дисонанс може виявлятися у написаному використанні: кольору, форми, розміру, положення у просторі та інших властивостей архітектурно-дизайнерських форм у архітектурному та ландшафтному проектуванні.

Диспропорція (від лат. приставки *dis* – раз, лат. *proportio* – співвідношення, пропорційність) – порушення пропорцій, невідповідність і невідповідність між частинами цілого. В архітектурі та садово-парковому мистецтві це може виражатися у недотриманні пропорцій Золотого перетину, ряду Фібоначчі, що використовуються при проектуванні на планувальному та архітектурно-мистецькому рівнях.

Домінанта (від лат. *dominans* – наказовий, владний) – головний, панівний елемент у композиції архітектурного ансамблю. Домінанта повинна виділятися серед навколишнього середовища, контрастувати з ним як мінімум за трьома з представлених параметрів: розмір, колір, геометричний вигляд, світло, фактура, членування, положення у просторі. Домінанта виступає головним композиційним вузлом просторової побудови ансамблю, саду, парку.

Дрібна пластика(скульптура малих форм) (від грец. *plastike* – мистецтво пластики) – невеликі фігурки, статуєтки з дерева, глини, кістки або каменю, яким притаманний елемент декоративності та мініатюрності. Це можуть бути твори круглої скульптури або декоративні барельєфи (медальйони, гліптика та ін.). Дрібна пластика може бути застосована у дизайні інтер'єру або ландшафтному дизайні.

Екзотичність (екзотика) (від грец. *exotikos* – чужий, іноземний) – тенденція у мистецтві, архітектурі, садово-парковому дизайні, коли творці на перше місце ставлять незвичність, оригінальність інших культур з віддалених регіонів. При цьому натхненні оригінальними іноземними мотивами автори привносять свій елемент фантазії, створюючи щось особливе, незвичайне в рамках європейської культури.

Експресія (лат. *expression* – вираз) – прояв емоцій і почуттів автора у своєму творі. При цьому архітектурна споруда, сад, арт-об'єкт стають візуальним відображенням цих емоцій за допомогою різноманітних засобів художньої виразності.

Експромт (лат. *expromptus* – готовий, швидкий) – художній, дизайнерський твір, створений без попередньої підготовки. Це готовність автора до вирішення незвичайних завдань та непередбачених ситуацій під час створення об'єкта.

Екстер'єр (франц. *exterieur*, від лат. *externus* – зовнішній) – зовнішній вигляд архітектурного або дизайнерського об'єкта. Найчастіше термін «екстер'єр» застосовується до вигляду будівлі, що дає уявлення про геометрію будинку та декор фасаду.

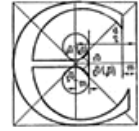
Емблема (лат. *emblema* – вставка, опукла прикраса) – речове відображення абстрактного поняття, символу, що виражає певну ідею. Емблема представляється зазвичай у вигляді предмета або зображення, що найбільш яскраво відображає суть закладеної в основу ідеї.

Енкаустика (грец. *enkaustike*, від *encaio* – палю, випалюю) – техніка живопису, в якій використовуються фарби із вмістом воску у розплавленому вигляді. Одним з різновидів енкаустики вважається темпера з її яскравістю фарб. Ця техніка з використанням розплавленого кольорового воску притаманна для ранньохристиянських ікон.

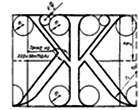
Естетика (грец. від *aisthanesthai* – відчувати, сприймати) – філософське вчення про споглядальне, творче ставлення людини до дійсності, її краси, з переживанням духовно-чуттєвої ейфорії, радості, захоплення, блаженства через відчуження своєї причетності до Універсуму, таємниць Всесвіту. Це переживання найяскравіше відбивається і переживається у витворах мистецтва, як у відбитку суспільної свідомості та відчутті єдності зі світобудовою.

Єдність (від праслов. *edinь* – один, єдиний) – гармонійне поєднання та підпорядкування об'єктів в архітектурному середовищі, що забезпечує композиційну та образну єдність. У складному ансамблі, що містить безліч елементів, єдність досягається підпорядкуванням головному об'єму всіх другорядних частин будівлі. Також можливе підпорядкування інших будівель головному архітектурному об'єкту, що розташовується на головній осі, підвищенні, в центрі композиції садово-паркового ансамблю та ін., що поєднує всі об'єкти в єдину цілісну структуру.

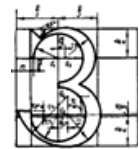

Жанр (франц. *genre*, від лат. *generis* – походження, спосіб, манера) – історично сформовані внутрішні підрозділи у різних видах мистецтва. Це своєрідна спільність творів мистецтва, що складається у процесі історичного поступу. У живописі існують: побутовий, портретний, історичний, міфологічний жанри, натюрморт та пейзаж. В архітектурі дещо складніше. До родової чи типологічної диференціації належать, наприклад, житлові, промислові, торговельні будівлі. А до жанрової класифікації – собор, капела, вілла, палаццо, бельведер та ін.

Живопис (від грец. *zographia*) – вид образотворчого мистецтва, у якому художні твори створюються за допомогою фарб, які наносяться на тверду поверхню. У живопису можливе відтворення складних історичних, сучасних і футуристичних сюжетів, різноманіття світу. Засобами виразності при цьому виступають: фактура, виразність мазків, колорит, вміле використання світлотіньових та композиційних аспектів.

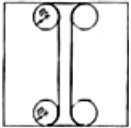
Задум (від праслав. *мисль* – думка, думаю) – авторське бачення майбутнього твору (будівлі, парку, дизайнерського об'єкта) загалом. Це ідея, що прийшла у формі осяяння або в результаті аналізу та тривалих висновків, яка передуює створенню архітектурно-мистецького об'єкта. Задум представляє пошук ідей та шляхів, що ведуть до її реалізації.

Знак (від старослов. *znati* – помітити, відрізнити) – угода про приписування чомусь певного сенсу і значення. Це абстрактний чи матеріальний об'єкт, який представляє у свідомості людини інший об'єкт чи явище. Так цифри є символами чисел, а букви – символами звуків. Усі знаки поділяються на умовні знаки та образотворчі (іконічні). Умовні знаки носять частіше лінгвістичну спрямованість, а іконічні – художню, образотворчу. Вони знаходять своє відображення у творах архітектури, дизайну, образотворчого та садово-паркового мистецтва.

Зодчество (від старослов. *здати* – будувати, створювати) – мистецтво проектування та будівництва будівель і споруд. При цьому вони (будівлі, споруди) мають задовольняти матеріальні, духовні, суспільні та естетичні потреби людини. Зодчество формує оточення людини, висловлюючи суспільні ідеї на художніх образах.

Золотий перетин (ст.-слав. *золото* – золото; *sectio* – розріз) – математичне співвідношення, пропорція, де у розділеному на частини відрізку менший відрізок належить до більшого, як більший до всього. Це можна сказати формулою $AC/BC = BC/AB$, де AC – менший відрізок, а BC – більший. Пропорція «Золотого перетину» є проявом гармонії та порядку світового устрою, ідеальною моделлю Всесвіту. Вона відображає фундаментальні закони створення та будови форм природи і з давніх-давен використовується при створенні архітектурно-мистецьких, садово-паркових творів мистецтва.

Ідея (від грец. *eidos* – вид, зовнішність) – головна ідея твору, задум чи його найважливіша частина. На основі ідеї зодчі втілюють в архітектурно-дизайнерських формах своє бачення прекрасного і формують архітектурне середовище комфортне для існування людини. Архітектурна ідея відображає авторський задум споруди на містобудівному, об'ємно-планувальному, архітектурно-мистецькому, дизайнерському та інших рівнях.

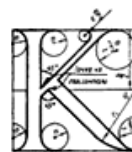
Ідилія (з лат. *idyllium* – вид, образ) – у мистецтві жанр живопису, у якому постаті зображуються серед сільського пейзажу. Для нього характерні плавні переходи контурів та відтінків, пастельна кольорова гама.

Ізометрія (від грец. *isos* – рівний, однаковий, *metron* – міра) – належить до прямокутних проєкцій. Ізометричну проєкцію для спрощення, як правило, виконують без спотворення в осях X, Y, Z . Ізометрія часто використовується в архітектурно-дизайнерському проєктуванні.

Іконографія (від грец. *eikon* – зображення, *grapho* – описую, пишу) – науковий напрямок, присвячений розшифровці сюжетів, фігур та символів у витворах мистецтва.

Канон (грец. *kanon* – мірило, правило) – встановлена міра відповідності заданим стандартам. При цьому канони в архітектурі, дизайні, садово-парковому та образотворчому мистецтві в різні історичні періоди можуть дуже відрізнятися. Найчастіше канони встановлюються з особистих розмірних показників і переваг правителів. Деякі з них діють виключно в рамках однієї культури, інші стають універсальними для всіх епох і стилів («золотий перетин», ряд Фібоначчі).

Класична архітектура (від лат. *classicus* – зразковий) – назва всіх стилів та напрямів в архітектурі, які орієнтувалися на закони краси архітектури Античності: Відродження, бароко, класицизм та ін. Крім цього, класичним можна вважати витвір мистецтва, що зберіг певне значення «ідеального зразка», пройшовши перевірку часом.

Колірна гама (франц. *gamme*, від назви третьої літери грецького алфавіту) – гармонійний взаємозв'язок різних відтінків кольору, який використовується при створенні творів архітектури, дизайну, садово-паркового та образотворчого мистецтва. При цьому виділяються: холодна, тепла та змішана колірні гами.

Колорит (від лат. *color* – фарба, колір) – гармонійне поєднання та узгодженість кольорів та їх відтінків, що створює певну єдність та естетичну цінність архітектурного, художнього, садово-паркового твору.

Композиція (лат. *compositio* – складання, з'єднання) – організуючий елемент, що поєднує всі частини художнього твору, архітектурно-дизайнерського, садово-паркового об'єкта в єдине ціле. При цьому всі компоненти твору ієрархічно підпорядковуються один одному, утворюючи цільну композицію, з урахуванням жанру та стилю.

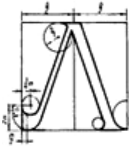
Контракція (лат. *contractio* – стягування, стиск) – композиційний прийом зближення колон, що розташовані на кутах будівлі. Контракція застосовується задля посилення ефекту зорової цілісності композиції.

Контраст (лат. *contraste* – різка протилежність) – різко виражена відмінність властивостей. Так із 7-ми об'єктивних властивостей форми (геометричний вигляд, розмір, положення у просторі, колір, світло, фактура, текстура) мають відрізнятися три властивості або більше. Також контрастність – це завжди

полярність і протиставлення: високого – низького, складного – простого, важкого – легкого, тощо.

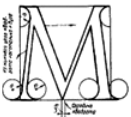
Конфігурація (від лат. *configuratio* – форма, уклад) – контур, зовнішній вигляд архітектурно-художнього, дизайнерського об'єкта, а також взаємне розташування і співвідношення складових його частин.

Кругла скульптура (від ст.-слов. *krogъ* – кільце, коло; від лат. *sculptura* – різьблення, скульптура, скульптура) – самостійні тривимірні об'єкти, такі як: статуя, бюст чи скульптурна група. Огляд круглих скульптур проводиться з різних точок зору або можливий круговий огляд. При цьому тло, на якому розташовані скульптури, відіграє вторинну роль. Фоном для круглих скульптур часто є озеленення, благоустрій парку або саду.

Лейтмотив (нім. *leitmotiv* – головний, провідний мотив) – основна думка, яка проходить «червоною ниткою» крізь весь витвір архітектури, садово-паркового та образотворчого мистецтва, дизайну. Якийсь художній образ, який багаторазово повторюється, несучи певний естетичний та смисловий зміст. Саме лейтмотив допомагає найповніше розкрити авторський задум твору.

Локальний колір (від лат. *localis* – місцевий; від праслав. *kvěť* – мерехтіти, блищати) – усереднений колір кількох відтінків кольору, розташованих близько в колірному колі. Локальний колір відображає основний, практично незмінний колір архітектурно-дизайнерських об'єктів, позбавлений відтінків, що виникають під впливом довкілля (світло, рефлекс, повітряна перспектива).

Майоліка (від італ. *maiolica* – Мальорка) – художньо-дизайнерські твори з обпаленої глини, вкриті зверху розписами з різнобарвної глазурі. В архітектурі та садово-парковому мистецтві найчастіше використовується плитка, виготовлена в техніці майоліки, з дивовижними переходами кольорів на рельєфній поверхні.

Масштаб архітектурний (нім. *masstab*, від *mas* – міра та *stab* – палиця, жезл) – відношення величини розмірів зображення на кресленні до величини дійсних розмірів самого зображуваного предмета. Масштаб може бути героїчним, звичайним чи камерним. При цьому будинки можуть бути однакового розміру. Але за рахунок різного характеру члену-

вання, фактури, кольору, світла та інших об'єктивних властивостей форми об'єкт може справляти враження більшої (героїчної) або меншої (камерної) його величини щодо реального розміру. Масштаб визначає художній вплив архітектури та садово-паркового мистецтва на глядача.

Масштабність (від нім. *mass* – міра, *stab* – лінійка) – співвідношення розмірів елементів архітектурної споруди, саду безпосередньо з розмірними характеристиками людини. При цьому масштабність відображає спосіб взаємодії будівлі, як з людиною, так і з архітектурним, і природним оточенням.

Мімеза (грец. *mimesis* – подоба, наслідування, співучасть) – основний принцип творчої діяльності художника, дизайнера, який ґрунтується на наслідуванні. Платон і Аристотель заклали концепцію «наслідування мистецтва природі», як її образного переосмислення. Основною метою мімезису було отримання почуття задоволення від споглядання та пізнання предмета, явища.

Мистецтво образотворче (від ст.-слов. *образ* – зображення; від ст.-слав. *мистецтв* – випробовування, проба, спроба) – вид художньої творчості, що відноситься до пластичних мистецтв. Існують такі види образотворчого мистецтва, як: архітектура, живопис, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура та фотомистецтво.

Мода (франц. *mode*, від латів. *modus* – манера, правило, міра) – дотримання нових тенденцій з уявленням їх як цінності. Мода визначає: набір ідей та принципів проектування об'єктів дизайну інтер'єру, ландшафтного дизайну та ін. Це стосується питань стилізації та організації простору. Щойно об'єкт входить у систему обраних упевний період цінностей у суспільстві, він стає модним.

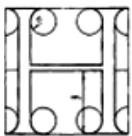
Моделювання (від латів. *modus, modulus* – міра, образ, спосіб) – виявлення об'ємно-просторових властивостей об'єктів в архітектурі, дизайні, мистецтві. У художній творчості це відбувається за рахунок світло-тіньових градацій, в архітектурному просторовому середовищі за рахунок пластичної обробки тривимірних форм. В основі цього методу лежить дослідження об'єкта шляхом представлення його образу у вигляді копії або подоби (моделі). При цьому метою може бути дослідження або відтворення певного фрагмента міста, парку, будівлі та навіть явища, процесу чи ситуації, в якій вони можуть бути задіяні. Модель також може бути представлена в абстрактній, концептуальній формі.

Модуль (лат. *modulus* – міра) – умовна одиниця в архітектурі, садово-парковом мистецтві, яка приймається для вираження співвідношень розмірів елементів об'єкта. Модуль є основою для формування гармонійних пропорцій просторового середовища, а також для сумісності частин та цілого.

Мозаїка (від лат. *musivum* – присвячене музам) – вид декоративно-ужиткового, монументального мистецтва, в якому малюнок створюється за допомогою різнокольорових, однорідних фрагментів смальти, скла, емалі, камінчиків схожих за розміром та фактурою.

Монумент (лат. *monumentum* – пам'ятник; від лат. *monere* – вселяти, нагадувати, надихати) – споруда, яка покликана підтримувати пам'ять про певні особистості або події. Існують пам'ятники-символи, які є зберігачами цієї пам'яті, зафіксованої у певних символах, знаках. Пам'ятники несуть історичне, політичне, а також культурологічне смислове навантаження.

Монументально-декоративне мистецтво (від лат. *monumentum* – пам'ятник, лат. *decoro* – прикрашаю) – це область декоративного мистецтва, призначена для естетичного оформлення інтер'єрів та інтер'єрів будівель, фрагментів садово-паркових комплексів. Твори монументально-декоративного мистецтва створюються для більш повного розкриття задуму, ідеї, символіки просторового середовища.

Напівтінь (від англ. *tenebrae* – імла, темрява) – слабко освітлений простір між областями повного світла та повної тіні. За звичай у півтіні можна побачити лише частину джерела світла. На світлі джерело світла видно повністю, в тіні воно не видне. Напівтінь можна спостерігати в саду під деревами, коли крізь крону пробивається сонце.

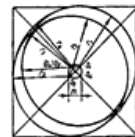
Напівтон (від грец. *tonus* – натяг) – робить кольори в рамках одного відтінку теплими або холодними. Колірний тон визначає назву кольору: синій, жовтий, червоний, зелений. А півтон дозволяє вже в рамках конкретного тону (зелений) варіювати його з отриманням різних відтінків (світло-зелений, темно-зелений).

Неостили в архітектурі (від грец. *neos* – новий, лат. *stilus* – стиль, паличка для письма) – ретроспективні стилі, течії, які відроджують особливості та основні прийоми стилів минулих епох, але у нових історичних умовах. При цьому головним завданням є не так точна імітація форм, як відтворення автентичності.

тичної атмосфери та історико-культурних асоціацій. До неостилів відносяться: неоготика, неокласицизм, необарокко та ін. Також іноді використовується назва таких стилів з приставкою «псевдо» («хибно»). Прикладами можуть бути: псевдоруський, псевдоготичний, псевдомавританський та інші стилі. Але використання префіксу «псевдо» для позначення ретроспективних стилів не є коректним.

Обманка (тромаплей) (від праслав. *manŕti* – манити) – технічний прийом у мистецтві, метою якого є створення певної оптичної ілюзії того, коли зображений об’єкт ніби перебуває у тривимірному просторі, тоді як насправді він намальований на двовірній площині.

Обміри (від лат. *mētur* – мерю) – точні виміри елементів об’єктів архітектурного середовища: будівель та споруд, садів та парків, скульптурних композицій та ін. Саме обміри дають одне з перших уявлень про закономірності побудови форм та їх пропорційне співвідношення між собою та з навколишнім середовищем.

Образ (ст.-слов. *образъ* – картина, образ, обличчя) – логічна чи емоційно-чуттєва ідеальна форма відображення предметів та явищ матеріального світу у свідомості людини. Це може бути матеріальне чи усне відображення, відтворення якогось об’єкта. Формою втілення образу виступають різні знакові моделі. У цьому значну роль відіграють такі поняття, як: символ, метафора, алегорія. Саме вони допомагають відтворити як певний образ ті поняття, які безпосередньо уявити не можна. Кожен предмет чи персонаж є символом, уособленням якогось явища: кадуцей – торгівля, ваги – правосуддя, книга – знання, грифони та леви – охорона, голубка – світ.

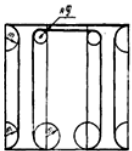
Оптичні поправки (від франц. *optique*, від грец. *optike*, від *optomai* – бачу) – свідоме порушення геометрії об’єктів в архітектурі та садово-парковому мистецтві. Це може бути зміна пропорцій, викривлення контурів, відхилення елементів від вертикалі або горизонталі. За допомогою подібних прийомів архітектори прагнули «перехитрити» зір людини, щоб усунути помилки сприйняття, властиві людському оку. В окремих випадках, навіпки, оптичні ілюзії свідомо посилювалися, гіпертрофувалися для отримання зорових ефектів, задуманих архітектором.

Орнамент (лат. *ornamentum* – прикраса) – візерунок, що складається з ритмічно впорядкованих елементів. Це можуть бути: стилізовані реальні мотиви зі світу тварин, рослин

або абстрактні геометричні форми. Це своєрідне естетичне, творче осмислення людиною реальності. Орнаменти використовуються в архітектурі та садово-парковому мистецтві, скульптурних композиціях та живописі. Основна функція орнаменту – акцентування архітектоніки об'єкта, на який він нанесений. Також орнамент найчастіше відображає символічно якусь ідею, найчастіше це уособлення стихій: меандр і хвиля, що біжить–вода; пальметти та круглі розетки – сонце, вогонь; ромби та квадрати – земля і т.д.

Основні кольори (ст.-слов. *сновати* – набирати основу тканини; від праслав. *kvěť* – мерехтіти, блищати) – кольори, при змішуванні яких утворюються всі інші кольори спектру. Існують різні колірні системи, але згідно з класичною версією це – червоний, жовтий, синій.

Оформлювальне мистецтво (від лат. *forma* – форма, вид) – декоративне мистецтво, призначене для художнього оформлення вулиць та площ у періоди свят та різних культурних заходів. За його допомогою середовище-стан (звичний вид архітектурного середовища) перетворюється на середовище-подію. Це може бути оформлення вітрин, організація виставок у будинках. Також оформлювальне мистецтво активно застосовується в структурі садів і парків (при організації різних ярмарків, інсталяцій, свят, фестивалів та ін.) з метою активного емоційного впливу на глядачів.

Панно (франц. *panneau* – дошка, стінка, панель) – мальовничий витвір декоративного характеру, призначений для заповнення окремих ділянок стін або стелі. Панно може бути виконане за допомогою розпису, барельєфних композицій, елементів ліплення, різьблення або мозаїки. Воно завжди має монументальний характер і значне за розмірами. Панно використовується для оформлення як екстер'єрів та інтер'єрів будівель, так і елементів у садово-паркових комплексах.

Панорама (лат. *panorama*, де *pan* – все, вид; *rama* – видовище) – вид на міський або природний пейзаж, що розкривається. Це послідовний ритм візуальних кадрів, що змінюються, з одномоментним охопленням всієї картини. Цікаво спостерігати трансформацію панорами міста у часі та просторі, процес його архітектурно-містобудівного та ландшафтного розвитку та трансформації. При цьому в структурі панорами завжди можна виділити дальній та ближній плани з різними композиційними акцентами та домінантами.

Пантеїзм (грец. *pan* – все, всякий; *theos* – бог, божество) – філософське вчення, відповідно до якого природа і Бог тотожні. Суть вчення полягає в тому, що природа одухотворюється, наділяється божественними властивостями і розчиняє Бога в природі. Язичницькі вірування сприяли обожнюванню сил природи, і кожна з них була позначена символом і була підвладна певному богу. В Античності, наприклад, це Зевс і Вулкан (грим і блискавки), Геліос (Сонце), Селена (Місяць), Бореї і Зефір (вітер), Посейдон (море), тощо. Але в пантеїзмі дещо інша ідея. Тут Бог ніби поєднує в собі всі сили природи і служить якоюсь великою першоосновою всього сущого на Землі.

Парафраз (грец. *paraprasis* – опис) – нове архітектурно-дизайнерське звучання старих тем. Це своєрідний вид переробки архітектурної творчості, взятої за основу, у новій авторській версії. Основою можуть бути твори іншого автора, народні мотиви, класична архітектура. При цьому парафраз завжди «легший» за оригінал, він призначений для більш спрощеного та легкого сприйняття у нових жанрових та стилістичних обробках.

Пасеїзм в архітектурі (франц. *passé* – минуле) – явна перевага та пристрась до художньої культури, стилів минулих століть. Це якась ідеалізація творчості архітекторів минулих років, прийняття його за «зразок». Пасеїзм виявляється у тому, що історична спадщина минулих епох вважається більш досконалою та гідною, ніж твори сучасних архітекторів та дизайнерів. У XIX столітті саме на основі ідей пасеїзму виникли такі популярні тоді неостилі.

Пастораль (франц. *pastorale*, від лат. *pastoralis* – пастуший) – жанр мистецтва (художнього та садово-паркового), в якому оспівані ідеї сільської ідилії та ідеального співіснування людини та дикої природи. Пастораль зародилася в Європі у XVIII столітті, під час стилю рококо. В основі лежала відмова від усього штучного. У садово-парковому мистецтві це період відмови від регулярних парків та захоплення пейзажними садами. В них мала створюватися повна ілюзія дикої природи, недоторканої рукою людини. У мистецтві це – зворушливі пейзажі з портретами знатних осіб у костюмах пастушок та пастухів на лоні природи.

План в архітектурі (від лат. *planta* – стопа, підшва) – графічне зображення горизонтальної проекції об'єкта, виконане у певному масштабі. Це може бути: класичний план будівлі із зображенням стін та опор, дизайнерськи опрацьований план з розстановкою обладнання, меблів у всіх приміщеннях, кон-

структивний план з детальним відображенням конструкцій, плани озеленення території біля будівлі (опорний план, ген-план, дендроплан, посадковий план) та ін.

Пластика (від грец. *platikē* – створення) – засіб архітектурної композиції, за допомогою якого здійснюється скульптурне рельєфне опрацювання екстер'єрів та інтер'єрів будівель, ряду споруд у садах та парках. Естетична виразність при цьому досягається шляхом синтезу функції, конструктивної схеми об'єкта, властивостей матеріалів (текстури, фактури, кольору) та декоративних прийомів з урахуванням світлотіньових ефектів.

Плафон (франц. *plafond*, від лат. *plat* – рівний, *fond* – дно) – стеля, оздоблена живописом, ліпленням або мозаїкою, а також стеля взагалі. Плафони найчастіше створювалися з ліпним декором та розписами, а центральна частина плафона без паदуг та обрамлення називалася дзеркалом.

Повітряна перспектива (від франц. *perspective*, від лат. *perspicere* – дивитися крізь) – зміни фізичних ознак об'єкта (колірного тону, світлоти, виразності фактури та текстури) у просторі. За допомогою повітряної перспективи на картинах, панно передається глибина простору за допомогою зміни кольору і різкості обрисів предметів. Поняття повітряної перспективи обов'язково враховується у садово-парковому мистецтві. Наприклад, поле з маками на відстані набуває дещо розмитих обрисів і червоно-фіолетових відтінків кольору.

Поглиблений рельєф (від ст.-слов. *глубок* – глибина, розселина, прірва; фр. *relief*, від лат. *relevo* – піднімаю) – втоплена нижче рівня фонові поверхні композиція, що не містить відступів. Його також називають койлонагліф або контррельєф. При цьому контррельєф (від лат. *contra* – проти) являє собою вид поглибленого рельєфу, свого роду негатив барельєфу. Тут зображення сягає глибини композиції. А койлонагліф – вид поглибленого рельєфу з поглибленим контуром і опуклим моделюванням, коли зображення зазвичай знаходиться на рівні фону.

Поліхромія (від грец. *Polis* – численний, *chroma* – колір) – багатобарвність матеріалів, використання різних за кольором фарб в архітектурі, образотворчому та садово-парковому мистецтві. За допомогою поліхромії можна трансформувати простір, змінювати його композицію, створювати оптичні ілюзії. Об'ємно-просторові форми можуть виглядати інакше, нести зовсім інше емоційно-чуттєве, символічне навантаження лише за рахунок застосування поліхромії у формоутворенні.

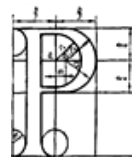

Пондерація (лат. *ponderation* – зважування) – образотворчий принцип класичних творів архітектури, образотворчого та садово-паркового мистецтва. Це рівновага динамічних, ритмічних побудов у композиції будівлі, парку, творі образотворчого мистецтва.

Прагматика (лат. *pragmaticus* від грец. *pragmatikos* – здатний до дій) – розділ семіотики, який вивчає співвідношення між знаковими системами і тими, хто використовує повідомлення, що містяться в них, інтерпретує їх. Прагматика визначає комунікаційну функцію знакових систем та діяльність спільнот, у яких ці системи функціонують.

Пропорція (лат. *proportio* – співвідношення, пропорційність) – співвідношення частин будівлі, садово-паркового комплексу, зображення на картині, за допомогою якого створюється відчуття цілісності та гармонії всього твору. Гармонія художнього образу архітектурного, садово-паркового ансамблю досягається за рахунок пропорційності частин композиції між собою, і навіть частин і цілого. Вона визначається як творчим задумом, так іконструктивними, функціональними, технічними вимогами.

Рельєф (фр. *relief*, від латів. *relevo* – піднімаю) – у мистецтві – скульптурне зображення на площині, яка є фоном; у ландшафтному дизайні – сукупність форм земної поверхні, що відрізняються за формами, розмірами, походженням. При цьому природний рельєф розглядає такі природні форми, як тальвег, лощина, пагорб, улоговина та ін. А штучний рельєф формується рукотворно з наданням необхідних форм, які узгоджуються з дизайнерським задумом. Елементами організації штучного рельєфу є пандуси, сходи, підпірні стінки, тераси, видові майданчики.

Рельєф живописний (перспективний) (від грец. *zographia*, фр. *relief*, від лат. *relevo* – піднімаю). При цьому фон зазвичай представлений слабким рельєфом із зображенням архітектурного чи природного середовища. Живописний рельєф займає проміжне положення між скульптурою та живописом. Найчастіше його використовують для передачі далекого плану, причому поруч із рельєфом присутній майже графічний лінійний малюнок.

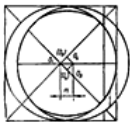
Рефлекс (лат. *reflexus* – звернений назад, відбитий) – слабка світла пляма в області тіні об'єкта, яку утворено променями, відбитими від розташованих неподалік предметів.

Рівновага (від лат. *aequilibrium*, де *aequus* – рівний, *libra* – ваги, рівень) – це пропорційність всіх елементів, що утворюють основу садово-паркового, архітектурно-художнього твору. Гармонія досягається за рахунок тонкого балансу всередині композиції (симетричної чи асиметричної) у прагненні простоти. Саме завдяки рівновазі в композиції об'єктів вони стають найбільш гармонійними, сприятливими для візуального сприйняття.

Розріз архітектурний (франц. *perspective*, від лат. *perspicere* – ясно бачити) – зображення будівлі, садово-паркових споруд, архітектурних деталей, уявно розрізаних вертикальною січною площиною. Видалена частина – це частина, що знаходиться між оком глядача і січною площиною та спроекційована на фронтальну чи профільну площину проєкцій. Архітектурний розріз необхідний для зображення внутрішніх об'ємів і конфігурації об'єкта.

Ряд Фібоначчі (від прізвища математика Леонарда Пізанського – *Fibonacci*) – ряд чисел, в якому значення кожного наступного дорівнює сумі двох попередніх: 0, 1, 1 (0+1), 2 (1+1), 3 (1+2), 5 (2+3), 8 (3+5), 13 (5+8), 21 (8+13), 34 (13+21), 55 (21+34), 89 (34+55) тощо.

Якщо виконати ділення наступного числа на попереднє, ми отримаємо коефіцієнт золотого перерізу. Ряд Фібоначчі – це універсальна матриця, за допомогою якої можна проаналізувати будь-який архітектурний, художній твір. При проєктуванні парків майстри намагаються закласти пропорції фрагментів саду відповідно до цього правила. Так гармонійними вважаються ділянки із співвідношеннями сторін: 1х2, 3х5, 5х8, 8х13, тощо.

Семантика (від грец. *semantikos* – позначає) – розділ семіотики, у якому вивчаються знаки та знакові системи, відповідальні за вираз значення і сенсу. Семантика інтерпретує знаки та їх поєднання в об'єктах архітектури, образотворчого та садово-паркового мистецтва, виходячи з особливостей культури, соціального устрою, релігійних та філософських поглядів різних історичних періодів.

Семіотика (від грец. *semeion* – знак) – або семіологія – міждисциплінарна область знань, в рамках якої вивчаються знаки та знакові системи, що несуть інформацію. Семіотика вважається прикордонною дисципліною, яка поєднує різні методики і підходи, застосовується для інтерпретації знаків із різних галузей знань.

Символ (символіка) (грец. *symbolon* – знак таємного суспільства) – образ, ідея, об'єкт, які мають якийсь особливий зміст. Символ завжди має неявне значення, яке лежить на поверхні. Символ займає проміжне значення між знаком і об'єктом, що моделюється. Зміст знака зазвичай примітивний і дуже простий, символ практично заміщає за змістом саму модель, створену з якоюсь метою, що має глибинне коріння і зміст. Символ завжди багатозначний та інваріантний. Він спирається як на об'єктивні реалії світу (соціальний устрій, філософські течії, релігійні погляди, культурні традиції), так і на вигадані реалії (міфи, оповіді). Символ – це своєрідна розповідь, що містить у собі образи та поняття, глибинні пізнання та емоції, чуттєві та раціональні ідеї, конкретні та абстрактні ідеї.

Симетрія (грец. *symmetria* – пропорційність) – розташування частин предмета щодо лінії або площини, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої. Симетрія зазвичай структурує, поєднує композицію будівлі, садово-паркового комплексу. З її допомогою відбувається акцентування осевої структури побудови парку, головного входу до будівлі чи початку основних потоків руху.

Синтез мистецтв (грец. *synthesis* – поєднання) – органічне поєднання різних видів мистецтв, зі створенням єдиного художнього цілого в архітектурі, декоративному та садово-парковому мистецтві. Синтез мистецтв необхідний для створення оригінальної ідейно-світоглядної, образної та композиційної єдності. При цьому важливо грамотно оперувати такими поняттями як масштаб і масштабність, враховувати ритміко-метричні побудови, узгодженість в організації простору та часу. Таким чином, може бути досягнута багатоплановість сприйняття та багатогранний розвиток ідеї.

Скульптура (пластика) (від лат. *sculpo* – висікаю, вирізаю) – вид образотворчого мистецтва, витвори якого мають об'ємну форму, поєднання об'ємних форм та мас, з передачею всіх особливостей форми та динаміки композиції. Пластикою називають мистецтво скульптури загалом чи скульптуру виконану методом ліплення, висікання, різьблення та ін.

Статуетка (фр. *statuette*, від лат. *statua* – маленька статуя) – невелика за розміром скульптура (заввишки не більше 80 см), що відноситься до малих форм. Вона може зображати одухотворені образи та абстрактні предмети, явища та бути предметом культу чи предметом побуту. Статуетки створюються з різних матеріалів: дерева, глини, каменю, металу, кістки та ін.

Статуя (лат. *statua* – статуя) – один із видів об'ємної скульптури, близький до поняття «пам'ятник». Зазвичай, статуя створюється за розмірами більше, ніж оригінальна модель. На відміну від монументально-декоративної скульптури, статуї лише опосередковано пов'язані з архітектурою. Однак широко застосовуються у створенні художньо-образних рішень у садах та парках, будучи складовою алей, композиційних вузлів, водних партерів та просторів боскетів.

Стаффаж (нім. *staffage*, від *staffieren* – прикрашати картини фігурами; від англ. *staff* – персонал, штат) – другорядні елементи композиції, що створюють своєрідний фон, оточення для основних елементів ландшафту, садово-паркових композицій. Стаффаж зазвичай підкреслює головні постаті у саду (альтанки, статуї, дерева-ординари). У мистецтві стаффаж, виділяючи головних персонажів та об'єкти, водночас збагачує сюжет додатковими сценами та смисловими нюансами.

Стереотомія (від грец. *stereo* – твердий, міцний, об'ємний, просторовий; *tome* – розтин) – мистецтво нарізання та укладання каменів великого розміру, будівництво з каменю з обробкою великих кам'яних квадрів. Стереотомія з'явилася в давньогрецькій архітектурі, де популярне було будівництво з великих каменів, на відміну від давньоримської архітектури, де популярністю користувалася цегла з мармуровим облицюванням.

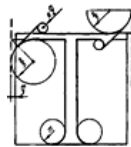
Стилізаторство – творчий метод в архітектурі історизму (друга половина XIX – початок XX ст.), що базувався на копіюванні форм, композиційних прийомів історичних пам'яток. Наприклад, архітектура Одеси, періоду історизму, свідчить про існування в місті сильної стилізаторської школи, це роботи видатних архітекторів: Ф.В. Гонсіоровського, О.О. Бернардацці, М.К. Толвинського та ін.

Стилізація (від франц. *style* – стиль) – в мистецтві – навмисна і підкреслена імітація характерних особливостей стилю або історичної епохи. В архітектурі – відтворення в архітектурних формах (спорудах) характерних особливостей стилю минулих епох. Не розвиток стилю, а лише його імітація.

Стильова течія (від лат. *stilus, stylus* – стиль, паличка для писання; від праслав. *tekti* – рухатися, бігти) – диференціація стилю. Наприклад, стильові течії в сучасній архітектурі: модернізм, постмодернізм, деконструктивізм та ін.

Текстура (лат. *textura* – тканина, зв'язок, будова) – тактильна та візуальна властивість поверхні об'єкта, яка служить для передачі інформації про матеріал та внутрішню структуру об'єкта. Поглянувши на архітектурно-дизайнерський чи садово-парковий об'єкт, торкнувшись його, ми з легкістю визначимо, що це: скло, метал, камінь, цегла, бетон чи пластик.

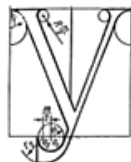
Тектоніка (грец. *tekonike* – будова, мистецтво побудови, від грец. *tekton* – тесляр, будівельник) – естетична категорія в архітектурі та садово-парковому мистецтві, з яскравим зоровим виразом, підкресленням конструктивної системи об'єкта на його фасадах. Так горизонтальні лінії підкреслюються тягами, вертикальні – колонами та пілястрами, низ будівлі – цоколем, а верх – карнизом чи балюстрадою, кути споруди посилюються рустом.

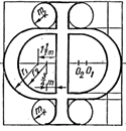
Тектонічні системи (від грец. *tekton* – тесляр, будівельник; грец. *systema* – ціле зі складових частин) – системи архітектурних форм, під час використання яких відбувається художньо-естетичне осмислення конструкції. Найбільш поширена в архітектурі стійково-балковатектонічна система. Художнім її осмисленням служать різні ордери: тосканський, доричний, іонічний, коринфський та інші.

Тотожність (ст.-слов. *тожде* – те саме) – повна рівність порівнянних ознак різних форм (геометричного виду форми, кольору, розміру та інших.). При повторенні тотожних елементів отримуємо метричну закономірність. Тотожні форми найчастіше висловлюють ідею спокою, гармонії, нерухомості, статичності.

Трансформація (лат. *transformatio* – перетворення) – перетворення виду форми, метод її зміни. Найчастіше це або невелика зміна форми з перетворенням одних елементів на інші, зі зміною їх конфігурації (трансформовані елементи об'єднання); або це трансформація покрівлі, систем жалюзі та перегородок, різних огорожувальних поверхонь.

Урбанізм (лат. *urbanus* – міський) – напрямок у розвитку містобудування ХХ століття, де основна ідея полягала у створенні та функціонуванні великих міст. Сучасний європейський урбанізм віддає перевагу велосипеду та пішому ходінню, а не автомобілю. Міста та райони, побудовані відповідно до принципів нового урбанізму, досить компактні та самодостатні, вони містять усі об'єкти, необхідні для житлової, торгової, побутової та культурно-просвітницької життєдіяльності.

Фактура (лат. *factura* – обробка, будова) – характер поверхні об'єкта, вираз його рельєфності. Поверхня архітектурного, дизайнерського або садово-паркового елемента, рослини може бути гладкою, шорсткою, бархатистою та ін. У живописі відкрита фактура притаманна широкому мазку, а прихована характерна для гладкої поверхні.

Фасад (франц. *facade*, від італ. *facciata*, від *faccia* – обличчя) – зовнішня сторона будівлі чи споруди. Залежно від місця розташування та конфігурації будівлі, розрізняють: головний, вуличний, бічний, дворовий, парковий та інші фасади. Пластика фасаду зазвичай обумовлена функцією споруди, особливостями її стилістичного, конструктивного та об'ємно-просторового рішення.

Фреска (італ. *Fresco* – свіжий, сирий) – техніка живопису по свіжій, вологій штукатурці. При цьому створюється тонка прозора плівка карбонату кальцію, що захищає фреску і робить її довговічною. Існує дві техніки виконання фресок: «по вологому», «по сухому». Технологія фрески ретельно досліджувалася у ХХ ст. На території сучасної України найдавніші збережені фрески належать до античної епохи (поховальні склепи в Херсонесі Таврійському і Пантікапеї).

Фон (від франц. *fond* – дно, глибина; від лат. *fundus* – дно, основа, земля) – частина композиції в архітектурі, мистецтві, садово-парковому мистецтві, на якій найбільш яскраво, ефектно виділяються головні елементи композиції: зображення, скульптура, арт-об'єкт, рослина та ін.

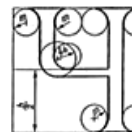
Хепенінг (англ. *happening* – те, що відбувається) – форма сучасного мистецтва, коли дії, події або ситуації, що виникають, відбуваються за участю художника чи дизайнера, але не контролюються ним повністю. При цьому автор хепенінгу обов'язково залучає до свого дійства, перформансу глядачів.

Хіазм (контрапост) (грец. *chiasmus* – хрестоподібне розташування, італ. *contrapposto* – «протилежність») – прийом у мистецтві, дизайні, коли при зображенні постаті людини одна частина її тіла контрастно протиставлена іншій. Наприклад, одна нога стоїть на землі, а інша – ось-ось відірветься від землі. Контрапост – це досягнення рівноваги за рахунок поєднання протилежно спрямованих рухів.

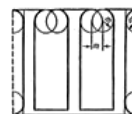

Хрисоелефантійська скульптура (від грец. *Chrysos* – золото, *elephas* – слонова кістка) – антична скульптура із золота та слонової кістки. Скульптура складалася з дерев'яного каркасу, на який кріпилися пластини зі слонової кістки. Одяг, волосся та атрибути колосальних за розміром статуй античних богів виконувались із золота.

Червона лінія (від слав. *червоний* – красивий, прекрасний; від лат. *linea* – нитка, лінія) – умовна межа, яка відокремлює території, призначені під забудову від вулиць, проїздів, магістралей та площ. При цьому самі архітектурні об'єкти можуть розташовуватися як на червоній лінії, так і з відступом від неї всередину кварталів.

Шедевр (франц. *chefd'oeuvre* – головний витвір) – витвір мистецтва, який є взірцем художньої, дизайнерської чи архітектурної досконалості. Це – унікальний, неперевершений, оригінальний твір, що є вершиною майстерності автора. Шедеврам притаманні точність та завершеність задуму, а також глибинна внутрішня та зовнішня гармонія.

**АЛФАВІТНИЙ
ПОКАЖЧИК**

А

Академізм – 102
 Аксонометрія – 102
 Алегорія – 102
 Алюзія – 102
 Ампір – 8
 Анахронізм – 102
 Англо-саксонський стиль – 9
 Анімізм – 102
 Ансамбль – 103
 Антична архітектура – 9
 Антропоморфізм – 103
 Антураж – 103
 Ар-Нуво – 10
 Архаїзація – 103
 Архаїчний період давньогрецької архітектури – 11
 Архетип – 103
 Архітектоніка – 103
 Архітектор – 104
 Архітектура – 104
 Архітектурна графіка – 104
 Архітектурна наука – 105
 Архітектурна течія – 105
 Архітектурна школа – 105
 Архітектурний напрямок – 105
 Архітектурний пейзаж – 105
 Архітектурний стиль – 105
 Астурійська архітектура – 12
 Атрактивність – 106
 Атрибутація – 106

Б

Багатоплановий рельєф – 106
 Барельєф – 106
 Бароко – 12
 Бідермайєр – 14
 Біоніка – 106
 Біфункціональність – 107
 Бургундська архітектура (кльонійська архітектура) – 14

В

Верстатове мистецтво – 107
 Вестготська архітектура – 15
 Вестфалійська архітектура – 16
 Види мистецтв – 107
 Візантійська архітектура – 16
 Вікторіанський стиль – 18
 Віленське бароко – 19
 Вітраж – 107
 Воєнтя – 107

Г

Гармонія – 107
 Георгіанський (Григоріанський) стиль – 20
 Гомерівський (найдавніший) період Давньогрецької архітектури – 21
 Горельєф – 108
 Готика – 21

Д

Декоративно-ужиткове мистецтво – 108
 Деталізація – 108
 Дизайн – 108
 Дисгармонія – 108
 Дискретність композиції – 109
 Дисонанс – 109
 Диспропорція – 109
 Домінанта – 109
 Дрібна пластика (скульптура малих форм) – 109
 Дученто – 22

Е

Екзотичність – 110
 Еклектизм – 23
 Експресія – 110
 Експромт – 110
 Екстер'єр – 110
 Елліністичний період давньогрецької архітектури – 24
 Емблема – 110
 Енкаустика – 110
 Ерререско (дессорнаментадо) – 25
 Естетика – 110
 Етрусський період давньоримської архітектури – 25

Є

Єдність – 111
 Єлизаветинський стиль – 27

Ж

Жанр – 111
 Живопис – 111

З

Задум – 111
 Знак – 111
 Зодчество – 112
 Золотий перетин – 112

І

Ідея – 112
 Ідилія – 112
 Ізометрія – 112
 Іконографія – 112
 Імперський період давньоримської архітектури – 28

Індо-сарацинський напрямок – 29
Інкустаційний (тосканський) стиль – 30
Інтернаціональна (пізня) готика – 31
Ісабеліно (іспано-фламандський
стильовий різновид) – 31
Історизм – 32

К

Канон – 113
Каролінгська архітектура – 33
Каталонський модерн – 34
Кватроченто – 35
Класицизм – 36
Класична архітектура – 113
Класичний період давньогрецької
архітектури – 37
Колірна гама – 113
Колорит – 113
Композиція – 113
Контракція – 113
Контраст – 113
Конфігурація – 114
Крито-мікенський (егейський) період
давньогрецької архітектури – 38
Кругла скульптура – 114

Л

Лангобардська архітектура – 39
Ланцетоподібна готика – 40
Левантіно – 40
Лейтмотив – 114
Ліберті – 41
Локальний колір – 114
Ломбардська архітектура – 42

М

Мавританський стиль – 42
Майоліка – 114
Мануеліно – 43
Маньєризм – 44
Масштаб архітектурний – 114
Масштабність – 115
Меровінгська архітектура – 45
Мистецтво образотворче – 115
Мімеза – 115
Мода – 115
Моделювання – 115
Модерн – 45
Модуль – 116
Мозаїка – 116
Монумент – 116
Монументально-декоративне
мистецтво – 116
Мосарабський стиль – 46
Мудехар – 47

Н

Напівтінь – 116
Напівтон – 116
Необароко – 48
Неоготика – 49
Неогрецький стиль – 50
Неокласицизм – 50
Неомавританській стиль – 51
Неомануеліно – 52
Неоренесанс – 52
Неостили в архітектурі – 116
Норманський стиль – 53

О

Обманка – 117
Обміри – 117
Образ – 117
Овернійський стиль – 54
Оптичні поправки – 117
Орнамент – 117
Основні кольори – 118
Остготський стиль
(«остготське відродження») – 55
Оттонський стиль – 55
Оформлювальне мистецтво – 118

П

Палладіанський стиль
(Палладіанство) – 56
Панно – 118
Панорама – 118
Пантеїзм – 119
Парафраз – 119
Пасеїзм в архітектурі – 119
Пастораль – 119
Перигор – 57
Перпендикулярний стиль – 57
Північний модерн – 58
Пізня Готика – 59
Піранезі – 59
План в архітектурі – 119
Пластика – 120
Платереско – 60
Плафон – 120
Повітряна перспектива – 120
Поглиблений рельєф – 120
Поліхромія – 120
Полум'яна готика – 60
Помбаліно – 61
Пондерація – 121
Прагматика – 121
«Прикрашений»
(декоративний стиль) – 62
Провансальський стиль – 62

Променева готика – 63
 Пропорція – 121
 Проторенесанс – 64
 Пуату – 64

Р

Ранньокласичний період
 давньогрецької архітектури – 65
 Ранньохристиянська архітектура – 66
 Рання готика – 68
 Рейнсько-романський стиль – 68
 Рельєф – 121
 Рельєф живописний
 (перспективний) – 121
 Ренесанс – 69
 Республіканський період
 Давньоримської архітектури – 70
 Рефлекс – 121
 Рівновага – 122
 Розріз архітектурний – 122
 Рококо – 71
 Романський стиль – 72
 Романтизм – 74
 Рундбогенстиль – 74
 Ряд Фібоначчі – 122

С

Саксонський стиль – 75
 Сарматське бароко – 76
 Сейченго – 76
 Семантика – 122
 Семіотика – 122
 Сецесіон – 76
 Символ (символіка) – 123
 Симетрія – 123
 Синтез мистецтв – 123
 Сицилійське бароко – 78
 «Сицилійський стиль» – 77
 Скульптура – 123
 Статуетка – 123
 Статуя – 124
 Стаффаж – 124
 Стереотомія – 124
 Стилiзаторство – 124
 Стилiзація – 124
 Стиль Генріха II – 78
 Стиль Директорії – 79
 Стиль «королеви Анни» – 80
 Стиль Людовика XVI – 84
 Стиль Людовіка XIII – 81
 Стиль Людовіка XIV
 (Колосальний стиль) – 82
 Стиль Людовіка XV – 83

Стиль Наполеона III – 84
 Стилiвова течія – 124
 Стиль Регентства – 86
 Стиль Стюартів – 87
 «Стиль Франциска I» – 88
 «Стиль Шато» – 89
 «Стрільчаста готика» – 89

Т

Текстура – 125
 Тектоніка – 125
 Тектонічні системи – 125
 Тотожність – 125
 Трансформація – 125
 Треченто – 90
 Тюдорівський стиль – 90

У

Українське (казацьке, мазепинське)
 Бароко – 91
 Урбанізм – 125

Ф

Фактура – 126
 Фасад – 126
 Фламандське бароко – 93
 Фон – 126
 Фреска – 126

Х

Хепенінг – 126
 Хіазм – 126
 Хрисоелефантійська скульптура – 127

Ц

Царський період давньоримської
 архітектури – 94
 Цегляна (ганзейська чи північно-
 німецька) готика – 95
 Цистерціанська архітектура – 96

Ч

Червона лінія – 127
 Чинквеченто – 97
 Чуррігереско – 98

Ш

Шедевр – 127

Ю

Югендстиль – 99

Я

Якобінський стиль, якобінський
 Ренесанс (Республіканський
 стиль Якова I) – 100

ЛІТЕРАТУРА

1. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження: навчальний посібник / Г. П. Петришин, У. Іваночко, Ю. В. Ідак та ін.; Львів : Львівська політехніка, 2006. 212 с.
2. Iryna Rusanova, Iryna Chernova CURRENT PROBLEMS OF PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF HISTORICAL AREAS OF THE CITY. European vector of development of the modern scientific researches: collective monograph/ edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2021. P. 140 – 166.
3. Архітектура Львова: Час і стилі. XIII–XXI ст. /упоряд. Ю.О. Бірюльов. Львів : Центр Європи, 2008. 720 с.
4. Вдовицька О. В. Архітектура й мистецтво східного середньовіччя: Візантія, Київська Русь, арабські країни: навч. посібник. Харків : ХНАМГ, 2010. 135 с.
5. Вечерський В. Курс історії архітектури країн Східної Європи. Київ : Вид-во «АртЕк», 2007. 270 с.
6. Вечерський В. Курс історії архітектури. Київ : Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, 2006. 300 с.
7. Герасимова Д. Л. Справочник по архитектурным формам / Д. Л. Герасимова, И. Б. Пороник. Одесса : Астропринт, 2005. 138 с.
8. Гетун Г. В. , Плоский В. О. Архітектура будівель та споруд. Книга 1-3. Історія архітектури і будівництва. Підручник. К., 2019.
9. Гнідець Р. Б. Архітектура українських церков. Конструкція і форма: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : Львівська політехніка, 2009. 144 с.
10. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження: навчальний посібник / Г. П. Петришин, У. І. Іваночко, Ю. В. Ідак та ін.; Львів : Львівська політехніка, 2006. 212 с.
11. Кадурина А. О. Символика в архитектурном декоре (на примере г. Одессы): Монография. Одесса : Астропринт, 2015. 272 с.
12. Київ: історія, архітектура, традиції / уклад.: О. Друг, Ю. Ференцева. Київ : Балтія-Друк, 2012. 104 с.
13. Клименюк Т. М., Проскуряков В. І., Ковальчук Х. І. Ілюстрований словник архітектурних термінів : навч. посіб. 2-ге вид, доп. і перероб. Львів : Львівська політехніка, 2014. 180 с.
14. Кодін В. О., Панов П. В. Архітектура та містобудування Західної Європи і Візантії III–XV століть. Харків : ХНАМГ, 2008. 249 с.
15. Конопльова О. В. Мистецтво, архітектура та містобудування Західної Європи доби Відродження: навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2013. 162 с.
16. Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. К.: Знання, 2012. 446 с.
17. Ремешило-Рибчинська О. І. Історія архітектури. Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 224 с.
18. Таранущенко С. А. Пам'ятки архітектури Слобідської України: альбом. Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2011. 232 с.
19. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури : учбовий посібник для студентів вищ. навч. закл. / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш; под общ. ред. Р. А. Шмига. Львів, 2011. 220 с.
20. Черкес Б. С. Лінда С. М. Архітектура сучасності, остання третина ХХ – початок ХХІ століть: навч. посібник. Львів : Львівська політехніка, 2010. 384 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АРХІТЕКТУРНІ СТИЛІ ТА НАПРЯМКИ.....	7
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ АРХІТЕКТУРИ	101
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	129
ЛІТЕРАТУРА	133

Навчальне видання

**ІЛЮСТРОВАНИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК
АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІХ
і САДОВО-ПАРКОВИХ ТЕРМІНІВ
Том 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ**

Укладачі:

КАДУРІНА Антоніна Олегівна

МОРГУН Олена Леонідівна

В авторській редакції

Підписано до друку 05.12.2024. Формат 60x84/8.

Ум. друк. арк. 15,81. Тираж 300 прим.

Зам. № 25001

Видавець: Назарчук С.Л.

Комп'ютерний набір: Кадуріна А.О., Моргун О.Л.

Коректура та технічне редагування: Кадуріна А.О., Моргун О.Л.

Дизайн обкладинки: Кадуріна А.О.

Комп'ютерна верстка: Назарчук В.С.

Видавець і виготовлювач: Назарчук С.Л.
65009, Одеса, Фонтанська дорога, 10
Тел.: 050 905 23 77
E-mail: selen_odessa@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7024 від 23.12.2019

9786177883370

Надруковано з готового оригінал-макета